

วารสารพุทธอาเซียนศึกษา

Buddhist ASEAN Studies Journal (BASJ)

ปีที่ 5 ฉบับที่ 2 กรกฎาคม - ธันวาคม 2563

Vol. 5 No. 2 July - December 2020

ISSN: 2539 - 6269

ศูนย์อาเซียนศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

วารสารพุทธอาเซียนศึกษา Buddhist ASEAN Studies Journal (BASJ)

ปีที่ 5 ฉบับที่ 2 กรกฎาคม – ธันวาคม 2563

ISSN: 2539-6269

วัตถุประสงค์

เพื่อเผยแพร่ผลงานทางวิชาการและผลงานวิจัยที่เกี่ยวกับอาเซียนศึกษา ในมิติของศาสนา การศึกษา สังคม เศรษฐกิจ การเมืองและศิลปวัฒนธรรม ของคณาจารย์ นักวิชาการ นักวิจัยและบุคคลทั่วไปในประเทศกลุ่มสมาชิกอาเซียน และประเทศที่เกี่ยวข้องกับอาเซียน

หมายเหตุ

1. วารสารพุทธอาเซียนศึกษา (Buddhist ASEAN Studies Journal: BASJ) รับผิดชอบต่อภาษาไทยและภาษาอังกฤษ บทความทุกบทความทางกองบรรณาธิการ จะทำการตรวจสอบความสมบูรณ์และความถูกต้องตามรูปแบบ แล้วจึงส่งให้ผู้ทรงคุณวุฒิ (Peer review) จากทั้งภายนอกและภายในมหาวิทยาลัยพิจารณา ทั้งนี้ บทความที่ส่งถึงกองบรรณาธิการ ขอสงวนสิทธิ์ไม่สงวนคืน

2. ทักษะหรือข้อคิดเห็น ภาพประกอบหรือตารางใดๆของบทความที่ปรากฏในวารสารฉบับนี้เป็นของผู้เขียนแต่ละท่านเป็นความรับผิดชอบส่วนตัวของผู้เขียน ไม่ใช่ความรับผิดชอบของกองบรรณาธิการและศูนย์อาเซียนศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

3. บทความจะต้องไม่คัดลอกผลงานของผู้อื่น ไม่เคยตีพิมพ์เผยแพร่ที่ใดมาก่อน และไม่อยู่ระหว่างการพิจารณาของวารสารฉบับอื่น หากตรวจสอบพบว่ามี การตีพิมพ์ซ้ำซ้อนหรือพบว่าคัดลอกผลงานผู้อื่น ถือเป็นความรับผิดชอบของผู้เขียนแต่เพียงผู้เดียว

สำนักงาน ศูนย์อาเซียนศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

เลขที่ 79 หมู่ 1 ตำบลลำไทร อำเภอน้อย

จังหวัดพระนครศรีอยุธยา โทรศัพท์ 035-248505

อีเมลล์ mcuasean@gmail.com

คณะกรรมการที่ปรึกษา

พระราชปรียัติภักดิ์, ศ.ดร.	อธิการบดี
พระเทพปวรเมธี, รศ.ดร.	รองอธิการบดีฝ่ายบริหาร
พระโสภณวชิราภรณ์	รองอธิการบดีฝ่ายกิจการต่างประเทศ
พระราชปรียัติมุนี, รศ.ดร.	คณบดีคณะพุทธศาสตร์ มจร
พระมหาไพรัช ธรรมทีโป, ผศ.ดร.	ผู้อำนวยการสำนักงานอธิการบดี มจร
พระมหาสุรศักดิ์ ปัจจนตเสโน, ผศ.ดร.	ผู้อำนวยการสถาบันภาษา มจร
พระศรีธวัชเมธี	ผู้อำนวยการศูนย์อาเซียนศึกษา มจร
พระมหาจිරวัฒน์ กนตวณโณ, ผศ.ดร.	รองผู้อำนวยการศูนย์อาเซียนศึกษา มจร
รศ.ดร. สมาน งามสนธิ	คณะกรรมการผู้ทรงคุณวุฒิ ศูนย์อาเซียนศึกษา
ดร.สายพิรุณ เพิ่มพูล	คณะกรรมการผู้ทรงคุณวุฒิ ศูนย์อาเซียนศึกษา
ดร.สุภาพรณ เพิ่มพูล	คณะกรรมการผู้ทรงคุณวุฒิ ศูนย์อาเซียนศึกษา

บรรณาธิการ

ดร.ลำพอง กลมกุล

ผู้ช่วยบรรณาธิการ

นางสาวมุกกรวี ฉิมพะเนาวิ

กองบรรณาธิการ

พระปลัดระพิน พุทธิสารโ, ผศ.ดร.	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พระปลัดสมชาย ปโยโค, ดร.	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พระมหาเกรียงศักดิ์ อินทปถัญญ, ดร.	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พระปลัดอภิเชษฐ์ สุภทรวาทิ	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
รศ.ดร.वासนา แก้วหล้า	มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์
ผศ.ดร.อัศรา ประเสริฐสิน	มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
ผศ.ดร.จตุภูมิ เขตจตุรัส	มหาวิทยาลัยขอนแก่น
ดร.กาญจนา ตระกูลวรกุล	มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
อาจารย์ศิริโสภา สันติทฤษฎีกร	มหาวิทยาลัยแม่โจ้

อาจารย์สาวิณี รอดสิน

อาจารย์ชลิตา แยมศรีสุข

อาจารย์อาทร พร้อมพัฒนภาค

Johan Richard Weintre, Ph.D.

Alvin Aguilar Sario, Ph.D.

Hadje Cresencio Sadje

มหาวิทยาลัยราชภัฏอุตรดิตถ์

มหาวิทยาลัยราชภัฏภูเก็ต

มหาวิทยาลัยกรุงเทพ

Jame Cook University, Australia

University of Santo Tomas,
Philippines

University of London, UK

พิธีจันท์อักษร/ศิลปกรรม พระปลัดอภิเชษฐ์ สุภทรวาที นางสาวมกรวี นิมพะเนา

จำนวนที่พิมพ์ 20 เล่ม

พิมพ์ที่ โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

เผยแพร่ออนไลน์

<http://www.ojs.mcu.ac.th/index.php/BAS>

คณะกรรมการกลั่นกรองบทความวารสารพุทธอาชีวศึกษา (Peer Review)

ผู้ทรงคุณวุฒิภายในมหาวิทยาลัย

พระปลัดระพีณ พุทธิสารโร, ผศ.ดร.	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พระมหาอานนท์ อานนโท, ผศ.ดร.	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พระครูสังฆรักษ์จักรกฤษณ์ ภูริปญโญ, ผศ.ดร.	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พระมหาดาวสยาม วชิรปญโญ, ผศ.ดร.	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พระใบฎีกาสุพจน์ ตปสีโล, ดร.	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พระมหากฤษณา กิตติโสภโณ, ผศ.ดร.	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พระมหาเผื่อน กิตติโสภโณ, ผศ.ดร.	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พระครูสิริธรรมบัณฑิต, ผศ.	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
อาจารย์ศิลาวัฒน์ ชัยวงศ์	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ผู้ทรงคุณวุฒิภายนอกมหาวิทยาลัย

พระมหามหวิรินทร์ ปุริสุตโตโม, ผศ.ดร.	มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
ศ.เกียรติคุณ ดร.สุจิต เพียรชอบ	จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
ศ.ดร.พศิน แต่งจวง	มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
ผศ.ดร.คันธทรัพย์ ชมพูพาทย์	มหาวิทยาลัยราชภัฏร้อยเอ็ด
รศ.ดร.วาสนา แก้วห่อ	มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์
ผศ.ดร.อัจตรา ประเสริฐสิน	มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
ผศ.ดร.จตุภูมิ เขตจตุรัส	มหาวิทยาลัยขอนแก่น
ผศ.ดร.วัชรพล พุทธรักษา	มหาวิทยาลัยนเรศวร
ผศ.ศุภกิจ ภูวงค์	มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์
ผศ.ดร.บุษกร วัฒนบุตร	มหาวิทยาลัยนอร์ทกรุงเทพ
ผศ.ดร.ชนสิทธิ์ สิทธิสูงเนิน	มหาวิทยาลัยศิลปากร
ผศ.ดร.วีรวิษณุ ปิยนนทศิลป์	มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่
ผศ.ว่าที่ร้อยเอก ณัฐดนัย แก้วโพนงาม	วิทยาเขตแม่ฮ่องสอน
	มหาวิทยาลัยราชภัฏชัยภูมิ

ผศ.ชนิกันต์ ผลเจริญ
ดร.ปานณนาถ ศักดิ์ศิริคุณ

ดร. อธิพงษ์ ทองศรีเกตุ
ดร. ไพเราะ มากเจริญ
ดร.วชิรกรณ์ แสงสุวรรณ
ดร.ทนาง ทองภูเบศร์

มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา
มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีพระจอมเกล้า
พระนครเหนือ
มหาวิทยาลัยแม่โจ้
วิทยาลัยศาสนศึกษา มหาวิทยาลัยมหิดล
มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
มหาวิทยาลัยอีสเทิร์นเอเซีย

จริยธรรมการตีพิมพ์บทความลงในวารสาร

จากการที่วารสารเป็นสื่อกลางในการติดต่อสื่อสารผลงานวิจัย ตลอดจนข้อค้นพบใหม่ ๆ ระหว่างนักวิจัยและสังคมภายนอก ดังนั้น เพื่อให้การสื่อสารทางวิชาการเป็นไปอย่างมีคุณภาพ ถูกต้อง โปร่งใสสอดคล้องกับมาตรฐานการตีพิมพ์นานาชาติและจริยธรรมในการตีพิมพ์บทความตามข้อกำหนดของ Committee on Publication Ethics (COPE) วารสารพุทธอาเซียนศึกษา (Buddhist ASEAN Studies Journal: BASJ) ของศูนย์อาเซียนศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย จึงได้กำหนดจริยธรรมของการตีพิมพ์เผยแพร่ผลงาน ดังนี้

บทบาทและหน้าที่ของผู้พิมพ์ (Duties of Authors)

1. ผู้พิมพ์ต้องรับรองว่าผลงานที่ส่งมานั้นเป็นผลงานใหม่ที่ไม่เคยตีพิมพ์เผยแพร่ที่ได้มาก่อนและไม่มี การส่งบทความเพื่อการตีพิมพ์ไปที่วารสารฉบับอื่น ๆ ในเวลาเดียวกันกับที่ส่งวารสารฉบับนี้
2. ผู้พิมพ์ต้องอ้างอิงแหล่งที่มาของข้อมูลทุกครั้ง เมื่อผู้พิมพ์นำผลงานเหล่านั้นมาใช้ในผลงานของตน ไม่มีการทำผิดจริยธรรมการวิจัย ในทุกประเด็น เช่น การคัดลอกข้อมูลโดยไม่มีอ้างอิง หรืออ้างอิงไม่ถูกต้อง (Plagiarism) รวมทั้งจัดทำรายการอ้างอิงท้ายบทความให้มีความสอดคล้องถูกต้องตรงกันกับในเนื้อหา
3. ผู้พิมพ์ต้องรับรองว่าผลงานมีความถูกต้อง รายงานข้อมูลและผลที่เกิดขึ้นจริง ไม่บิดเบือนข้อมูล หรือให้ข้อมูลที่เป็นเท็จ และรับผิดชอบต่อความคิดเห็นหรือข้อสรุปในบทความที่นำมาตีพิมพ์ โดยเนื้อหาและข้อมูลในบทความ ต้องไม่มีการแสดงความเสียหายต่อผู้อื่น ให้ร้ายหรือทำให้บุคคล กลุ่มบุคคลหน่วยงานใด ๆ ได้รับความเสียหายเดือดร้อน
4. ผู้พิมพ์ต้องเขียนบทความให้ถูกต้องตามรูปแบบที่กำหนดไว้ใน “คำแนะนำสำหรับผู้เขียนบทความ” โดยได้ตรวจสอบคำผิด การเว้นวรรค การขึ้นย่อหน้า หัวข้อ รวมถึงการใช้ภาษาต่าง ๆ ได้อย่างถูกต้องทั้งหมดและมีรูปแบบการตีพิมพ์ทั้งบทความเป็นไป

ตามข้อกำหนดของวารสารนี้ สำหรับการใช้อังกฤษและภาษาไทยในบทความ ได้มีการตรวจสอบความถูกต้องทางหลักไวยากรณ์อย่างดีแล้ว

5. ผู้นิพนธ์และผู้นิพนธ์ร่วมที่มีชื่อปรากฏในบทความ จะต้องเป็นผู้ที่มีส่วนร่วมในการดำเนินการเขียนบทความจริงและรับรู้ถึงการจัดส่งบทความเพื่อตีพิมพ์ในวารสารฉบับนี้ มิได้จ้างวานให้ผู้อื่นผู้ใดที่ไม่มีส่วนเกี่ยวข้องในผลงานเป็นผู้เขียนให้

6. ผู้นิพนธ์ต้องระบุแหล่งทุนที่สนับสนุนในการทำวิจัยนี้ หรือต้องระบุผลประโยชน์ทับซ้อนที่เกิดขึ้นอย่างชัดเจน (ถ้ามี) สำหรับการกล่าวขอบคุณผู้มีส่วนช่วยเหลือในกิตติกรรมประกาศนั้น สามารถทำได้ โดยผู้เขียนบทความควรขออนุญาตจากผู้และผู้เขียนประสงค์จะขอบคุณให้รับทราบก่อน

บทบาทและหน้าที่ของบรรณาธิการวารสาร (Duties of Editors)

1. บรรณาธิการวารสารมีหน้าที่พิจารณาคุณภาพของบทความ เพื่อตีพิมพ์เผยแพร่ในวารสารที่ตนรับผิดชอบ โดยให้มีระเบียบวิธีวิจัยที่ถูกต้อง ผลงานน่าเชื่อถือ มีความใหม่ชัดเจน สอดคล้องของเนื้อหา กับนโยบายของวารสารเป็นสำคัญ และต้องรักษามาตรฐาน รวมถึงพัฒนาวารสารให้มีคุณภาพมีความทันสมัยอยู่เสมอ

2. บรรณาธิการต้องมีการตรวจสอบบทความในด้านการคัดลอกผลงานผู้อื่น (Plagiarism) อย่างจริงจัง เพื่อให้แน่ใจว่าบทความที่ลงตีพิมพ์ในวารสารไม่มีการคัดลอกผลงานของผู้อื่น หากตรวจพบ การคัดลอกผลงานของผู้อื่น ในกระบวนการประเมินบทความ บรรณาธิการต้องหยุดกระบวนการประเมินและติดต่อผู้นิพนธ์หลักทันที เพื่อขอคำชี้แจง เพื่อประกอบการ “ตอบรับ” หรือ “ปฏิเสธ” การตีพิมพ์บทความ

3. หากบรรณาธิการตรวจพบว่า บทความมีการลอกเลียนบทความอื่นโดยมิชอบ หรือมีการปลอมแปลงข้อมูล ซึ่งสมควรถูกถอดถอนแต่ผู้เขียนปฏิเสธที่จะถอนบทความ บรรณาธิการสามารถดำเนินการถอนบทความได้โดยไม่ต้องได้รับความยินยอมจากผู้เขียน ซึ่งถือเป็นสิทธิและความรับผิดชอบต่อบทความของบรรณาธิการ

4. บรรณาธิการต้องไม่ปฏิเสธการตีพิมพ์บทความ เหตุจากความสงสัยหรือความไม่แน่ใจ และต้องให้โอกาสแก่ผู้นิพนธ์ หากหลักฐานมาพิสูจน์ข้อสงสัยนั้นๆ เสียก่อน โดย

ต้องปฏิบัติต่อผู้นิพนธ์ด้วยความเป็นธรรม ปราศจากอคติหรือความลำเอียง ไม่ทำให้ผู้
นิพนธ์ต้องได้รับความอับอายจากการปฏิสัมพันธ์กับผู้นิพนธ์ทั้งทางวาจาหรือทางลาย
ลักษณ์อักษร

5. บรรณาธิการต้องไม่เปิดเผยข้อมูลของผู้นิพนธ์ และผู้ประเมินบทความแก่บุคคลอื่น ๆ
ที่ไม่เกี่ยวข้องในช่วงระยะเวลาของการประเมินบทความ

6. บรรณาธิการต้องไม่มีผลประโยชน์ทับซ้อนกับผู้นิพนธ์ ผู้ประเมิน และทีมบริหาร

บทบาทและหน้าที่ของผู้ประเมินบทความ (Duties of Reviewers)

1. ผู้ประเมินบทความควรประเมินบทความในสาขาวิชาที่ตนมีความเชี่ยวชาญ โดย
พิจารณาความสำคัญของเนื้อหาในบทความที่จะมีต่อสาขาวิชานั้นๆ คุณภาพของการ
วิเคราะห์และความเข้มข้นของผลงาน ไม่ควรใช้ความคิดเห็นส่วนตัวที่ไม่มีข้อมูลรองรับ
มาเป็นเกณฑ์ในการตัดสินบทความ

2. ผู้ประเมินบทความต้องมีวินัยและตรงต่อเวลาในระยะเวลาของการประเมินบทความ
โดยต้องให้ข้อเสนอแนะหรือคำแนะนำตามหลักวิชาการเท่านั้นและห้ามใช้ภาษาหรือ
ถ้อยคำที่ทำให้ผู้นิพนธ์อ่านแล้วรู้สึกอับอาย

3. ผู้ประเมินบทความต้องรักษาความลับและไม่เปิดเผยข้อมูลบางส่วนหรือทุกส่วนของ
บทความที่ส่งมาเพื่อพิจารณาแก่บุคคลอื่น ๆ ที่ไม่เกี่ยวข้องในช่วงระยะเวลาของการ
ประเมินบทความและจนกว่าบทความนั้นจะได้รับการตีพิมพ์ลงในวารสาร
(Confidentiality)

4. ผู้ประเมินบทความต้องระบุผลงานวิจัยที่สำคัญๆ และสอดคล้องกับบทความที่กำลัง
ประเมินแต่ผู้นิพนธ์ไม่ได้อ้างถึงเข้าไปในการประเมินบทความด้วย เพื่อให้บทความเกิด
คุณค่าในเชิงวิชาการเพิ่มขึ้นนอกจากนี้ หากมีส่วนใดของบทความที่มีความเหมือน หรือ
ซ้ำซ้อนกับผลงานชิ้นอื่นๆ ผู้ประเมินบทความต้องแจ้งให้บรรณาธิการทราบด้วย

5. ผู้ประเมินบทความต้องไม่มีผลประโยชน์ทับซ้อนกับผู้นิพนธ์บรรณาธิการ และทีม
บริหาร

บทบรรณาธิการ

ศูนย์อาเซียนศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย จัดทำวารสารพุทธอาเซียนศึกษา (Buddhist ASEAN Studies Journal: BASJ) เพื่อเผยแพร่ผลงานทางวิชาการและผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับอาเซียนศึกษา ในมิติของศาสนา การศึกษา สังคม เศรษฐกิจ การเมืองและศิลปวัฒนธรรม ของคณาจารย์ นักวิชาการ นักวิจัยและบุคคลทั่วไปในประเทศกลุ่มสมาชิกอาเซียน และประเทศที่เกี่ยวข้องกับอาเซียน โดยทำการเผยแพร่ปีละ 2 ฉบับ (ราย 6 เดือน) ได้แก่ ฉบับที่ 1 ระหว่างเดือนมกราคม – เดือนมิถุนายน และ ฉบับที่ 2 ระหว่างเดือนกรกฎาคม – เดือนธันวาคม

วารสารพุทธอาเซียนศึกษา (Buddhist ASEAN Studies Journal: BASJ) มุ่งเน้นและส่งเสริมให้คณาจารย์ นักวิชาการ นักวิจัย นิสิตนักศึกษาและบุคคลทั่วไปได้เผยแพร่ผลงานวิชาการ งานวิจัยและองค์ความรู้ที่ก่อให้เกิดประโยชน์ในการพัฒนาชุมชน สังคมและประเทศชาติ กองบรรณาธิการวารสารพุทธอาเซียนศึกษา หวังเป็นอย่างยิ่งว่าวารสารฉบับนี้จะเป็นประโยชน์อย่างยิ่งในการจุดประกายความคิดและเปิดโลกทัศน์ทางวิชาการ ให้แก่ผู้สนใจทั่วไป หากผู้อ่านมีข้อเสนอแนะหรือติชมประการใด กองบรรณาธิการขอน้อมรับไว้ด้วยความขอบคุณยิ่ง

ดร.ลำพอง กลมกุล

บรรณาธิการ

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
การจัดการศึกษาในสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว.....	1
ปิ่นฉวีวัฒน์ งามแสง	
เชื่อมรอยต่อศิลปะพุกามสู่ล้านนา.....	17
ฤทธิชัย แกมมณาค	
สุภัสชา แกมมณาค	
ทวารวดีต้นกำเนิดแห่งพุทธศิลปะของประเทศไทย.....	38
ชยาภรณ์ สุขประเสริฐ	
กลวิธานการป้องกันตนเองของผู้บริหารสถานศึกษาในอาเซียน.....	59
สุวรรณา สุดปรีก	
พระมหาญาณวัฒน์ ฐิตวฑฒโน	
บทความพิเศษ	
บทบาทพุทธศิลปะในวิถีการดำเนินชีวิตของประชาคมอาเซียน.....	59
พระมหาจรัสวัฒน์ กนตวณโณ	
พระมหาชาติชาย ปญญาวิชโร	
บทวิจารณ์หนังสือ	
ที่ได้มีความเศร้า De Profundis	82
มุกกรวี ฉิมพะเนาว์	
ภาคผนวก.....	90

การจัดการศึกษาในสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว
Educational Management of Lao People's Democratic
Republic (Lao PDR)

ปณณวัฒน์ งามแสง*

Pannawat Ngamsaeng

บทคัดย่อ

บทความวิชาการเรื่องนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อนำเสนอการจัดการศึกษาในสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว เนื่องจากการศึกษาเป็นรากฐานที่สำคัญที่สุดประการหนึ่งในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ และเป็นการลงทุนระยะยาวที่ทุกประเทศให้ความสำคัญและเป็นประโยชน์ต่อความเจริญก้าวหน้าของสังคมมนุษย์ เพราะการศึกษามีความสัมพันธ์โดยตรงต่อการพัฒนาสติ ปัญญา ทักษะคิด พฤติกรรม ค่านิยม และคุณธรรมของสังคม รวมทั้งการศึกษาเป็นการส่งเสริมและถ่ายทอดความรู้ ประสบการณ์ และวัฒนธรรมของมนุษย์จากรุ่นหนึ่งสู่รุ่นหนึ่ง เพื่อมุ่งสู่เป็นสังคมแห่งการเรียนรู้ทางพุทธปัญญา จิตใจ และพลานามัยของคนในสังคมนั้น

คำสำคัญ : การจัดการศึกษา, อาเซียนศึกษา, สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว

* นักวิชาการอิสระ Email: pannawat.ngam@mcu.ac.th

Abstract

The purpose of this article was to propose education management in the Lao People's Democratic Republic. Education is one of the most important foundations in human resource development, and it is a long-term investment that is beneficial to the progress of human society in every country. Education is directly related to the intellectual development, attitudes, behavior, values and morals of society including the accumulation and transfer of knowledge, experiences and human cultures from one generation to the next generation, to be a learning society for the intellectual, mental and health of the people in that society.

Keywords: Educational Management, ASEAN Studies, Lao People's Democratic Republic

บทนำ

ASEAN: Association of Southeast Asian Nations หรือสมาคมประชาชาติแห่งเอเชียตะวันออกเฉียงใต้จัดตั้งขึ้นโดยรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศของประเทศสมาชิกก่อตั้ง 5 ประเทศได้แก่ ไทย อินโดนีเซีย ฟิลิปปินส์ มาเลเซีย และสิงคโปร์ ได้ร่วมลงนามในปฏิญญาอาเซียน (ASEAN Declaration) ที่พระราชวังสราญรมย์ เมื่อวันที่ 8 สิงหาคม พ.ศ. 2510 โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อส่งเสริมความเข้าใจอันดีระหว่างกันในภูมิภาค อารังไว้ซึ่งสันติภาพ เสถียรภาพ และความมั่นคงทางการเมือง สร้างสรรค์ความเจริญทางด้าน เศรษฐกิจ การพัฒนาทางสังคมและวัฒนธรรม การกีดกันอยู่ดีบนพื้นฐานของความเสมอภาคและผลประโยชน์ร่วมกันของสมาชิกซึ่งนับตั้งแต่วันก่อตั้งอาเซียนได้แสดงบทบาทเป็นที่ประจักษ์แก่นานาประเทศนำไปสู่การขยายสมาชิกภาพโดยบรูไน ดารุสซาลามเข้าเป็นสมาชิกลำดับที่ 6 เมื่อปี 2527 เวียดนามเข้าเป็นสมาชิกลำดับที่ 7 ในปี 2538 สาธารณรัฐประชาธิปไตย

ประชาชนลาว และพม่าเข้าเป็นสมาชิกพร้อมกันเมื่อปี 2540 และกัมพูชาเข้าเป็นสมาชิกล่าสุดเมื่อปี 2542 ทำให้อาเซียนมีสมาชิกรอบ 10 ประเทศ (สำนักประสานความร่วมมือระหว่างประเทศ กระทรวงแรงงาน, 2561, ออนไลน์)

การศึกษาเป็นรากฐานที่สำคัญที่สุดประการหนึ่งในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ และเป็นการลงทุนระยะยาวที่ทุกประเทศให้ความสำคัญ เป็นประโยชน์มหาศาลต่อความเจริญก้าวหน้าของสังคมมนุษย์ เพราะการศึกษามีความสัมพันธ์โดยตรงต่อการพัฒนาสติ ปัญญา ทักษะคนดี พฤติกรรม ค่านิยม และคุณธรรมของสังคม (ปานตา ใช้เทียมวงศ์, 2534) ทั้งนี้ เพราะการศึกษาเป็นการสั่งสมและถ่ายทอดความรู้ ประสบการณ์ และวัฒนธรรมของมนุษย์จากรุ่นหนึ่งสู่รุ่นหนึ่ง เพื่อมุ่งสู่เป็นสังคมแห่งการเรียนรู้ทางพุทธิปัญญา จิตใจ และพลานามัยของคนในสังคมนั้น (เอกวิทย์ ณ ถลาง, 2541)

ภายหลังที่ประเทศลาว ได้ลบล้างระบอบราชาธิปไตยที่พันสมัย แล้วสถาปนาระบอบสังคมนิยมคือ สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาวขึ้นแทนในวันที่ 2 ธันวาคม พ.ศ. 2518 (คณะโฆษณาวงศ์อนุญกลางพรรค, 2558) เหตุการณ์อันยิ่งใหญ่นี้ ได้ทำให้การปฏิวัติชาติประชาธิปไตย จนได้รับชัยชนะอย่างสง่างามของการก่อสร้างระบอบใหม่ (ไกรสอน พรหมวิหาร, 2520) ไกรสอน พรหมวิหาร นายกรัฐมนตรีลาวคนแรกหลังจากปฏิวัติ ทำให้แอก (อำนาจ) การปกครองอันโหดร้ายของระบบศักดินา และระบอบล่าเมืองขึ้นยุติลงโดยสิ้นเชิง เปิดศักราชใหม่ (สังกาจใหม่) เป็นศักราชแห่งความเป็นเอกราชอิสรภาพและก้าวขึ้นสู่สังคมนิยมให้แก่ชาตินั้น จนกลายเป็นชัยชนะในประวัติศาสตร์ ที่มีความหมายแห่งยุคสมัยอันลึกซึ้ง เป็นผลจากการต่อสู้และปฏิวัติที่เต็มไปด้วยความเสียสละ ความยากลำบากตลอดมา (คณะโฆษณาวงศ์อนุญกลางพรรค, 2558) การสถาปนาสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาวก็เป็นการยืนยัน ยืนยันถึงการก่อสร้างและปรับปรุงโครงสร้าง การจัดตั้งอำนาจรัฐของ สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว นับแต่ศูนย์กลางลงมาถึงท้องถิ่น ให้กลายเป็นระบบอำนาจ การปกครองที่เป็นประชาธิปไตยอย่างแท้จริงและเข้มแข็ง มีกำลังเพียงพอใน

การคุ้มครองรัฐและคุ้มครองสังคมในขอบเขตทั่วประเทศ (พระมหาบุญทวี วิไลจักร, 2546)

หลังจากประเทศลาวได้รับการเปลี่ยนแปลงการปกครองในปี พ.ศ. 2518 เป็นต้นมา พรรครัฐบาลก็ได้เอาใจใส่ในการส่งเสริมการศึกษาอย่างต่อเนื่อง และขยายระบบการศึกษาลงสู่ท้องถิ่นและให้ทั่วถึงกัน เพื่อการขจัดความไม่รู้หนังสือให้หมดสิ้นไป (กาด วันแพง, (ลัดสหมี่ วงศ์สัก, แปล), 2545) โดยให้หลักสูตรภาษาลาวเท่านั้นเป็นภาษาราชการ ประชาชนลาวต้องพูดและเขียนภาษาลาวได้เป็นอย่างดี โดยมีระบบการศึกษาประกอบด้วย การศึกษาอนุบาล ประถมศึกษา มัธยมศึกษาตอนต้น มัธยมศึกษาตอนปลาย อาชีวศึกษา เทคนิคศึกษาและอุดมศึกษาสาขาวิชาต่าง ๆ (ธีระรุญเจริญ, 2542) ปัจจุบันนี้ พรรคและรัฐบาลลาวมีความเอาใจใส่อย่างจริงจัง ในการพัฒนาการศึกษาของลาว ดังที่ปรากฏใน 4 บุคทะล (พรรคประชาชนลาว, 2554) ทางด้านการเมือง ของมติที่ประชุมใหญ่ครั้งที่ 9 อันเป็นแนวนโยบายหนึ่งที่พรรคประชาชนปฏิวัติลาวจะต้องทำให้สำเร็จก่อน ปี พ.ศ. 2563 เพื่อให้บรรลุตามวัตถุประสงค์ทางด้าน การสร้างทรัพยากรมนุษย์

จากที่กล่าวมา จะเห็นได้ว่า ระบบการจัดการศึกษาที่เปลี่ยนแปลงไปล้วนส่งผลต่อการจัดระบบการศึกษาในแต่ละยุคสมัย ผู้เขียนตระหนักถึงปัญหาทางการศึกษาของประเทศลาวที่อยู่ในยุคแห่งการปรับปรุงโครงสร้างระบบการศึกษาใหม่ เพื่อให้เทียบเท่ากับสากล จึงมีเขียนบทความเรื่องนี้ เพื่อมุ่งหวังให้เกิดประโยชน์ต่อสังคมลาวโดยเฉพาะคนรุ่นหลังที่จะเป็นกำลังสำคัญได้เกิดความตระหนักในปัญหา ระบบการศึกษาของลาว เพื่อที่จะขับเคลื่อนให้เกิดการพัฒนาการจัดการศึกษาให้ของสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาวให้ก้าวหน้าต่อไป

การจัดการศึกษาของสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว

1. รัฐธรรมนูญแห่งสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว

รัฐธรรมนูญแห่งสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว มาตรา 21 และ มาตรา 22 ระบุว่า รัฐให้ความสำคัญแก่การพัฒนาเศรษฐกิจสัมพันธ์กับการพัฒนา

วัฒนธรรมสังคม และการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ เอาใจใส่ปฏิบัตินโยบายพัฒนาการศึกษา ปฏิบัติระบอบการศึกษาชั้นประถมศึกษาแบบบังคับเพื่อสร้างคนลาวให้เป็นพลเมืองดี มีคุณสมบัติ สันติธรรม ปกติวัด มีความรู้และความสามารถ รัฐและทั่วสังคมตั้งหน้าพัฒนาการศึกษาแห่งชาติให้มีคุณภาพสร้างโอกาสและเงื่อนไขให้ประชาชนได้รับการศึกษาอย่างทั่วถึง โดยเฉพาะประชาชนที่อยู่เขตห่างไกล ชนเผ่า ผู้หญิง เด็กเล็ก และผู้ด้อยโอกาส รัฐส่งเสริมให้เอกชนลงทุนในการพัฒนาการศึกษาแห่งชาติตามกฎหมาย (รัฐธรรมนูญแห่งสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว, 2546)

2. กฎหมายว่าด้วยการศึกษาแห่งสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชน

ลาว

กฎหมายว่าด้วยการศึกษาแห่งสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว มาตรา 4 ได้พูดถึงนโยบายเกี่ยวกับการศึกษาว่า รัฐยึดเอาการศึกษาเป็นงานศูนย์กลางของการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ สำคัญต่อการพัฒนาคนทางด้านคุณสมบัติ สันติธรรม ปกติวัด ชีวะทัศน์ และโลกทัศน์ วิทยาศาสตร์ และสร้างคนให้มีความรู้ ความสามารถ รู้คิด มีวิชาชีพสร้างสังคมให้เป็นสังคมแห่งการเรียนรู้ และเศรษฐกิจแห่งภูมิปัญญา เอาใจใส่ขยายการศึกษาก่อนวัยเรียน และปฏิบัติการศึกษาชั้นประถมศึกษาสมบูรณ์ภาคบังคับให้สำเร็จ เพิ่มพูนให้แก่การศึกษาพัฒนาการศึกษาแห่งชาติให้มีคุณภาพ สร้างโอกาสให้ชุมชนได้รับการศึกษาให้ทั่วถึง โดยเฉพาะชุมชนอยู่เขตห่างไกล ผู้หญิง เด็กเล็ก และผู้ด้อยโอกาส พร้อมทั้งสร้างเงื่อนไขให้พลเมืองลาวได้เรียนวิชาชีพมากขึ้น รัฐส่งเสริมให้การจัดตั้งต่าง ๆ รวมทั้งเอกชนภายในและต่างประเทศลงทุนในการพัฒนาการศึกษาแห่งชาติ (กฎหมายว่าด้วยการศึกษาแห่งสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ฉบับปรับปรุง, 2551)

มาตรา 5 หน้า 4 ได้พูดถึง หลักการของการศึกษาว่า การศึกษาต้องปฏิบัติ ตามหลักการพื้นฐาน ดังนี้

1. การศึกษาต้องดำเนินไปตามสังคมนิยม มีลักษณะชาติมหาชน วิทยาศาสตร์และทันสมัย
2. การศึกษาสามัญสัมพันธ์กับอาชีพศึกษา

3. การศึกษาอยู่ในโรงเรียนต้องไปเคียงคู่กับการศึกษาอบรมอยู่ในครอบครัว สังคมและนอกโรงเรียน

4. การศึกษาต้องรับประกันทฤษฎีกับพฤติกรรม การเรียนต้องไปเคียงคู่กับการปฏิบัติจริง การศึกษาต้องสัมพันธ์กับการออกแรงงาน

5. การศึกษาต้องตอบสนองความเรียกร้องต้องการของการพัฒนาเศรษฐกิจ สังคมในแต่ละระยะ

6. การศึกษาแห่งชาติต้องสอดคล้องกับการศึกษาภาคพื้น และสากล

มาตรา 17 หน้า 9 ได้พูดถึง การประณมศึกษาว่า ประณมศึกษาเป็นการศึกษาเบื้องต้นของสายสามัญศึกษามีการกำหนดเวลาเรียน 5 ปี เพื่อรับประกันให้ผู้เรียน มีความรู้ทั่วไปทางด้านวิทยาศาสตร์-สังคม และมนุษยศาสตร์ มีความสามารถในการฟัง การอ่าน การพูด การดู การถาม การเขียนภาษาลาว และการคิด รู้รักษา สุขภาพ รักความสะอาด รักสิ่งแวดล้อม และรู้ศิลปวัฒนธรรมลาว เรียนภาษาต่างประเทศ โดยเริ่มชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 เป็นต้นไป

ประถมศึกษาเป็นการศึกษาภาคบังคับสำหรับพลเมืองลาวบรรดาเผ่าที่มีอายุตั้งแต่ 6 ปีขึ้นไป รัฐบาลและองค์การปกครองส่วนท้องถิ่น มีความรับผิดชอบวางมาตรการที่เหมาะสมเพื่อรับประกันให้คนลาว เป็นต้น เด็กทุกคนที่อยู่ในเกณฑ์อายุเรียนมีโอกาสได้เข้าเรียนอย่างทั่วถึงสังคม ชุมชน พ่อแม่ หรือผู้ปกครองต้องรับประกันให้เด็กทุกคนได้เรียนจบชั้นประถมศึกษาภาคบังคับให้สำเร็จ

มาตรา 49 หน้า 309 ได้พูดถึง การคุ้มครอง บริหารการศึกษาว่า การคุ้มครอง บริหารการศึกษา เป็นการชี้แนะ การวางแผน จัดตั้งปฏิบัติ นำใช้ ตรวจสอบ สรุปลผลและประเมินผลเกี่ยวกับครู บุคลากร ผู้เรียน งบประมาณ อาคารสถานที่ วัสดุ อุปกรณ์ การเรียนการสอน เพื่อบรรลุเป้าหมายการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ ตามนโยบายและแผนการพัฒนาศึกษาของรัฐ

มาตรา 50 หน้า 309 ได้พูดถึง หลักการคุ้มครอง บริหารการศึกษาว่า การคุ้มครองบริหารการศึกษาต้องปฏิบัติตามหลักการรวมศูนย์ประชาธิปไตย บุคคลขึ้นกับการจัดตั้งโดยมีการประสานสมทบระหว่างสายตั้งกับสายขวาง

3. การศึกษาในระบบโรงเรียน

เป็นระบบการศึกษาหนึ่งที่มีการจัดตั้งอยู่ในโรงเรียนอย่างเป็นระบบมีการกำหนดเวลาเรียนและเนื้อหาหลักสูตรที่ถูกต้องตามมาตรฐานการศึกษาในระบบโรงเรียนประกอบด้วยการศึกษาชั้นต่าง ๆ ดังนี้

1) การศึกษาก่อนวัยเรียนเป็นการศึกษาชั้นหนึ่งซึ่งประกอบด้วยการเล่นเด็กและอนุบาลศึกษาซึ่งมีหน้าที่พัฒนาทางด้านร่างกายความคิด จิตใจ สติปัญญา อารมณ์ และพละการ เพื่อเตรียมเข้าเรียนชั้นประถมศึกษา

2) ประถมศึกษาเป็นการศึกษาขั้นพื้นฐานของสายสามัญ ซึ่งเป็นความรู้พื้นฐาน ซึ่งเป็นความรู้พื้นฐานที่จำเป็น และการศึกษาภาคบังคับ โดยไม่จ่ายค่าเรียน สำหรับประชาชนลาวบรรดาเผ่าที่มีอายุ 6 ปีขึ้นไป ต้องไปเข้าเรียน และเรียนให้จบตามหลักสูตรชั้นประถมศึกษา ซึ่งกำหนดเวลาเรียน 5 ปี

3) มัธยมศึกษาเป็นการศึกษาถัดจากชั้นประถมศึกษาขึ้นไปซึ่งมีหน้าที่บริการความรู้ที่จำเป็น เพื่อการเรียนต่อหรือการประกอบอาชีพตามความเหมาะสม ชั้นมัธยมศึกษา ประกอบด้วย 2 ตอน คือ ชั้นมัธยมศึกษาตอนต้นและมัธยมศึกษาตอนปลาย ซึ่งมีหน้าที่ประกอบความรู้ทั่วไป และความรู้เทคนิคสังเคราะห์ขั้นพื้นฐาน และมีกำหนดเวลาเรียนช่วงชั้นละ 3 ปี ปัจจุบันกระทรวงศึกษาธิการกำลังศึกษาขยายให้การศึกษาระดับมัธยมศึกษาจาก 6 ปี มาเป็น 7 ปี เพื่อทำให้ระบบสามัญศึกษาในระบบโรงเรียนเป็น 12 ปี

4. การศึกษานอกโรงเรียน

การศึกษานอกโรงเรียนเป็นรูปการณ์จัดตั้งหนึ่งของการศึกษา ซึ่งมีหน้าที่บริการ ด้านการศึกษาให้แก่ประชาชน คือ ลบล้างความไม่รู้หนังสือ บำรุง ยกกระดับการศึกษา และอบรมวิชาชีพให้แก่ประชาชนและผู้ใช้แรงงานโดยไม่จำกัดอายุ เวลาเรียนและสถานที่เรียนอย่างไม่คงที่

5. การศึกษาเพื่อทุกคน

เพื่อบรรลุเป้าหมายการศึกษาเพื่อทุกคนแห่งชาติ ตามกรอบแผนปฏิบัติงาน ดักดา (การประชุมศึกษาโลกที่นครหลวงดักดา ประเทศเซเนกัล (Senegal) วันที่ 22-

24 เมษายน 2543) แผนปฏิบัติงานแห่งชาติการศึกษาเพื่อทุกคน (พ.ศ. 2546-2558) ได้ถูกสร้างขึ้นโดยเกี่ยวข้องกับเป้าหมายรวมของการพัฒนาของสหประชาชาติใน สปป. ลาว และแผนยุทธศาสตร์เพื่อความเติบโตและการลดความยากจนแห่งชาติ การศึกษาเพื่อทุกคนเป็นการขยายการศึกษาขั้นพื้นฐาน เด็กก่อนวัยเรียนให้ทั่วถึงประชาชนทุกคน ในเขตชนบทและตัวเมืองอย่างทั่วถึง ส่งเสริมชุมชนในท้องถิ่นให้เข้าร่วมการศึกษาขั้นพื้นฐานและลดความไม่รู้หนังสือ ปรับปรุงคุณภาพ และความสอดคล้อง โดยเฉพาะเด็กหญิง และเด็กด้อยโอกาสหรือพิการ เด็กฐานะยากจน เด็กชนเผ่าอยู่ห่างไกล วัยรุ่นและผู้ใหญ่

ทั้งนี้ ก็เพื่อพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ ให้มีความรู้ความสามารถ ตอบสนองให้แก่การพัฒนาเศรษฐกิจ-สังคม โดยเฉพาะการวางพื้นฐานในการสร้างกำลังแรงงานให้มีทักษะ มีคุณภาพสูง สามารถแข่งขัน และเชื่อมโยงกับภาคพื้นและสากล แต่เพื่อรับประกันให้บรรลุความคาดหมายดังกล่าว รัฐบาลจะสานต่อจัดตั้งขยายยุทธศาสตร์การปฏิรูปการศึกษาลาวให้ปรากฏเป็นผลเป็นจริง ปฏิบัตินโยบายในการยกระดับครูผู้สอน พร้อมทั้งสนองพนักงานครูให้เพียงพอ สร้างโรงเรียนต้นแบบ ส่งเสริมการอ่าน และสนองอุปกรณ์การเรียนการสอน ให้เพียงพอ ปรับปรุงนโยบายการเลื่อนชั้นเรียน และนโยบายอื่น ๆ ต่อผู้ที่ปฏิบัติหน้าที่ อยู่ที่เขตห่างไกล ให้มีความเหมาะสมและส่งเสริมให้ภาคเอกชนเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน การศึกษาและกีฬาให้มากขึ้น โดยเฉพาะขยายโรงเรียนอนุบาล ประถม มัธยม วิทยาลัย โรงเรียนวิชาชีพ อยู่ที่ท้องถิ่นต่าง ๆ ให้มากขึ้น ปรับปรุงคุณภาพการเรียนการสอน เอาใจใส่คุณภาพของครู อุปกรณ์ หลักสูตร ห้องทดลองต่าง ๆ เพื่อผ่านการสอบทฤษฎี แล้วหันมาทดลองทางวิทยาศาสตร์ต่าง ๆ เข้าสู่การปฏิบัติจริงมากขึ้น เพื่อสร้างศักยภาพในการพัฒนาเศรษฐกิจ-สังคมของชาติ ในอนาคต

สรุปได้ว่า ระบบการศึกษาของ สปป.ลาว ได้มีการปรับการศึกษาเพื่อรับประกันให้ทุกคน เข้าถึงการศึกษาได้อย่างทั่วถึงและมีคุณภาพ ทั้งให้บรรลุความหมายวางไว้ คือ มุ่งมั่นทำให้อัตราการรู้หนังสือของประชาชนในกลุ่มอายุ 15-24 ปี ให้ได้ 99 % ของประชากรทั้งหมด ยุทธศาสตร์การปฏิรูปการศึกษาลาวให้ปรากฏเป็นผลเป็นจริง

ปฏิบัตินโยบายในการยกระดับครูผู้สอน พร้อมทั้งสนองพนักงานครูให้เพียงพอ สร้างโรงเรียนต้นแบบ ส่งเสริมการอ่าน และสนองอุปกรณ์การเรียน-การสอน ให้เพียงพอ ปรับปรุงนโยบายการเลื่อนชั้นเรียน และนโยบายอื่น ๆ ต่อผู้ที่ปฏิบัติหน้าที่ในเขตห่างไกล ให้มีความเหมาะสมและส่งเสริมให้ภาคเอกชนเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน

6. ทิศทางและการปฏิรูปการศึกษาของลาว

ระบบการศึกษาของสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว โดยที่ผ่านมา ประเทศลาวได้มีการปฏิรูปการศึกษาทั้งหมด 4 ครั้ง

ครั้งที่ 1 ในปี ค.ศ. 1975 รัฐบาลลาวได้ประกาศใช้หลักสูตรเดียวทั่วประเทศ สื่อการเรียนการสอนเป็นภาษาลาวทั้งหมด ระบบการศึกษาประกอบด้วย ชั้นประถม 5 ปี ชั้นมัธยมต้น 3 ปี ชั้นมัธยมปลาย 3 ปี

ครั้งที่ 2 ในปี ค.ศ. 1980 – 1990 ซึ่งในปี ค.ศ. 1980 ได้ประกาศลบล้างการไม่รู้หนังสือ ได้มีการปรับปรุงคู่มือครูและอุปกรณ์การเรียนการสอนให้เหมาะสมกับนโยบายใหม่ของรัฐบาล สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ถึงแม้ว่าจะประสบกับปัญหาเศรษฐกิจตกต่ำอย่างมาก แต่รัฐบาลก็พยายามพัฒนาทรัพยากรมนุษย์อย่างเต็มที่

ครั้งที่ 3 ในปี ค.ศ. 1997 ได้มีการปฏิรูปหนังสือเรียน คู่มือครู และอุปกรณ์การเรียนให้เหมาะสมกับนโยบายใหม่ของรัฐ กระทรวงศึกษาธิการได้สร้างระบบครูนิเทศในชั้นมัธยมในระดับจังหวัด และระบบครูนิเทศในระดับชั้นประถมในอำเภอ เพื่อติดตามช่วยเหลือครูและให้คำแนะนำในการใช้หลักสูตรใหม่

ครั้งที่ 4 ในปี ค.ศ. 2006 – 2015 การปฏิรูปการศึกษาใน สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ครั้งสุดท้าย ได้มีการออกกฎหมายฉบับใหม่ เช่น มาตราที่ 13 ได้กล่าวไว้ว่า ชั้นมัธยมศึกษาตอนต้นและตอนปลาย ทำหน้าที่ให้ความรู้ทั่วไปและความรู้พื้นฐานที่จำเป็น เพื่อเรียนต่อหรือประกอบอาชีพตามความเหมาะสม ชั้นมัธยมต้น จากแบบเดิม 3 ปี ได้เปลี่ยนมาเป็น 4 ปี และชั้นมัธยมปลาย 3 ปี ระบบใหม่นี้ได้จัดตั้ง ปฏิบัติหลักสูตร เมื่อวันที่ 13 มีนาคม 2009 สำหรับการศึกษา

ระดับอุดมศึกษาหรือระดับการศึกษาขั้นสูง รวมทั้งการศึกษาด้านเทคนิคสถาบันศึกษาขั้นสูงหรือมหาลัย อยู่ในความดูแลและรับผิดชอบของกรมอาชีวศึกษาและมหาลัยกระทรวงศึกษาธิการ ยกเว้นการศึกษาเฉพาะทาง ซึ่งอยู่ในความดูแลของกระทรวงอื่น โดยเมื่อเด็กจบการศึกษาในระดับประถมและมัธยมแล้ว จะมีการคัดเลือกนักเรียนเพื่อเสนอกระทรวงศึกษาธิการ ให้เด็กได้รับการศึกษาต่อในระดับที่สูงขึ้น ได้แก่ สายอาชีพใช้เวลาศึกษา 3 ปี ในวิทยาลัยเทคนิคต่าง ๆ ซึ่ง สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ได้ให้ความสำคัญในการศึกษาในระดับนี้ เนื่องจากเป็นกำลังสำคัญในการพัฒนาประเทศแห่งอนาคต สำหรับผู้ที่จบมัธยมต้น ด การศึกษาในระดับอาชีวศึกษาของสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว จึงมุ่งเน้นเพื่อการผลิตและพัฒนาคนให้เป็นไปตามกรอบมาตรฐานคุณวุฒิแห่งชาติ ซึ่งปัจจุบันกระทรวงศึกษาธิการร่วมกับกระทรวงแรงงาน จัดให้มีการวัดมาตรฐานฝีมือแรงงาน ซึ่งทั้งหมดมีความสำคัญอย่างยิ่ง ต่อการสร้างมาตรฐานแรงงาน เพื่อเข้าสู่ประชาคมอาเซียนในอนาคตอันใกล้

การจัดการศึกษาในระดับอุดมศึกษา ซึ่งปัจจุบันสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว มีมหาวิทยาลัยของรัฐอยู่จำนวน 5 แห่ง ดังนี้

- 1) มหาวิทยาลัยแห่งชาติ ตั้งอยู่ที่นครหลวงเวียงจันทน์ มุ่งสู่ความเป็นเลิศทางการค้นคว้าและวิจัยทางวิทยาศาสตร์
- 2) มหาวิทยาลัยวิทยาศาสตร์สุขภาพ เป็นมหาวิทยาลัยที่ก่อตั้งจากการแยกคณะด้านการแพทย์ จากมหาวิทยาลัยแห่งชาติ
- 3) มหาวิทยาลัยสุพานวงค์ นครหลวงพระบาง สำหรับรองรับนักเรียนจากนครหลวงทางภาคเหนือ ส่งเสริมในเรื่องอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวและวิศวกรรมเพื่อไปสู่ความเป็น Excellence Center
- 4) มหาวิทยาลัยสะหวันนะเขต ทางตอนกลางของประเทศ ซึ่งตั้งอยู่บนเส้นทางระเบียงเศรษฐกิจ East-West Economic Corridor จะส่งเสริมให้มีการศึกษาทางการค้าและ Logistic
- 5) มหาวิทยาลัยจำปาสัก สำหรับรองรับนักเรียนจากแขวงทางภาคใต้ มุ่งเน้นการศึกษาทางการเกษตรกรรม

มหาวิทยาลัยของรัฐทั้ง 5 แห่งนี้ ปัจจุบันมีนักศึกษาที่อยู่ในความดูแลประมาณ 3 หมื่นคน ไม่นับรวมวิทยาลัยเอกชนที่สามารถรองรับนักศึกษาได้ในจำนวนใกล้เคียงกันรัฐบาลของสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว กำลังเร่งปรับปรุงคุณภาพมหาวิทยาลัยของรัฐที่มีอยู่ให้เป็นไปตามแผนปฏิรูปการศึกษาแห่งชาติระยะที่ 2 เพื่อยกระดับคุณภาพให้เทียบเท่ามหาวิทยาลัยอื่น ๆ ในภูมิภาคและมีความเป็นสากลมากขึ้น อาจารย์สอนในมหาวิทยาลัยหรือในสายอุดมศึกษา ใน 100 คน จะต้องมีผู้จบระดับปริญญาเอก 10 คน ปริญญาโท 60 คน และปริญญาตรี 30 คน เรียกว่าสูตร 1:6:3 ซึ่งจะต้องเกิดขึ้นภายในปี 2015 สิ่งนี้จะเป็นตัวชี้วัดหรือตัวบ่งชี้ที่ทำนายสำหรับอุดมศึกษาในการปฏิรูปการศึกษาของ สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ครั้งนี้” นายคำพา จันเพ็งใส อธิบดีกรมการศึกษาขั้นสูงกล่าว (การปฏิรูปและทิศทางการศึกษาของประเทศลาว, 2018, ออนไลน์) ปัจจุบันลาวไม่อนุญาตให้มีการขยายวิทยาลัยใหม่ ๆ เพิ่มขึ้น รวมถึงการเพิ่มหลักสูตรการศึกษาด้วย ทั้งนี้ ก็เพื่อให้สามารถควบคุมคุณภาพได้อย่างทั่วถึงตามมาตรฐานที่กระทรวงศึกษาธิการกำหนด และเพื่อรองรับการเข้าสู่ประชาคมอาเซียนสถาบันอุดมศึกษาของรัฐที่กระจายอยู่ทั่วประเทศจะต้องเร่งวางแผนให้เป็นไปตามยุทธศาสตร์ด้วยการผลิตบัณฑิตให้สอดคล้องกับเป้าหมายการพัฒนาประเทศในแต่ละด้านต่อไป

จะเห็นได้ว่า ระบบการศึกษาของสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ได้มีการปฏิรูปการศึกษา รัฐบาลลาวได้ประกาศใช้หลักสูตรเดียวทั่วประเทศ สื่อการเรียนการสอนเป็นภาษาลาวทั้งหมด รัฐบาลมีความพยายามในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์อย่างเต็มที่ ดังจะเห็นได้จากการปฏิรูปหนังสือเรียน คู่มือครู และอุปกรณ์การเรียนให้เหมาะสมกับนโยบายใหม่ของรัฐ นอกจากนี้ รัฐบาลยังมีนโยบายสนับสนุนค่าใช้จ่ายในการศึกษาทั้งหมดให้แก่นักเรียนในสาขาที่รัฐมีความต้องการสูง เพื่อจูงใจให้เด็กเข้าสู่ระบบการศึกษาอาชีวะเพิ่มมากขึ้นและเพื่อตอบสนองกับความต้องการในการพัฒนาประเทศ ปัจจุบัน การจัดการศึกษาในระดับอุดมศึกษาของสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว มีมหาวิทยาลัยของรัฐอยู่จำนวน 5 แห่ง แต่ละแห่งก็มีมุ่งสู่

ความเป็นเลิศแต่ละด้านที่แตกต่างกัน เช่น มหาวิทยาลัยแห่งชาติ ตั้งอยู่ที่นครหลวง เวียงจันทน์ มุ่งสู่ความเป็นเลิศทางการค้าและวิจัยทางวิทยาศาสตร์ เป็นต้น

7. นักศึกษา สปป.ลาวไปศึกษาต่อต่างประเทศ

ในหลายปีที่ผ่านมา ต่างประเทศได้ให้ทุนการศึกษาแก่นักเรียนลาวมากขึ้น ในแต่ละปี เวียดนาม เป็นประเทศที่ให้ทุนมากกว่าประเทศอื่น ๆ รองลงมาเป็นประเทศ จีน ไทย ญี่ปุ่น ออสเตรเลีย ฝรั่งเศส เกาหลีใต้ สหรัฐอเมริกา และประเทศอื่น ๆ ในขณะที่นักศึกษาลาวจำนวนมากมาเรียนอยู่ต่างประเทศ รัฐบาลลาวมีความเอาใจใส่ ในการให้ความคุ้มครองนักศึกษาลาวที่เรียนอยู่ต่างประเทศ ด้วยการสนับสนุนให้นักเรียนเหล่านั้นเคารพและปฏิบัติตามกฎหมายบ้านเมืองและระเบียบวินัยของ โรงเรียนที่ตนเรียนอยู่ รวมทั้งกระตุ้นให้พวกเขาตั้งใจศึกษาร่ำเรียนให้สำเร็จไปด้วยดี ยกตัวอย่างเช่น นักเรียนที่ไปศึกษาที่ประเทศเวียดนาม ทางกรม รับผิดชอบของนักศึกษา กระทรวงศึกษาธิการและกีฬาของลาว จะทำให้นักศึกษาลาวทั้งหมด ที่อาศัยและกำลัง ศึกษาอยู่นั้นเข้าใจถึงสิทธิพิเศษที่พวกเขาได้รับและการตอบสนองอย่างถูกต้องด้วยการ หมั่นศึกษา ร่ำเรียนและปฏิบัติตามกฎระเบียบกฎหมายของประเทศที่รับเอาพวกเขาไป ร่ำเรียน โดยจะร่วมมือกับมหาวิทยาลัยและสถาบันการศึกษาต่าง ๆ เพื่อให้แน่ใจว่า นักศึกษาลาวเรียนหนักและนำเอาความรู้ที่พวกเขาได้เรียนมานั้นไปใช้ในประเทศของตน ทั้งนี้ก็ยอมรับว่า ทางกรมฯ ได้รับคำทักท้วงมากเกี่ยวกับพฤติกรรมที่ไม่ดีของ นักศึกษาลาว รวมทั้งการไม่เอาใจใส่ในการเรียนและไปเสียเวลาทำสิ่งที่ไม่เป็น ประโยชน์ เกี่ยวกับเรื่องนี้ ชาวนครหลวงเวียงจันทน์ ท่านหนึ่ง พูดถึงมาตรการที่มีต่อ นักศึกษานั้น ในวันที่ 4 มีนาคม 2014 ว่า อย่างไรก็ตาม ขณะนี้รัฐบาล สาธารณรัฐ ประชาธิปไตยประชาชนลาว กำลังพยายามทำให้การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์สอดคล้อง กับยุทธศาสตร์แห่งการพัฒนาและโครงสร้างเศรษฐกิจของประเทศ ก็คือ การเรียกร้อง ต้องการของการเชื่อมโยงในกลุ่มอาเซียนและเชื่อมโยงกับสากล พร้อมกันนั้นก็เพื่อทำ ให้บรรลุแผนพัฒนาการศึกษาและแผนปฏิรูปการศึกษาลาวระยะ 2 ก็คือ จุดมุ่งหมาย การจัดตั้งปฏิบัติบรรดากิจกรรมใน 3 แผนงานการศึกษา เช่น การขยายการศึกษาของ เด็กก่อนวัยเรียน สำหรับเด็กอายุ 5 ปี ด้วยรูปแบบการเรียนในโรงเรียนอนุบาล ห้อง

กรมประมง และการจัดกลุ่มการเล่นเพื่อเรียนของชุมชน ปรับปรุงการเลื่อนชั้นของชั้น ประถมและมัธยมตอนต้น เอาใจใส่เพิ่มการเข้าเรียนในชั้น ม.5 ถึง ม.7 สร้างมาตรการ ใหม่สำหรับโครงสร้างหลักสูตรการศึกษา วิชาชีพ การฝึกอบรมวิชาชีพ และอื่น ๆ ดังที่ ทางกรรมการลาวกำหนดเอาไว้อยู่ในแผนการพัฒนาเศรษฐกิจ-สังคม ในปี 2013-2014 เพื่อให้แผนพัฒนาการศึกษาและแผนปฏิรูปการศึกษาระยะ 2 ที่ว่านั้นบรรลุผล สำเร็จได้นั้น แน่นนอน จะอาศัยแต่เพียงงบประมาณของทางการลาวที่มีน้อยและทั้งขาด ดุล มาโดยตลอด ซึ่งในการคาดหมายสำคัญของแผนการพัฒนาเศรษฐกิจ-สังคม ปี 2012-2013 ที่ว่าจะทำให้การขาดดุลงบประมาณ 4037 ต่อกีบนั้น มีการวิพากษ์วิจารณ์ กันว่ายากที่สุด หรืออาจเป็นไปได้ที่จะทำให้แผนการนั้นประสบผลสำเร็จ ถ้า ต่างประเทศไม่ให้การช่วยเหลือ ในจำนวน 26 ประเทศที่ให้การช่วยเหลือทางด้าน การศึกษา คือที่พูดมานั้นในวันที่ 4 มีนาคม 2014 ก็มีข่าวว่ารัฐบาลญี่ปุ่นได้อนุมัติทุน ช่วยเหลือลาว 3 โครงการ เป็นมูลค่า 240 ต่อกีบ ประมาณ 30 ล้านดอลลาร์สหรัฐ เพื่อ ใช้ในการปรับปรุงการศึกษาชั้นมัธยม การบริหารจัดการขยะ และยกระดับการ พยากรณ์อากาศรวมทั้งการบริหารจัดการเรื่องภัยน้ำท่วม น้ำน้อย ในนั้นเงินจำนวน 10 ล้านดอลลาร์สหรัฐ เพื่อใช้ในการปรับปรุงการศึกษาชั้นมัธยม 45 แห่ง โรงเรียน 235 ห้อง จะมีโต๊ะ ห้องสมุด ห้องวิจัย และจะสร้างหอพักมัธยม 3 หลัง ไปด้วย (การศึกษา ลาว – นักศึกษาลาวไปศึกษาต่อต่างประเทศ, 2018, ออนไลน์)

จากที่กล่าวมาเบื้องต้น จะเห็นได้ถึงความพยายามในการพัฒนาและขยาย ยุทธศาสตร์การปฏิรูปการศึกษาลาวให้ปรากฏและสามารถนำมาใช้อย่างมีประสิทธิภาพ และประสิทธิภาพ รวมไปถึงความเอาใจใส่ของรัฐบาลลาวที่มีต่อนักศึกษาชาวลาที่ เดินทางไปเรียนอยู่ต่างประเทศ ทางรัฐบาลพยายามในการกระตุ้นให้นักศึกษาลาวมี ความตั้งใจเรียนให้สำเร็จ ซึ่งถือเป็นการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ที่สำคัญ อันจะส่งผลต่อ การพัฒนาประเทศชาติ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง เพื่อให้ให้นักศึกษาที่ไปเรียนยังต่างประเทศได้ นำความรู้ที่ได้ร่ำเรียนกลับมาพัฒนาประเทศไทยของตน

บทสรุป

การศึกษาเป็นรากฐานที่สำคัญที่สุดประการหนึ่งในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ และเป็นการลงทุนระยะยาวที่ทุกประเทศให้ความสำคัญ เป็นประโยชน์มหาศาลต่อความเจริญก้าวหน้าของสังคมมนุษย์ เพราะการศึกษามีความสัมพันธ์โดยตรงต่อการพัฒนาสติ ปัญญา ทักษะคนดี พฤติกรรม ค่านิยม และคุณธรรมของสังคม ทั้งนี้ เพราะการศึกษาเป็นการสั่งสมและถ่ายทอดความรู้ ประสบการณ์ และวัฒนธรรมของมนุษย์ จากรุ่นหนึ่งสู่อีกหนึ่ง เพื่อมุ่งสู่เป็นสังคมแห่งการเรียนรู้ทางพุทธปัญญา จิตใจ และพลานามัยของคนในสังคมนั้น การศึกษาเปลี่ยนแปลงไป ล้วนส่งผลต่อการจัดระบบการศึกษาในยุคสมัยนั้น ๆ ได้ตระหนักถึงปัญหาด้านการศึกษาของประเทศลาวที่อยู่ในยุคแห่งการปรับปรุงโครงสร้างระบบการศึกษาใหม่ นักศึกษาในระดับมหาวิทยาลัยในลาว มีโอกาสทำกิจกรรมกับเพื่อนต่างชาติอย่างต่อเนื่องโดยเฉพาะกับเพื่อนชาวญี่ปุ่นและไทย ซึ่งเป็นความร่วมมือในระดับมหาวิทยาลัยกับสถาบันต่างประเทศ การสร้างความคุ้นเคยกับเพื่อนชาวต่างชาติ เป็นส่วนหนึ่งของความพยายามปรับตัวตลอดหลายปีที่ผ่านมา เมื่อลาวต้องการเพิ่มระยะเวลาการศึกษาขั้นพื้นฐาน จาก 11 ปี เป็น 15 ปี และปรับหลักสูตรให้เข้ากับมาตรฐานของอาเซียน เพื่อให้เทียบเท่ากับสากล ดังนั้นผู้เขียนจึงมีความสนใจ ให้เกิดประโยชน์ต่อสังคมลาวโดยเฉพาะคนรุ่นหลังจะเกิดความตระหนักในความเป็นมาของระบบการศึกษาของลาว ทั้งนี้เพื่อเป็นจุดเริ่มต้นในการศึกษากระบวนการของสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาวให้ก้าวหน้าต่อไป

บรรณานุกรม

กาด วันแพง. (2545). *การศึกษาคนอนาคตในศตวรรษที่ 21* (ลัดสมหี วงศ์ลัก, แปล).

สำนักพิมพ์และจำหน่ายแห่งรัฐ ส.ป.ลาว.

ไกรสอน พรหมวิหาร. (2520). *แนวคิดของประธานไกรสอน พรหมวิหาร ในการสร้าง*

และขยายระบอบประชาธิปไตยประชาชนตามสังคมนิยม. นครหลวง

เวียงจันทน์: ห้องการค้นคว้าทฤษฎีและพฤติกรรม คณะโฆษณาอบรม
ศูนย์กลางพรรค.

คณะโฆษณาอบรมศูนย์กลางพรรค. (2558). 60 ปี พรรคประชาชนปฏิวัติลาว. นคร
หลวงเวียงจันทน์ : ม.ป.พ.

ธีระ รุญเจริญ. (2541). รายงานการปฏิรูปการศึกษาของสาธารณรัฐประชาธิปไตย
ประชาชนลาว. เอกสารรายงานต่อสำนักงานคณะกรรมการการศึกษา
แห่งชาติ. ม.ป.ท.

ปานตา ใช้เทียมวงศ์. (2534). การศึกษาปฐมวัยเปรียบเทียบ. กรุงเทพมหานคร : โรง
พิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว.

พรรคประชาชนลาว. (2554). เอกสารการประชุมใหญ่ ครั้งที่ 9. นครหลวงเวียงจันทน์:
อลูนใหม่โรงพิมพ์แห่งรัฐ.

พระมหาบุญทวี วิไลจักร. (2546). *หน้าที่เจ้าอธิการวัด*. นครหลวงเวียงจันทน์ : องค์การ
พุทธศาสนาสัมพันธ์ลาว.

เอกวิทย์ ณ ถลาง. (2541). *เพื่อความเข้าใจสาระและธรรมชาติของการศึกษา ใน วรรณ
ไวยากรณ์ฉบับการศึกษา*. กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพานิช.

รัฐธรรมนูญแห่งสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว. (2546). *เวียงจันทน์: สภา
แห่งชาติ*.

กฎหมายว่าด้วยการศึกษาแห่งสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ฉบับปรับปรุง.
(2551). *เวียงจันทน์: กรมจัดตั้งและพนักงาน*.

การปฏิรูปและทิศทางการศึกษาของประเทศลาว. (2563). *สารนารู “การศึกษา
ประเทศลาว” 2563*. แหล่งที่มา:

<https://edulaos.wordpress.com/2018/09/19/> สืบค้นเมื่อ 9 กันยายน
2563.

การศึกษาลาว – นักศึกษาลาวไปศึกษาต่อต่างประเทศ. (2563). *สารนารู “การศึกษา
ประเทศลาว” 2563*. แหล่งที่มา:

<https://edulaos.wordpress.com/2017/08/18>. สืบค้นเมื่อ 9 กันยายน 2563.

สำนักประสานความร่วมมือระหว่างประเทศ กระทรวงแรงงาน. (2561). แหล่งที่มา https://icb.mol.go.th/asean_workgroup/สมาคมประชาชาติแห่งเอเชียตะวันออกเฉียงใต้# สืบค้นเมื่อ 9 กันยายน 2563.

เชื่อมรอยต่อศิลปะพุกามสู่ล้านนา

The Connection of Bagan arts to Lanna

ฤทธิชัย แกมनाค*

Rittichai Kamnak

สุภัชชา แกมनाค**

Suphatcha Kamnak

บทคัดย่อ

บทความนี้นำเสนอความเชื่อมโยงระหว่างรูปแบบพุทธศิลปะระหว่างอาณาจักรพุกามที่ตั้งอยู่ในเขตมณฑลพะเยา ประเทศเมียนมาร์กับอาณาจักรล้านนา บริเวณภาคเหนือของประเทศไทย อาณาจักรพุกามเริ่มต้นขึ้นจากพระเจ้าอโนธรามังช่อ ได้ปราบมอญและรวมพม่า ก่อตั้งเป็นอาณาจักรพุกามเมื่อพ.ศ.1587 ในรัชสมัยพระเจ้าจันชิตา เป็นสมัยที่พระพุทธศาสนาเจริญรุ่งเรืองถึงขีดสุด ซึ่งพุทธศิลปะแบบพุกามที่สำคัญประกอบด้วย 5 แห่ง ดังนี้ 1) วัดมธุระ 2) วิหารสัพพัญญู 3) เจดีย์ติโลมินโล 4) เจดีย์ชเวสิกอง และ 5) เจดีย์อโกลยี่ สำหรับเส้นทางที่ศิลปะพุกามเข้าสู่ล้านนา มีด้วยกัน 4 เส้นทาง ได้แก่ 1) ลำพูน ติดต่อร์บวัฒนธรรมทางศาสนาจากเมืองมอญตอนใต้ของพม่าและพุกามพบจารึกที่เมืองหริภุญชัย 2) เชียงใหม่ พระเจ้ามังรายได้ยกทัพไปตีเมืองพุกาม กษัตริย์พุกามยอมสวามิภักดิ์แต่โดยดี จึงได้ขอช่างต่าง ๆ ประมาณ 500

* มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์เชียงใหม่

** นักวิชาการอิสระ

ครัวเรือนกลับมาอยู่ยังเมืองล้านนา ศิลปะพุกามจึงเข้ามายังเมืองเชียงใหม่นับตั้งแต่นั้น

3) ลำปาง มีสถาปัตยกรรมที่รับเอาอิทธิพลศิลปะพุกามเข้ามาคือ วิหารพระเจ้าพันองค์ และมีการประดิษฐานพระพุทธรูป 4 องค์ หันพระปฤษฎางค์เข้าหากัน ซึ่งเป็นที่นิยมในศิลปะพุกามของพม่า 4) เชียงแสน เป็นยุคราชวงศ์มังรายปกครองเมืองเชียงใหม่ ในปลายราชวงศ์สุโขทัยปกครองยาวนานถึงสองร้อยกว่าปี ทำให้พุทธศิลป์ล้านนามากมายได้รับอิทธิพลมาจากศิลปะพุกาม

คำสำคัญ : ศิลปะ, พุกาม, ล้านนา

Abstract

This article presents the connection between the Buddhist arts between Bagan Empire located in Mandalay, Myanmar and Lanna kingdom in northern part of Thailand. Bagan Empire began with King Anawrahta Minsaw defeated Mon and reunited Burma to form the Bagan Empire in B.E. 1587. During the reign of King Kyanziththa, Buddhism was the most prosperous. The important Buddhist art of Bagan that consists of 5 places as follows 1) Manuha Temple 2) Thatbyinnyu Phaya 3) Htilominlo temple 4) Shwe zigon Paya and 5) Ahlodawpyae Temple. Bagan art enters to Lanna by 4 routes, there are 1) Lamphun acquires the religious culture from Mon city, southern of Myanmar and Bagan. The inscription found in Hariphunchai. 2) Chiang Mai, King Mang Rai has sent an army to Bagan. The king of Bagan surrendered, and then King Mangrai asked about 500 craftsmen to return to Lanna. Bagan art has arrived in Chiang Mai ever since. 3) Lampang has architecture influenced by Bagan art namely the Vihara of thousand Buddha as well as It houses four colliding back-facing Buddhas, which are popular in Burma Bagan art. 4) Chiang Saen was ruled by the Mangrai dynasty and the late dynasty was ruled by Myanmar

dynasty for two hundred years, so much of Lanna Buddhist art was influenced by Bagan art.

Keywords: Art, Bagan, Lanna

บทนำ

ประชากรในสังคมโลกมีหลากหลายชนชาติพันธุ์ทำให้สังคม ศิลปวัฒนธรรม วิธีการใช้ชีวิต แตกต่างกันไป รวมทั้งการนับถือศาสนาก็แตกต่างกันไปด้วย แต่ที่เหมือนกันคือทุกศาสนานั่นคำสอนให้คนเป็นคนดีทั้งความประพฤติและปฏิบัติ เพื่อให้สังคมอยู่ร่วมกันอย่างสันติและสงบสุข โดยเฉพาะสังคมอาเซียนใน 5 ประเทศที่มีประชากรราว 601 ล้านคน ซึ่งหนึ่งในนั้นมีประเทศพม่าและประเทศไทยรวมอยู่ด้วย (เทียบ สิริญาโณ, 2557)

ประเทศสาธารณรัฐแห่งสภาพเมียนมาเป็นประเทศเพื่อนบ้านที่มีพรมแดนติดต่อกับประเทศไทย ซึ่งมีความเกี่ยวข้องกันทั้งด้านประวัติศาสตร์การเมือง ศาสนา ศิลปะ วัฒนธรรม (พระนคร ปญญาชิโร (ปรังฤทธิ์) และคณะ, 2560) ทำให้เกิดการผสมผสานหลอมรวมสิ่งเหล่านี้เข้าด้วยกัน จนปรากฏเป็นมรดกทางวัฒนธรรม เป็นอัตลักษณ์ที่เป็นแบบเฉพาะของตัวเอง (ภาณุรังษี เตือนไธสง และวาณี อรรถจรุสาธิต, 2558) และจะเห็นว่าในแต่ละยุคสมัย กษัตริย์มีความเกี่ยวข้องกับพุทธศาสนาอย่างยาวนาน มีการสร้างศาสนสถานมากมายเพื่อแสดงความเคารพ ศรัทธาและให้ประชาชนยึดเหนี่ยวจิตใจ เป็นหลักปฏิบัติตนไปในทิศทางเดียวกัน อีกทั้งแสดงถึงอำนาจบุญบารมีของกษัตริย์ ความเจริญรุ่งเรืองความสมบูรณ์ของประเทศ (พระบุญรอด ปคุณธมโม (บุญมี ประเสริฐ) และคณะ, 2562)

พุทธศาสนา คำนี้ สงบใจเมื่อปฏิบัติ สบายตาเมื่อพบเห็น ไม่ว่าจะพบบพบในรูปแบบของวัด เจดีย์ วิหารหรือพระพุทธรูปรวมถึงจิตรกรรมฝาผนัง มักจะแฝงแนวคิดพระธรรมคำสั่งสอนขององค์สัมมาสัมพุทธเจ้า เมื่อเราสัมผัสด้วยตาและใช้หัวใจมองจะไม่มีวันลืมนั่นหนึ่งนั่นคือสถานที่นี้ แม้ทุกก้าวย่างที่เดินอากาศจะร้อนแล้ง แต่มีเจดีย์อยู่ทุกที่ให้เราหลบอาศัยความร่มเย็นทุกที่ นั่นคือ อาณาจักรพุกาม ประเทศพม่าที่

เรื่องรองด้วยแสงแห่งรัตนตรัย ตั้งคำที่ว่า พุกามคืออัญมณีจุดเพชรที่ส่งประกายจรัสแสงแห่งเกียรติยศชาวพม่า ไม่ต้องแปลกใจ ถ้าเราจะเห็นชาวบ้านในชนบทของพม่าเดินถือขันใบใหญ่เชิญชวนให้เราปฏิสังขรณ์หรือสร้างเจดีย์ในหมู่บ้าน

อาณาจักรพุกาม

อาณาจักรพุกามตั้งอยู่ในพื้นที่ตอนกลางของกลุ่มแม่น้ำอิรวดีในเขตมณฑลพะเย่ ประเทศพม่า (เมียนมา) (พระครูสุธีสุตสุนทร และคณะ, 2556) เป็นอาณาจักรโบราณ และได้รับการรับรองจากองค์การยูเนสโกให้เป็นแหล่งมรดกโลก ประจำปี 2019 จากหลักฐานทางประวัติศาสตร์ วัฒนธรรมปยู (Pyu) ล่มสลายลงชาวปยู (Pyu) ส่วนหนึ่งได้อพยพรวมกับชนเผ่าพม่า (ศักดิ์ชัย สายสิงห์, 2557)

ในพ.ศ.1587(ค.ศ.1044) พระเจ้าอนิรุทธมหาราชหรืออโนธรามังช่อ (Anawrahta, พ.ศ. 1587 – พ.ศ. 1620) ได้ปราบมอญและรวมพม่าเป็นหนึ่งเดียวกัน ก่อตั้งเป็นอาณาจักรพุกาม (พระพรหม- คุณากรณ์ (ป.อ.ปยุตโต), 2552) ต่อมาพุกาม ล่มสลายจากการโจมตีของจักรพรรดิคุบไลข่าน (Kublai Khan, ค.ศ.1260-1294) ของจีน ที่ให้พุกามส่งเครื่องราชบรรณาการไปถวาย แต่พระเจ้าพุกามพระองค์สุดท้ายคือ พระเจ้านรสีหปติ (Narasihapati ค.ศ.1238–1287) ทรงไม่ยินยอม จีนจึงส่งกองทัพมาตีพุกามแตกในพ.ศ. 1830 พระเจ้านรสีหปติหนีไปประทับเมืองแปรและถูกลอบวางยาพิษ (หม่องทิน อ่อง, 2556) ในช่วงรุ่งเรืองพุกามเคยมีเจดีย์มากมายที่ถูกสร้างขึ้นบนที่ราบพุกามซึ่งจากหนังสือแบบเรียนชั้นประถมปีที่ 3 ของพม่าระบุว่า พุกามยุครุ่งเรืองมีเจดีย์ทั้งสิ้น 4,446,733 องค์ (ธีรภาพ โลหิตกุล, 2559) จนได้สมญาเป็น "เมืองแห่งทะเลเจดีย์" หรือ "ดินแดนแห่งเจดีย์" นักโบราณคดีประมาณว่าพุกามน่าจะมีเจดีย์ราว 5,000 องค์ปัจจุบันเหลืออยู่ 2,217 องค์ สาเหตุน่าจะมาจากวันเวลาผ่านไป แม่น้ำอิรวดีเปลี่ยนสายและมีการนำอิฐไปสร้างกำแพงป้องกันกองทัพของคุบไลข่าน แม่ทัพชาวมองโกล และจากแผ่นดินไหวในเมียนมา ทำให้พระเจดีย์เสียหายไม่น้อยกว่า 200 องค์ พุกามขึ้นชื่อเรื่องเจดีย์ 4 อย่าง ได้แก่ เจดีย์ที่สวยงามที่สุด เจดีย์ที่ศักดิ์สิทธิ์ที่สุด เจดีย์ที่สูงที่สุดและเจดีย์ที่แข็งแรงที่สุด

พุทธศิลปะพุกามมองผ่านประวัติศาสตร์การเมืองและศาสนา

1. วัดมनुหะ (Manuha Temple)

พุทธศาสนาเถรวาทเข้าสู่พุกามจนก่อให้เกิดศิลปะในรูปแบบวิหาร ซึ่งพระเจ้าอนิรุทธ (Anawrahta, พ.ศ. 1587 – พ.ศ. 1620) มีบทบาทสำคัญเป็นผู้นำทางศาสนาในประวัติศาสตร์พม่า เนื่องจากมีพระภิกษุชาวมอญคือพระชินอรหันต์เดินทางมาพุกามจนทำให้พระเจ้าพระเจ้าอนิรุทธเลื่อมใสพุทธศาสนาแบบเถรวาท จึงได้ขอพระไตรปิฎกจากพระเจ้ามनुหะ (พระเจ้ามกุฎ) กษัตริย์มอญที่ปกครองเมืองสะเทิม แต่พระเจ้ามनुหะไม่ยอมส่งมาให้ พระองค์เลยยกทัพไปตีเมืองมอญ หลังรบชนะ ได้จับพระเจ้ามनुหะและพระมเหสีพร้อมด้วยชาวมอญมาอยู่วัดนี้ในฐานะเชลย ที่พุกามพระเจ้ามनुหะต้องจากบ้านเมืองตัวเองมา ทรงอึดอัดใจ ซ้ำขังใจเลยสร้างเจดีย์นี้ขึ้นมา สร้างพระพุทธรูปองค์ใหญ่ๆ สร้างแบบทอง ๆ แล้วก็สร้างเจดีย์ครอบไว้อีกที เวลาเข้าไปนมัสการพระพุทธรูปในวิหาร จะเห็น พระพักตร์พระพุทธรูปมีสีหน้าบึ้งตึง และพระพุทธรูปกับเจดีย์ใหญ่เกือบเท่ากันทรงอยู่ในที่แคบ ๆ จนน่าอึดอัดใจ ซึ่งพระเจ้ามनुหะทรงตั้งใจสร้างให้เป็นแบบนั้น คนไทยเลยเรียกวัดนี้ว่า “วัดอึดอัด” (ศักดิ์ชัย สายสิงห์, 2557) ทางด้านพระเจ้าอนิรุทธได้อัญเชิญคัมภีร์พระไตรปิฎก จากเมืองมอญแล้วทรงประกาศสถาปนาศาสนาพุทธนิกาย “เถรวาท”

พระเจ้าอนิรุทธทรงเลื่อมใสพุทธศาสนาเป็นอย่างมาก พระองค์ให้ประชาชนชาวพุกามหันมานับถือพุทธเถรวาทแทนการนับถือความเชื่อที่ผิดเพี้ยน โดยมีพระชินอรหันต์เป็นกำลังสำคัญในการเผยแผ่พระธรรมคำสั่งสอนตามแนวทางพุทธศาสนาเถรวาท (พระสุธีธรรมานุวัตร (เทียบ สิริญาโณ, 2557) ในเมืองไทยเจดีย์จะอยู่คู่กับวัด แต่ที่พม่าธรรมเนียมการสร้างเจดีย์ที่มีมาแต่สมัยพุกาม เจดีย์ไม่จำเป็นต้องอยู่ในวัด หมายความว่า ศาสนสถานที่เราเรียกรวม ๆ ว่า “เจดีย์” (Pagoda) นั้น จำแนกเป็น 1. สตุป (Stupa) ภาษาพม่าเรียก “เซดี” (Zedi) เช่น ขเวสิกองเซดี ฯลฯ ซึ่งเป็นเจดีย์ก่ออิฐดิน ผู้คนกราบไหว้อยู่รอบ ๆ ได้ แต่เข้าไปข้างในเจดีย์ไม่ได้ รูปทรงเจดีย์ส่วนใหญ่เป็นทรงระฆังคว่ำแบบมอญ และ 2. วัด (Temple) ภาษาพม่าเรียก “เซดีพญา” (Zedi Phya) เช่น อานันทวิหารหรืออานันดา - พญา เรียกอีกอย่างว่า “เจดีย์วิหาร” (ธีรภาพ

โลहितกุล,2559) คือเป็นทั้งเจดีย์สำหรับกราบไหว้บูชา และเป็นวิหารสำหรับทำกิจกรรมทางศาสนา คือเป็นวัดด้วย ภายในจึงมีห้องคูหาสำหรับประดิษฐานพระพุทธรูป ให้คนเข้าไปกราบไหว้บูชา นั่งสมาธิ หรือทำพิธีกรรม ต่าง ๆ ได้

2.วิหารสัพพัญญู (Thatbyinnyu Phaya)

วิหารสัพพัญญูเป็นวิหารที่สูงที่สุดในพุกาม วิหารนี้ถือเป็นแม่แบบของสถาปัตยกรรมพม่าได้รับอิทธิพลศิลปะแบบปาละของอินเดีย ตั้งอยู่ใจกลางเมืองมาทางตะวันตกเฉียงใต้ 500 เมตร ถัดจากวัดอนันดา (Ananda Temple) วิหารสัพพัญญูตั้งอยู่ภายในเขตกำแพงเมืองถือได้ว่าเป็น แม่แบบของสถาปัตยกรรมพม่าที่สูงถึง 67 เมตร สร้างขึ้นในยุคกลางของพุกาม คำว่าสัพพัญญูพม่าออกเสียงว่า “ตะบิณยู” ซึ่งเป็นพระนามหนึ่งของพระพุทธเจ้า แปลว่าผู้รู้ทุกอย่าง ตะบิณยูพญา จึงหมายความว่า “มหาวิหารแห่งความรอบรู้” แม้วิหารนี้มีการบูรณะใหม่ แต่วิหารสัพพัญญู (Thatpyinnyu) กลับได้รับความสนใจในฐานะวิหารที่สูงที่สุดในพุกาม

วิหารสัพพัญญูสร้างในสมัยพระเจ้าอลองสิธู (Alaungsithu, ค.ศ. 1090-1167)หรือพระเจ้าจันสุรหรือชัยสุร (หม่อมเจ้าสุภัทรดิศ ดิศกุล, 2549) ในปี พ.ศ.1687 วิหารที่สร้างมาแล้ว 870 ปี ก่อนสมัยสุโขทัย สมัยพระองค์ปกครองพุกามสงบร่มเย็น และเป็นศูนย์กลางพุทธศาสนาเถรวาทและการศึกษาภาษาบาลีที่แท้จริง (ศักดิ์ชัย สายสิงห์, 2557) และยังเป็นวัดประจำรัชกาล ลักษณะตัววิหารเป็นรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัสมี 5 ชั้น ชั้นบนจะเป็นที่ประดิษฐานพระประธาน องค์พระหันหน้าไปทางทิศตะวันออก วิหารสองชั้นแรกเป็นที่พำนักของบรรดาพระภิกษุ ชั้นสามเป็นที่ประดิษฐานพระพุทธรูป ชั้นสี่จะเป็นหอพระไตรปิฎก ส่วนยอดจะเป็นที่ทำเป็นสถูป องค์ปรางค์นั้นใช้เป็นที่ยกบรรจุพระบรมสารีริกธาตุ เมื่อเดินเข้าภายในวิหารมีลักษณะผนังทอดยาวและมีบันไดและทางเดิน ให้เราเดินตามทางติดต่อกันตลอด ลักษณะวิหารชั้นบนนั้นสร้างเป็นทรงสี่เหลี่ยมขนาดเล็กและ ด้านในวิหาร “กลวง” ซ่อนอยู่บ้นวิหารชั้นล่างที่มีขนาดใหญ่กว่า นับเป็นเอกลักษณ์ของวัดพม่า ต่างจากวัดมอญที่นิยมสร้างเป็นวิหารชั้นเดียว อากาศภายในถ่ายเทโปร่งสบาย ปัจจุบันวิหารสัพพัญญูเราสามารถเดินดูได้รอบ ๆ

บริเวณด้านนอกเท่านั้น ไม่สามารถขึ้นไปบนองค์พระเจดีย์ได้ เพราะเกิดรอยร้าวและอาจพังลงได้

3.เจดีย์ติโลมินโล (Htilominlo temple)

บางครั้งคนไทยเรียกว่าวัดฉัตรตั้ง สร้างขึ้นโดยพระเจ้าไชยสิงขระ (Htilominlo, ค.ศ. 1211-1235) เพราะพระองค์มีโอรสทั้งที่เกิดแต่อัคมเหสีและพระชายาหลายพระองค์ ตามธรรมเนียมในการสืบราชสมบัติพระองค์ต้องแต่งโอรสของในอัคมเหสี แต่พระองค์ทรงเคยรับปากพระชายาที่ดูแลพระองค์อย่างดีว่า จะให้โอรสจากชายองค์นี้ให้ขึ้นครองราชย์ จึงใช้ "ฉัตรเสี่ยงทาย" โดยทรงตั้งฉัตรอันเป็นสัญลักษณ์ของกษัตริย์ไว้ตรงกลาง แล้วให้โอรสแต่ละพระองค์มานั่งล้อมวงกัน หากฉัตรล้มลงแล้วปลายฉัตรชี้ไปที่โอรสองค์ใดนั้น ก็จะทรงแต่งตั้งเป็นกษัตริย์สืบต่อไปจากพระองค์ ซึ่งปรากฏว่าปลายฉัตรชี้ไปที่เจ้าชายชัยสิงห์ ซึ่งเป็นราชบุตรอันเกิดแต่ชายา ชาวพม่าจึงเรียกพระเจ้าไชยสิงขระว่า "กษัตริย์ฉัตรตั้ง" หรือพระเจ้าติโลมินโล (Tilominlo) และเมื่อทรงขึ้นครองราชย์ จึงทรงสร้างเจดีย์ขึ้นเป็นอนุสรณ์ ณ บริเวณที่พระราชบิดาเอาฉัตรเสี่ยงทาย และเรียกว่า "เจดีย์ที่โลมินโล" จะเห็นได้ว่าพระเจ้าติโลมินโล (Tilominlo) ทรงเป็นกษัตริย์ที่เฉลียวฉลาด มีการเลือกกษัตริย์เพื่อครองราชย์โดยให้ฉัตรโน้มเอียงไปทางพระองค์และทรงสร้างวิหารมหาโพธิ์โดยเลียนแบบจากพุทธคยาประเทศอินเดีย (หม่อมเจ้าสุภัทรรติศ ดิศกุล, 2549)

4. เจดีย์ชเวสิกอง (Shwe zigon Paya)

เจดีย์ชเวสิกอง (Shwe zigon Paya) สร้างในศตวรรษที่ 17 เป็นศิลปะพม่าขนานแท้ เสิร์ชแบบแปลว่าทองที่มัดไว้ พงศาวดารฉบับหอแก้วระบุไว้ว่า พระเจ้าอนิรุทธิ์โปรดให้สร้างในปีพ.ศ.1603 ซึ่งสมัยพระองค์สร้างเสร็จเฉพาะฐาน ส่วนระฆังและยอดเสร็จในสมัยพระเจ้าจันสิตธา (*Kyansittha*, ค.ศ. 1084– 1112/13) เจดีย์องค์นี้มีจารึกสมัยพระองค์เขียนไว้ว่า เจดีย์องค์นี้บรรจุอัฐิพระ (กะโหลกส่วนที่นูนขึ้นออกมากลางศีรษะ) (ยุทธานวการ แสงอร่าม, 2557) จากเมืองศรีเกษตรและพระเกี่ยวแก้วจากลังกา ลักษณะเจดีย์ชเวสิกอง (Shwe zigon Paya) เป็นเจดีย์ทรงระฆังกลุ่มพม่าแท้ในศิลปะพุกามมีรูปแบบเจดีย์ยกเก็จซ้อนลดหลั่นกัน 3 ชั้น แต่ละชั้นประดับลวดบัวแบบ

พม่า เวลิกอง เป็นเจดีย์นี้เป็นคู่บ้านคูเมืองพุกาม ศาสนสถานอันเป็นที่เคารพนับถือของชาวพม่าและชาวไทย โดยชื่อ “ซเวลิกอง” มีความหมายว่า เจดีย์ทองแห่งชัยชนะ และยังเป็น 1 ใน 5 มหาบุษบาสถานสูงสุดของประเทศพม่าอีกด้วย มีตำนานเล่าว่าพระเจ้าอโนรุทได้อัญเชิญพระสารีริกธาตุมาจากศรีลังกาไว้บนหลังช้างเผือกและตั้งจิตอธิษฐานว่า ให้ช้างเผือกที่มีพระเขี้ยวแก้วจากศรีลังกาอยู่บนหลังออกมาเสี่ยงทาย ถ้าช้างเผือกเดินมาหยุดและคุกเข่าลง ณ ที่ใดก็จะสร้างเจดีย์ไว้ที่นั่น ซึ่งช้างเผือกก็ได้เดินมาหยุดริมฝั่งแม่น้ำอิระวดี พระองค์จึงโปรดเกล้าฯ ให้สร้างเจดีย์ซเวลิกอง แต่ทรงสร้างไม่เสร็จพระองค์ก็มาสวรรคตเสียก่อน และมาสร้างเสร็จในสมัยของพระเจ้าจันสิตธา (*Kyansittha*, ค.ศ. 1084– 1112/13) จุดขอพรที่ผู้คนมักจะมานั่งคุกเข่าขอพรเป็นประจำคือ บริเวณลานหน้าบันได มีบ่อเล็ก ๆ ใส่น้ำไว้เพื่อมองลงไปจะเห็นยอดเจดีย์ที่สะท้อนลงมายังผิวน้ำอย่างมหัศจรรย์ ทางเข้าพระเจดีย์มีรูปปั้นขนาดใหญ่ของผู้ปกป้องศาสนสถานแห่งนี้มีลักษณะคล้ายสิงโตขนาดใหญ่ ทางเข้าสู่เจดีย์มี 4 ทาง โดยรอบ บริเวณรอบนอกของเจดีย์มีวิหารและศาลาไม้ตกแต่งตามแบบศิลปะของพม่าที่ระดับพื้นดินมีวิหารประดิษฐานพระพุทธรูปสัมฤทธิ์ของพระพุทธรเจ้าไว้ทั้งสี่ทิศของวัด มีชื่อประจำทิศดังนี้ (วรรณิ, 2556) พระกสุสันธพุทธเจ้า อยู่ทางทิศเหนือ พระกัสสปพุทธเจ้า อยู่ทางทิศใต้ พระโกนาคมพุทธเจ้า อยู่ทางทิศตะวันออก พระโคดมพุทธเจ้า อยู่ทางทิศตะวันตก

5. เจดีย์อะโลดอ๊ก” หรือ วัดสมความปรารถนา (*Ahlodawpyae Temple*)

เป็นเจดีย์ที่พระเจ้าจันสิตธา (*Kyansittha*, ค.ศ. 1084– 1112/13) สร้างขึ้น เพราะไม่อย่างทำสงครามอีก พระองค์ทรงตั้งจิตอธิษฐานบอกว่่าก็ขอให้ศัตรูยอมโดยดี เมื่อออกรบปรากฏว่าศัตรูก็ไม่สู้รบยอมวางอาวุธแต่โดยดี พระองค์จึงสร้างเจดีย์นี้เหตุที่ชื่ออะโลดอ๊ก”เพราะว่า พระสงฆ์ที่ดูแลชื่อว่า อะโลดอ๊ก เลยเรียกเจดีย์นี้ว่าเจดีย์อะโลดอ๊ก วิธีขอพรเจดีย์นี้ท่องนะโม 3 จบ ดอกไม้ 9 ดอก ธูป 9 ดอก ทุกอย่างเป็น 9 ว่ากันว่าศักดิ์สิทธิ์มากคนที่มาขอส่วนใหญ่มักจะสมหวัง (บริษัท ควอลิตี้ เอ็กซ์เพรส จำกัด, 2562)

เส้นทางที่ศิลปะพุกามเข้าสู่ล้านนา

ในสมัยพระเจ้าเม็งรายปฐมกษัตริย์แห่งล้านนาปกครองนครโบราณชื่อเวียงกุมกาม (พระครูสุธีสุตสุนทรและคณะ, 2556) มีวัดเก่าแก่ชื่อวัดช้างค้ำหรือวัดกานโถม ซึ่งปัจจุบันตั้งอยู่ตำบลท่าวังตาล อำเภอสารภี จังหวัดเชียงใหม่ มีประวัติความเป็นมา น่าสนใจที่ศิลปะพุกามเข้าสู่ล้านนา กล่าวคือในปีจุลศักราช 650 (พ.ศ. 1831) มีพระสงฆ์ นามว่า กัสสปเถระ พร้อมด้วยศิษย์สงฆ์อีก 5 รูป บำเพ็ญธรรมใต้ต้นมะเดื่อไม่ห่างจาก เวียงกุมกามเท่าใด (สงวน โชติสุขรัตน์, 2552) พระองค์เลื่อมใสเป็นอย่างมาก จึงตั้งจิต อธิษฐานว่า หากยกทัพไปตีเมืองมอญได้ง่ายดายจะมาสสร้างมหาวิหารให้กัสสปเถระ ปรากฏว่าเมื่อพระองค์ยกทัพไปตีเมืองมอญและกษัตริย์มอญยอมสวามิภักดิ์แต่โดยดี และยกราชธิดาคือพระนางปายโค พร้อมทาสหญิงทาสชายพร้อมช้างม้าอย่างละ 500 มาถวาย พระองค์จึงได้ให้นายช่างชื่อหมื่นด้ามพร้าคตสร้างแต่วิหารให้ แต่ยังไม่มีการ เจดีย์ในเวลาต่อมา พระเจ้าเม็งรายต้องการยกทัพไปตีพุกามและต้องการให้พุกามยอม สวามิภักดิ์แต่โดยดีเหมือนเมืองมอญ จึงตั้งจิตสัทยาธิษฐานอีกว่า ถ้าสำเร็จตามที่ขอจะ กลับมาสสร้างพระเจดีย์ให้ ส่วนเจ้าเมืองพุกามได้ยินกิตติศัพท์กองทัพอันเกรียงไกรของ พระองค์ จึงยินยอมพระอัญเชษฐราชสาสน์พร้อมเครื่องบรรณาการมาถวาย พระ เจ้าเม็งรายทรงยอมรับแต่โดยดีและทรงขอช่างฝีมือชาวพุกามมาสืบเชื้อสายในล้านนา ซึ่งจะมีช่างต่าง ๆ พระเจ้าเม็งรายยกทัพกลับไปก็ให้ช่างเหล่านี้คือ ช่างทองไว้เชียงตุง ช่าง ฆ้องไว้เมืองเชียงแสน ส่วนช่างเหล็ก ช่างหล่อและช่างต่าง ๆ ไว้เวียงกุมกาม ศิลปะ พุกามจึงเข้าสู่ล้านนาแต่นั้นมา (สงวน โชติสุขรัตน์, 2552)

จะเห็นได้ว่าพระเจ้าเม็งรายมีกลยุทธ์ในการศึกที่เฉลียวฉลาด เพราะสร้าง กองทัพที่เกรียงไกรเข้มข้มขั้วเมืองต่าง ๆ ให้เกรงกลัว จนพระองค์ชนะได้อย่างง่ายดาย คล้ายกับคล้ายพระเจ้าติโลมินโล (Tilominlo, ค.ศ. 1121 - 1231) แห่งพุกาม ทรงเป็น กษัตริย์ที่เฉลียวฉลาดมีการเลือกกษัตริย์เพื่อครองราชย์โดยให้ฉัตรโน้มเอียงไปทาง พระองค์ (หม่อมเจ้าสุภัทรดิศ ดิศกุล, 2549) จนประสงค้อย่างที่พระองค์ต้องการหรือ แม้แต่สมัยพระเจ้าจันสิตธา (*Kyansittha*, ค.ศ. 1084– 1112/13) ปกครองพุกามและ

เป็นการทำสงคราม จึงตั้งจิตอธิษฐานเข้าศีกยอมแพ้อย่างง่ายดาย เมื่อพระองค์สมประสงค์ได้จึงทรงสร้างเจดีย์อะโลดอ๊ก” หรือ วัดสมความปรารถนา นั้นเอง

เส้นทางศิลปะพุกามเข้าสู่ครลำพูน

ราวพุทธศตวรรษที่ 17 ชาวเมืองหริภุญชัยได้อพยพหนีโรคห่าไปอยู่เมืองสะเทิมและหงสาวดี โดยสื่อสารกันด้วยภาษามอญ หลังจากนั้น 1 ปีชาวเมืองหริภุญชัยก็อพยพกลับมา ซึ่งเป็นไปได้ว่าได้รับเอาศิลปะและวัฒนธรรมกลับมาด้วย (สันติ เล็กสุขุม, 2538) โดยมีหลักฐานว่าติดต่อบัณฑิตวัฒนธรรมทางศาสนา จากเมืองมอญตอนใต้ของพม่าและพุกามพบจารึกที่เมืองหริภุญชัย ตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 17 เป็นต้นมาใช้อักษรมอญ ภาษามอญและงานศิลปกรรมได้รับอิทธิพลจากพุกามเป็นอย่างมาก (ศักดิ์ชัย สายสิงห์, 2557) และตามเอกสารงานวิจัยเรื่องการวิเคราะห์เนื้อหาเกี่ยวกับสถานที่ทางประวัติศาสตร์ที่ปรากฏในคัมภีร์ชินกาลมาลีปกรณ์ได้กล่าวไว้ว่า อาณาจักรหริภุญชัย (ประมาณ พ.ศ. 1206-1835) ดำเนินงานตามเทววงศ์โบราณได้บันทึกไว้ว่า ฤๅษีวาสุเทพเป็นผู้สร้างเมืองหริภุญชัยขึ้นในปี พ.ศ. 1310 แล้วต่อมาได้อัญเชิญพระนางจามเทวี ซึ่งเป็นพระราชธิดาของกษัตริย์ขอมจากเมืองละโว้ (ลพบุรี) ขึ้นไปครองเมืองหริภุญชัย ในครั้งนั้นพระนางจามเทวี ได้นำพระสงฆ์ นักปราชญ์และช่างศิลปะต่าง ๆ จากละโว้ขึ้นไปด้วยเป็นจำนวนมากคราว همینคน พระนางได้ทำนุบำรุงและก่อสร้างบ้านเมืองทำให้เมืองหริภุญชัย (ลำพูน) นั้นเป็นแหล่งศิลปวัฒนธรรมที่เจริญรุ่งเรืองยิ่ง จึงไม่แปลกใจที่ศิลปะพุกามแทรกซึมเข้ามาในสถาปัตยกรรมด้านต่าง ๆ มากมาย ดังนี้

- **กู่ช้าง-กู่ม้า** ในหริภุญชัยเมืองลำพูน พบกู่ช้าง-กู่ม้าหรือเจดีย์ เจดีย์ทรงกลมปางแบบปยู เพราะปยูเป็นชาติแรกที่เข้าไปตั้งถิ่นฐานในพุกาม กู่ช้าง-กู่ม้าตั้งอยู่ที่ตำบลเวียงยอง อำเภอเมืองลำพูน ศิลปะพุกามที่พบที่เจดีย์กู่ช้าง คือมีการก่อแกนกลางเป็นแท่งแล้วก่อเจดีย์เป็นวงกลมล้อมรอบ ถือว่าเป็นเทคนิคการก่อที่พบในศิลปะพุกาม (หม่อมเจ้าสุภัทรรติศ ดิศกุล, สันติ เล็กสุขุม, 2545) ซึ่งน่าจะจะมีมาก่อนสมัยล้านนาพบแบบนี้เพียงองค์เดียว เพราะในระยะหลังไม่พบเจดีย์ลักษณะนี้เลย เจดีย์กู่ช้างอาจจะ

สร้างในราวต้นพุทธศตวรรษที่ 18 ภายหลังที่ชาวเมืองทริภุญชัยอพยพหนีโรคห่าไปอยู่เมืองสุพรรณวดีแล้วกลับมาทริภุญชัย (ศักดิ์ชัย สายสิงห์, 2557)

- **เจดีย์กู่กุด** เมืองลำพูน สร้างในสมัยพระเจ้าอาทิตยราชสิ่งที่แสดงให้เราเห็นว่ารับศิลปะพุกามคือแนวคิดในการทำเจดีย์ทรงปราสาท ส่วนฐานเจดีย์เป็นบัวคว่ำอย่างเดียวไม่มีฐานบัวหางย ท้องไม้ทำเป็นช่อง ๆ อาจจะวิวัฒนาการมาจากฐานบัวลัยในสมัยทวารวดี ซึ่งมีรูปแบบเดียวกับฐานบัวที่พบในศิลปะพยูและพุกาม เช่น เจดีย์ปยาจี เมืองศรีเกษตร (ศักดิ์ชัย สายสิงห์, 2557)

- **รัตนเจดีย์** อยู่ทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือของเจดีย์กู่กุด เป็นเจดีย์ทรงปราสาทยอดมีเรือนธาตุในผังแปดเหลี่ยม แต่สิ่งที่แสดงให้เห็นว่าได้รับอิทธิพลจากศิลปะพุกามคือ กระจนำขั้วที่มีขอบสบบงเป็นเส้นสามเหลี่ยมขึ้นมา จีบผาด้านหน้ายกนูนเป็นสามเหลี่ยม ส่วนขอบจิวรตกลองเบื้องล่างเป็นริ้วทับซ้อนกันหลายชั้นมากดูเป็นธรรมชาติเป็นแบบปาละ ที่น่าจะรับอิทธิพลจากพุกาม น่าจะมีอายุราวพุทธศตวรรษที่ 17 ถึงกลางพุทธศตวรรษที่ 18 ซึ่งอาจจะตรงกับจารึกพระเจ้าสวาวิสีทิธิที่ได้บูรณะเจดีย์ที่วัดกู่กุดและรัตนเจดีย์ อาจสร้างขึ้นมาพร้อมกับเจดีย์กู่กุดก็ได้ (จำปา เยื้องเจริญ และคณะ 2522)

จะเห็นได้ว่าเมืองทริภุญชัยหรือจังหวัดลำพูนรับอิทธิพลเจดีย์ทรงปราสาทห้ายอด ที่มีอิทธิพลต่อเจดีย์วิหารมาอย่างชัดเจน (สันติ เล็กสุขุม, 2535) และได้มาปรับใช้นั่นคือ ศิลปะพุกามจะเป็นอาคารทรงปราสาทใหญ่โต เราสามารถเดินเข้าไปภายในอาคารได้มีแกนกลางใหญ่รับน้ำหนักของส่วนยอดอาคารในแต่ละด้านของแกนนิยมประดิษฐานพระพุทธรูป 4 พระองค์ประทับยืนหรือนั่งหันหลังชนกัน ซึ่งหมายถึงอดีตพระพุทธเจ้า 4 พระองค์ที่ตรัสรู้แล้วในภัทรกัปและทริภุญชัยรับเอาอิทธิพลเจดีย์ทรงนี้มา แต่มาปรับขนาดให้เล็กลงมากจนไม่สามารถเดินเข้าไปภายในได้และประดิษฐานพระพุทธรูปไว้ที่ขั้วกระจนำด้านข้างของเรือนธาตุแทน (สันติ เล็กสุขุม, 2538) ทางสถาปัตยกรรมที่แสดงให้เห็นถึงอิทธิพลของศิลปะพุกามคือ มีเรือนธาตุอยู่ในผังสี่เหลี่ยมมีมุขประดิษฐานพระพุทธรูปไว้ทั้ง 4 ด้าน ตัวขั้วมีลักษณะพิเศษที่มีชื่อเรียกเฉพาะในศิลปะพม่าเรียกว่า ขั้วเคล็ก (Clec) และที่น่าจะดัดแปลงมาจากพม่าเช่นกันคือ เจดีย์

วัดเกาะกลาง อำเภอป่าซาง จังหวัดลำพูน และเจดีย์เชียงยืน บริเวณวัดพระธาตุหริภุญชัย (ศักดิ์ชัย สายสิงห์, 2557) เจดีย์วัดเกาะกลาง บ้านหนองคู อำเภอป่าซาง จังหวัดลำพูน เจดีย์นี้สร้างในสมัยหริภุญชัยตอนปลาย เพราะยังมีระเบียบการสร้างใกล้เคียงพุททามมากคือเจดีย์ทรงห้ายอด มีเรือนธาตุเป็นห้องมีมุขยื่นออกมาทั้ง 4 ด้านแบบอาคารจัตุรมุขและเชื่อว่าชั้นหลังคาแต่ละมุมมีการประดับสตุปปจำลองขนาดเล็ก (สตุปปิกะ) ด้วยส่วนยอดเจดีย์เป็นแบบทรงระฆังแบบไม่มีบัลลังก์ ซึ่งมีลักษณะใกล้เคียงมากกับศิลปะพุททามจากโครงสร้างสามารถเปรียบเทียบได้กับ เจดีย์วิหารในศิลปะพุททาม เช่น วิหารอนันตและวิหารสัพพัญญู จากการศึกษาวิเคราะห์อย่างละเอียดของ จริศักดิ์ เดชวงศ์ญา (จิริศักดิ์ เดชวงศ์ญา, 2541) พบว่าเจดีย์ประธานวัดเกาะกลางน่าจะมีอายุราวกลางพุทธศตวรรษที่ 18 ถึงกลางพุทธศตวรรษที่ 19 ซึ่งอาจจะเป็นช่วงเวลาที่ยุคสมัยพุททามในพ.ศ.1833 และนำรูปเจดีย์ดังกล่าวมาล้ามนา (ศักดิ์ชัย สายสิงห์, 2557)

- **เจดีย์เชียงยืน** บริเวณวัดพระธาตุหริภุญชัย จังหวัดลำพูน เจดีย์เชียงยืนมีวิวัฒนาการไปจากเจดีย์วัดเกาะกลางแล้ว เพราะฐานบัวได้รับการบูรณะแล้ว องค์ระฆังมีการประดับบัวดอก มีฐานยกสูงมาก จัตุรมุขที่ยื่นออกมาทั้ง 4 ด้าน หดสั้นกลายเป็นซุ้มจรณะประดับเรือนธาตุแทน ซึ่งรูปแบบนี้ได้พัฒนาการมาจากเจดีย์วิหารหรือกู่ป่ายาในศิลปะพุททาม กลายเป็นเจดีย์ทรงปราสาทห้ายอดในศิลปะหริภุญชัยตอนปลายและล้ามนาตอนต้น น่าจะมีอายุราวต้นพุทธศตวรรษที่ 18 (ศักดิ์ชัย สายสิงห์, 2551) พระพุทธรูปยืนได้แสดงถึงอิทธิพลศิลปะพุททามได้ดีที่สุดคือ การครองจีวรที่มีขอบสง เป็นสันนูนขึ้นมาจากจีวรด้านหน้ายกนูนเป็นสามเหลี่ยม ต่างกับเขมรที่เป็นแผ่นรัดประคดและด้านหน้าเป็นผ้าจีวรหน้านาง และขอบจีวรที่ตกลงเบื้องล่างทำเป็นริ้วพับซ้อนกันหลายชั้นเหมือนธรรมชาติ ได้แก่ พระพุทธรูปยืนในจรณะซุ้มประดับเจดีย์กู่กุด และรัตนเจดีย์ (ศักดิ์ชัย สายสิงห์, 2557) นอกจากนี้ยังได้รับแนวคิดนี้มาจากการสร้างพระพิมพ์แผงในศิลปะพุททาม โดยเฉพาะในสมัยพระเจ้าอนิรุทธ์ (พ.ศ. 1587 – 1626) พบว่ามีการสร้างพระพิมพ์ดินเผาอดีตพุทธเจ้าจำนวนมาก นิยมการคูนแผ่นทองคำ แผ่นเงิน และโลหะเป็นรูปพระพุทธเจ้าในอิริยาบถต่าง ๆ แพร่กระจายเข้ามายังชุมชน

โบราณที่มีพื้นที่ติดต่อกับเมียนมา ได้แก่ หริภุญชัย และได้รับความนิยมอย่างมากในสมัยล้านนา

- พระพุทธรูปขัดสมาธิเพชรหรือพระพุทธรูปสี่หิงส์ พบตั้งแต่สมัยหริภุญชัย ที่ใกล้เคียงศิลปะพุกามมาก กล่าวคือเป็นพระพุทธรูปขัดสมาธิเพชรพระบาทไขว่กันและเห็นฝ่าพระบาทในระดับเดียวกันชายผ้าที่ตกลงมา พระเพลาเป็นศิลปะปาละและพุกามชัดเจน ชายผ้าที่คลี่แผ่ลงมาด้านหน้าจีบคล้ายพัดมีริ้วตามธรรมชาติ พอถึงสมัยหริภุญชัย ริ้วผ้าเหลือแค่เป็นลายชุดขีดหรือบางองค์ทำแค่เฉพาะแผ่นครึ่งวงกลม เราจะสังเกตเห็นถึงความแตกต่างพระพุทธรูปหริภุญชัยกับล้านนา เมืองเชียงใหม่พระชายผ้าล้านนาไม่ทำครึ่งวงกลมแต่ทำเป็นแยกสองชายแทน แล้วมีการพัฒนาเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตน (ศันสนีย์ กระจ่างโอมและคณะ, 2561)

เส้นทางศิลปะพุกามเข้าสู่เมืองเชียงใหม่

พระเจ้าเม็งรายสร้างเมืองเชียงใหม่ขึ้นในปี พ.ศ. 1839 จากการบันทึกจากเอกสาร โบราณพบว่า เมืองเชียงใหม่ได้รับอิทธิพลในรูปแบบสถาปัตยกรรมแขนงต่างมาจากหริภุญชัยอยู่ก่อนว่าเป็นจุดเริ่มของพัฒนาการทางด้านสังคมวัฒนธรรม ล้านนา ภายหลังที่พระเจ้าเม็งรายได้ยกทัพไปเมืองพุกาม กษัตริย์พุกามยอมสวามิภักดิ์แต่โดยดี พระเจ้าเม็งรายได้ขอช่างต่าง ๆ ประมาณได้ 500 ครั้วเรือกลับมาอยู่ยังเมืองล้านนา อาจจะเป็นได้ศิลปะพุกามเข้ามาเมืองเชียงใหม่นับแต่นั้นมา และในต้นพุทธศตวรรษที่ 22 ถึงพุทธศตวรรษที่ 24 เชียงใหม่เคยตกอยู่ภายใต้การปกครองของพม่า การทำนุบำรุงพุทธศาสนาส่วนใหญ่จึงมาจากผู้ปกครองและพ่อค้าผู้มั่งคั่งชาวพม่า วัตถุประสงค์วัฒนธรรมพม่าเข้ามาปะปน รวมทั้งอิทธิพลศิลปะจากรัตนโกสินทร์ร่วมด้วย (ธีระพงษ์ จาตุมา, 2560)

- เจดีย์วัดอุโมงค์ อารยมณฑล อยู่ในกำแพงเมืองเชียงใหม่เป็นเจดีย์ทรงปราสาทมีเรือนธาตุที่มีคูหาเข้าไปภายในได้ ซึ่งน่าจะเป็นที่ประดิษฐานพระพุทธรูปและส่วนยอดเป็นเจดีย์ เป็นเจดีย์ไม่มีบัลลังก์คล้ายเจดีย์วิหารศิลปะพุกาม แสดงให้เห็นถึงแนวคิดแบบศิลปะพุกามอย่างชัดเจน (ศักดิ์ชัย สายสิงห์, 2557) วัดนี้ตำนานกล่าว

ว่าสร้างสมัยพระเจ้าเม็งราย (พ.ศ.1782-1860) และบုรณะสมัยพระเจ้ากือนา (พ.ศ. 1898 - 1928) รูปแบบเจดีย์เป็นทรงระฆังขนาดใหญ่ชุกฐานบัว 3 ชั้น ฐานบัวแต่ละชั้นประดับลูกแก้ว 2 แนว ส่วนท้องไม่ระหว่างแนวลูกแก้วประดับด้วยช่องแฉกสี่เหลี่ยมอยู่ในผังวงกลมซ้อนกันใกล้เคียงศิลปะพุกาม ซึ่งเจดีย์วัดอุโมงค์เถรจันทร์ถือเป็นต้นแบบเจดีย์ทรงระฆังในล้านนาสายที่ได้รับอิทธิพลพุกาม เช่น พระธาตุหริภุญชัยและเจดีย์ประธานวัดบุปผาราม (วัดสวนดอก) เช่นกัน (ศักดิ์ชัย สายสิงห์, 2557)

- **วัดบุปผาราม (วัดสวนดอก)** เมืองเชียงใหม่ ตามประวัติว่าไว้ว่าสร้างขึ้นสมัยพระเจ้ากือนา เจดีย์มีรูปแบบที่ได้รับอิทธิพลศิลปะพุกาม คือเจดีย์วัดสวนดอกมีฐานประทักษิณ และซุ้มทางเข้าสี่ด้านคล้ายเจดีย์เมืองฉะเชิงเทรา (สันติ เล็กสุขุม, 2538) ส่วนรองรับองค์ระฆังเป็นชุกบัวคว่ำบัวหงาย 3 ชั้น ซึ่งน่าจะพัฒนามาจากวัดอุโมงค์เถรจันทร์ตามหลักฐานเดิมพบว่ามีช้างล้อมด้วยเหมือนที่พบในศิลปะ ลังกาสุโขทัยและพุกาม (ศักดิ์ชัย สายสิงห์, 2557)

เส้นทางศิลปะพุกามเข้าสู่ครลำปาง

ลำปางเมืองแห่งธมมา ถูกผนวกเป็นส่วนหนึ่งของดินแดนล้านนาสมัยพระเจ้าเม็งรายรวบรวมดินแดนล้านนาเข้าด้วยกัน

วัดปงสนุก หรือวัดปงสนุกเหนือ ตั้งอยู่ในเขตตำบลเวียงเหนือ อำเภอเมืองจังหวัดลำปาง สร้างสมัยเจ้าอนันตยศ เป็นวัดสำคัญคู่กับจังหวัดลำปางนานมาแล้ว (ศิริพร จันทะสุนย์, 2558) และเมื่อปี 2548 มีบันทึกว่าชุมชนปงสนุกร่วมมือกับหลายหน่วยงาน บุรณะซ่อมแซมวิหารพระเจ้าพันองค์ จนได้รับรางวัลอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมในภูมิภาคเอเชีย-แปซิฟิกจากยูเนสโกในปี 2551 (กนกกร จีนา, 2561) มีสถาปัตยกรรมที่น่าสนใจ เช่น เจดีย์วิหารพระนอน วิหารพระเจ้าพันองค์ วิหารโถงทรงจัตุรมุขที่มีรูปแบบงดงาม ซึ่งเป็นสถาปัตยกรรมระหว่างล้านนา ไทย พม่าและจีน ที่เหลือแห่งเดียวของไทย ซึ่งหอคำไ้แม่ฟ้าหลวง จังหวัดเชียงราย ได้นำไปเป็นแม่แบบในการก่อสร้างในปัจจุบัน ส่วนสถาปัตยกรรมที่รับเอาอิทธิพลศิลปะพุกามเข้ามาคือ วิหารพระเจ้าพันองค์ที่มีลักษณะไม่มีผนังเปิดโล่ง ทรงจัตุรมุข คือ มีมุขและจั่วสี่ทิศ เครื่อง

ยอดเป็นทรงปราสาท ซ้อนชั้นหลังคาลดหล่น 3 ชั้น นับเป็นวิหารโถงทรงจัตุรมุขเพียงแห่งเดียว เท่าที่ยังปรากฏในดินแดนล้านนา ภายในวิหารประดิษฐานพระพุทธรูป 4 องค์ หันพระปฤษฎางค์เข้าหากัน คติการสร้างพระพุทธรูป 4 พระองค์นั่งหันหลังชนกันเช่นนี้ เป็นที่นิยมในศิลปะพุกามของพม่า (ไทยทัศน์, 2560)

เส้นทางศิลปะพุกามสู่เมืองเชียงใหม่

พ.ศ. 1834 พระเจ้าเม็งรายก่อตั้งอาณาจักรล้านนา หลังจากยึดนครทริภุญไชยสำเร็จ ทรงสร้างเวียงกุมกามเป็นราชธานี ต่อมาได้สร้างเมืองเชียงใหม่และตั้งเมืองเชียงใหม่เป็นเมืองหลวงแทน ลูกหลานของพระองค์ปกครองเมืองเชียงใหม่หลายยุคสมัย ทำให้ล้านนามีการหลอมรวมวัฒนธรรม จารีตอันดีงาม อีกทั้งได้รับอิทธิพลทางศิลปะของพระพุทธศาสนาแบบมหายานจากละโว้ (สมัยพระนางจามเทวี) และแบบหินยานอย่างพุกาม (สมัยพระเจ้าอโนรุทธมหาราช พ.ศ. 1600) “ทำให้เกิดศิลปะที่งดงาม เช่น เจดีย์ วิหาร พระพุทธรูปและได้พัฒนาเป็นรูปแบบตัวเองเรียกว่า พุทธศิลป์สกุลช่างเชียงใหม่ (สุชัย สิริวิบูล และคณะ, 2562) และพุทธศตวรรษที่ 21-23 ปลายราชวงศ์มังราย พม่าปกครองในประวัติศาสตร์ล้านนา ช่วงนี้ยาวนานถึงสองร้อยกว่าปี จึงทำให้เกิดศิลปะพุทธศิลป์ล้านนามากมายที่รับอิทธิพลมาจากศิลปะพุกาม

ศิลปะเชียงใหม่รุ่นแรกได้รับอิทธิพลมาจากพุกามในพม่า ศิลปวัตถุที่ปรากฏในพุกามส่วนมากเป็นของที่สร้างขึ้นในสมัยพระเจ้าอโนรุทธมหาราช ซึ่งทรงเป็นองค์ศาสนูปถัมภ์สำคัญที่สุดของกษัตริย์พม่า ศิลปวัตถุต่าง ๆ มีขนาดใหญ่โต ทั้งฝีมือก็ประณีตกว่าสมัยก่อน (ธีระพงษ์ จาตุมา, 2560)

พระพุทธรูปสิงห์หนึ่ง พระพุทธรูปขัดสมาธิเพชรเป็นพระพุทธรูปที่สันนิษฐานได้ว่า อาจเป็นศิลปะปาละที่รับอิทธิพลผ่านมาจากศิลปะพุกามของพม่า (ศักดิ์ชัย สายสิงห์, 2551) ซึ่งต่อมาวิวัฒนาการจนถึงพระพุทธรูปสิงห์ 3 หรือ สิงห์ 4 ในยุคปัจจุบัน พระพุทธรูปเชียงใหม่หนึ่ง มีพุทธลักษณะดังนี้คือ เป็นพระพุทธรูปขัดนั่งสมาธิเพชร พระวรกายอวบอ้วน พระพักตร์กลม ทรงแยม พระโอษฐ์ขมวด พระเกศาใหญ่มากเหนืออุษณิษะเป็นตุ่มกลมหรือคล้ายดอกบัวตูม ตามที่เข้าใจกันโดยทั่วไปว่า พระรัศมี

เป็นดอกบัวตูม พระอรุณชายนชายสังฆาภิสันเหนือพระถัน เป็นต้น (พระบุญรอด ปุณฺณมโหม (บุญมีประเสริฐ) และคณะ, 2450)

- **เจดีย์วัดป่าสัก** เมืองเชียงแสน เจดีย์วัดป่าสักคงสร้างขึ้นโดยพญาแสนพู เมื่อเสด็จมาประทับที่เมืองเชียงแสน ภายหลังโปรดให้สร้างเมืองนี้ขึ้นเมื่อปี พ.ศ. 1873 องค์เจดีย์มีอิทธิพลศิลปะพม่าแบบพุกาม ผสมผสานกับรูปแบบทริภุญชัย (ธีระพงษ์ จาตุมา, 2560) เป็นทรงปราสาทยอดลักษณะที่เป็นศิลปะพม่าคือส่วนฐานบัวล่างสุดมีเฉพาะบัวคว่ำทำองไม้เจาะเป็นช่อง ๆ ซึ่งการทำช่องแบบนี้มีให้เห็นที่วัดอนันดาหรือวัดอนันท์ (Ananda Temple) พุกาม ส่วนที่แสดงให้เห็นศิลปะพุกามคือ การทำเจดีย์ทรงปราสาทที่มีส่วนเรือนธาตุประดิษฐานพระพุทธรูปในซุ้มจระนำ 4 ด้าน แต่ละชั้นประดับสัตว์หรือลวดลาย ซึ่งสิ่งเหล่านี้เป็นรูปแบบหนึ่งของศิลปะพุกาม ซุ้มจระนำของเจดีย์วัดป่าสัก เมืองเชียงแสนรูปแบบซุ้มในกลางพุทธศตวรรษที่ 19 ได้แก่ แบบของซุ้มประกอบจากวงโค้งหลายวง เส้นนูนแนวขนานประดับอยู่ที่กรอบซุ้ม ยอดซุ้มประดับรูปเกี้ยวติมุขหรือหน้ากาล มีฝักเพกาเป็นแนว แบนยาว เรียงแถวอยู่บนกรอบซุ้ม ซึ่งเกี่ยวข้องกับอิทธิพล

จากศิลปะพุกามและมีประจํายามอกรูปลี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนหุ้มพื้นที่ตอนกลางของเสาระหว่างกابบนกับกากลาง โดยมีลายประดับอยู่ด้วยงานประดับทำนองเดียวกันมีอยู่ที่เสาอิงมุมทั้ง 4 ของเรือนธาตุเช่นกัน การประดับเช่นนี้ได้รับแรงบันดาลใจจากศิลปะพม่าสมัยเมืองพุกามหน้า 76 ลักษณะที่เจดีย์วัดป่าสักที่เป็นลายทึบเพราะยังเกี่ยวข้องกับงานประดับแบบพุกามอยู่มาก

- **งานประดับเจดีย์วัดป่าสัก** เมืองเชียงแสน มีลายรูปกลีบบัวซึ่งมีลวดลายประดับภายในกลีบ อาจเป็นอิทธิพลจากศิลปะพุกามที่รับจากจีนหรือมาจากจีนโดยตรง เพราะเป็นลายที่นิยมเขียนประดับเครื่องถ้วยจีนและได้พบโดยทั่วไปในภาคเหนือ (ธีระพงษ์ จาตุมา, 2560)

งานประติมากรรมปูนปั้นศิลปะพุกามเจดีย์วัดป่าสัก

ประติมากรรมรูปครุฑ

พบว่าใช้ประดับตามมุมทั้งสี่ของฐานเขียงใต้ฐานปัทมลูกแก้วอกไก่ของเรือนธาตุ รูปครุฑอยู่ในกรอบรูปสามเหลี่ยมทำให้แลเห็นได้ทั้งสามด้าน ครุฑมีลำตัวคล้ายมนุษย์ สวมมงกุฎที่มีกระบังหน้า กรองคอที่ลวดลายประดับค่อนข้างจะลบลื่อนไปแล้ว ลำตัวส่วนด้านล่างมีขนปกคลุมและมีจะงอยปากคล้ายนก ปลายหางเป็นกระหนกที่อาจได้อิทธิพลจากศิลปะพม่าแบบพุกาม สังเกตได้ว่าศิลปกรรมรูปครุฑในศิลปะพม่าแบบพุกาม เป็นรูปครุฑที่มีลักษณะเป็นมนุษย์มากกว่าน

ประติมากรรมรูปคชสีห์

คชสีห์ที่ประดับเจดีย์วัดป่าสัก มีลักษณะ ยกขาหน้าขึ้นทั้งสองข้าง นั่งบนขาหลัง หน้าและขามีลักษณะคล้ายช้างมากกว่าสิงห์ ซึ่งตรงกับศิลปะพุกามที่มีลักษณะเป็นช้างมากกว่าสิงห์ คชสีห์ที่ประดับเจดีย์วัดป่าสัก แต่คชสีห์วัดป่าสักทอดแทรกศิลปะท้องถิ่นผสมผสานกับศิลปะพุกามมากกว่าลอกเลียนแบบมาโดยตรง (ศักดิ์ชัย สายสิงห์, 2534)

“พระธาตุสองพี่น้อง” ตั้งอยู่ในเขตเวียงเชียงแสนน้อยหรือเวียงปรีक्षा พระธาตุสองพี่น้องจัดเป็นเจดีย์ทรงปราสาทห้ายอดในศิลปะล้านนา ระยะเวลาที่ใกล้เคียงศิลปะพุกามคือมีฐานบัวลูกแก้วอกไก่ที่ท้องไม้ยังยึดไม่สูงแบบล้านนาระยะหลัง โดยรวมมีความใกล้เคียงกับรูปแบบเจดีย์วิหารในศิลปะพุกามระยะแรกคือมีการประดับลวดลายกบบนกลางและลายประจายามอก (ศักดิ์ชัย สายสิงห์, 2551)

จากเมืองพุกามศิลปะพุทธศิลป์ที่ฉายาด้วยแสงรัศมีส่งประกายความงามสู่ล้านนาไทยไม่ว่าจะส่งผ่านเชื่อมต่อในรูปแบบใดก็ยิ่งทรงคุณค่าต่อศรัทธาผู้คน เพียงเราเปิดตาใช้ใจสัมผัส สู่โลกการเรียนรู้ลวดบางสิ่ง เพื่อสร้างเส้นทางบางอย่าง เพื่อความงดงามสถาปัตยกรรมคงไว้

บทสรุป

อาณาจักรพุกามดินแดนแห่งท้องทะเลเจดีย์ เป็นเมืองที่ได้ชื่อว่าเป็นราชธานีแห่งแรกของประเทศพม่า(เมียนมา) เป็นเมืองที่มีความเจริญในด้านต่าง ๆ เป็นอย่างมาก ความเป็นเมืองที่มี อารยธรรมเป็นของตนเองของพุกาม สิ่งที่สำคัญก็คือ สถาปัตยกรรม เพราะศาสนาเป็นสถาบันที่สำคัญในการการทำหน้าที่ค้ำจุนโครงสร้างทางนามธรรมของสังคมไว้ เมื่ออาณาจักรพุกามได้รับเอาพระพุทธศาสนาแบบเถรวาทมาสู่อาณาจักรของตนเอง ในสมัยพระเจ้าเม็งรายกษัตริย์แห่งล้านนา ยกทัพไปตีเมืองมอญได้ง่ายดาย เมื่อเจ้าเมืองพุกามได้ยิน กิตติศัพท์กองทัพของพระองค์ กษัตริย์พุกามยอมสวามิภักดิ์และมีการขอช่างฝีมือชาวพุกามมาสืบเชื้อสายในล้านนา ซึ่งช่างต่าง ๆ ที่นำมา นั้นพระองค์ให้อยู่ในที่ต่างๆ ดังนี้ ช่างทองไว้เชียงตุง ช่างหล่อไว้เมืองเชียงแสน ช่างเหล็ก ช่างหล่อและช่างต่าง ๆ ไว้เวียงกุมกาม ศิลปะพุกามจึงเข้าสู่ล้านนาและในปลายราชวงศ์มังรายถูกพม่าปกครองยาวนานถึงสองร้อยกว่าปี ทำให้พุทธศิลป์ล้านนามากมายได้รับอิทธิพลมาจากศิลปะพุกาม แต่นั้นมา

บรรณานุกรม

กนกกร จีนา. (2561). กระบวนการถ่ายทอดความรู้จากมหาวิทยาลัยสู่ชุมชน : กรณีศึกษาโครงการอนุรักษ์วิหารพระเจ้าพันองค์ วัดปงสนุก จังหวัดลำปาง. *วารสารรัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์*, 9(1), 59-80.

จังหวัดลำปาง. *วัดปงสนุก*. สืบค้นจาก

<http://www.lampang.go.th/travel/webplp/page/page12.html>

จำปา เยื้องเจริญ และคณะ. (2522) *วิเคราะห์ศิลปะจารึกในพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ ตรีภุชไชย*. กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร.

จิรศักดิ์ เดชวงศ์ญา. (2541) . เจดีย์วัดเกาะกลาง อ.ป่าซาง จ.ลำพูน. *เมืองโบราณ*, 25(1), 83-91.

ธีรภาพ โลหิตกุล. (2559). *ลึบคำถาม “ไซ” พุกามประเทศ*. สืบค้นจาก <https://www.bangkokbiznews.com/news/detail/715512>

- ธีระพงษ์ จาตุมา. (2560). *ศึกษาวิเคราะห์คติความเชื่อเรื่องป่าหิมพานต์ที่มีอิทธิพลต่อ งานพุทธศิลป์ล้านนา* (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต). พระนครศรีอยุธยา : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- ไทยทัศน์ (2560). (31) *วิหารโถงทรงจัตุรมุข วัดปงสนุก ลำปาง*. สืบค้นจาก <https://www.voicetv.co.th/read/50128>
- บริษัท คอวลิตี้ เอ็กซ์เพรส จำกัด. “*พุกาม*” เมืองมรดกโลกแห่งใหม่ของพม่า. สืบค้น จาก. <https://www.qualityexpress.co.th/article/details/>
- พระครูสุธีสุตสุนทร และคณะ. (2556). *การวิเคราะห์เนื้อหาเกี่ยวกับสถานที่ทาง ประวัติศาสตร์ที่ปรากฏในคัมภีร์ชินกาลมาลีปกรณ์* (รายงานการวิจัย). พระนครศรีอยุธยา : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระนคร ปญญาวิโร (ปริงฤทธิ์) และคณะ. (2560). *การดำรงอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม ล้านนาของชาวไทยวน เมืองเมียวดี ประเทศสาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมา* (รายงานการวิจัย). กรุงเทพฯ : กระทรวงวัฒนธรรม.
- พระบุญรอด ปคุณธมโม (บุญมีประเสริฐ) และคณะ. (2562). *ศึกษาวิเคราะห์แนวคิด ทางพระพุทธศาสนาที่ปรากฏในเจดีย์เมืองเชียงแสน*. *วารสารมหาจุฬานาค รทรรคน*, 6(5), 2444-2458.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต). (2552). *กาลานุกรม : พระพุทธศาสนาในอารยธรรมโลก*. กรุงเทพฯ : ผลิติมม์.
- พระสุธีธรรมานุวัตร (เทียบ สิริญาโณ). (2557). *พระพุทธศาสนาในประเทศพม่า (เมียน มาร์)*: ประวัติศาสตร์ วัฒนธรรมและความสัมพันธ์ทางสังคม. *วารสาร บัณฑิตศึกษาปริทรรศน์*, 10(2), 1-24.
- ภาณุรังษี เตือนไธสงและวาณี อรรถนสาธิต. นครน่านเมืองเก่าที่มีชีวิต : อัตลักษณ์ทาง ประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม (รายงานสืบเนื่องการประชุมสัมมนาวิชาการ นำเสนองานวิจัยระดับชาติและนานาชาติเครือข่ายบัณฑิตศึกษามหาวิทยาลัย ราชภัฏภาคเหนือครั้งที่ 15).

ยุทธนาวารการ แสงอร่าม. (2557). วิจารณ์หนังสือ “ถอตรหัสพระจอมเกล้า”. *วารสาร
วิจิตรศิลป์*, 5(1), 237-256.

วรรณิ. *เจดีย์ขเวลือกอง พุกาม 1 ใน 5 มหาสิ่งศักดิ์สิทธิ์แห่งพม่าที่ต้องไปสักการะ*.
สืบค้นจาก

<https://www.lovelysmiletour.com/news-detail.php?id=216>

ศักดิ์ชัย สายสิงห์. (2557). *ศิลปะพม่า*. กรุงเทพฯ : มติชน.

_____. (2551). *ศิลปะเมืองเชียงแสน : วิเคราะห์งานศิลปกรรมร่วมกับหลักฐาน
ทางโบราณคดีและเอกสารทางประวัติศาสตร์*. กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร.

_____. *ช่างประดับฐานพระพุทธรูปศิลปะล้านนา สกุลช่างพะเยา*. *ศิลปวัฒนธรรม*,
12(3), 60-69.

คันสนีย์ กระจ่างโฉมและคณะ. การศึกษาเพื่อยกระดับเส้นทางท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม
เพื่อการเรียนรู้คุณค่าสถาปัตยกรรมในเส้นทางอารยธรรมล้านนา โครงการ
ย่อย 2 (รายงานการวิจัย). กรุงเทพฯ : สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริม
วิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม.

ศิริพร จันทะศุณย์. (2558). *วัดปางสนุกเหนือ จังหวัดลำปาง*. สืบค้นจาก

[http://thai-history-art-tourism.blogspot.com/2015/12/blog-
post_3.html](http://thai-history-art-tourism.blogspot.com/2015/12/blog-post_3.html)

สงวน โชติสุขรัตน์. (2552). *ตำนานเมืองเหนือ*. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ศรี
ปัญญา

สันติ เล็กสุขุม. (2538). *ศิลปะภาคเหนือ : ทรัพยากรชัย-ล้านนา*. กรุงเทพฯ : เมืองโบราณ.

สุชัย สิริวิบูล และคณะ. (2562). วิเคราะห์พุทธศิลป์ล้านนากับกระบวนการสร้าง
ความสัมพันธ์ กลุ่มชาติพันธุ์อนุภูมิภาคุ่มแม่น้ำโขง. *วารสารมหาจุฬานาค
รทรรศน์*, 6(5), 2369-2388.

สุภัทรดิศ ดิศกุล, หม่อมเจ้า. (2535). *เจดีย์;ความเป็นมาและคำศัพท์ที่เรียก
องค์ประกอบเจดีย์ในประเทศไทย*. กรุงเทพฯ : มติชน.

_____ . (2549). *ประวัติศาสตร์เอเชียอาคเนย์ ถึง พ.ศ. 2000*. กรุงเทพฯ : สาม
ลดา.

สุภัทรดิศ ดิศกุล, หม่อมเจ้า และสันติ เล็กสุขุม. (2545). *เที่ยวดวงเจดีย์ ที่พม่าประเทศ
ทางประวัติศาสตร์ศิลปะและวัฒนธรรม*. กรุงเทพฯ : มติชน.

หม่องทินอ่อง - Maung Htin Aung. (2013). *ประวัติศาสตร์พม่า: A History of
Burma*. แปลโดย เพ็ชรี สุมิตร. กรุงเทพฯ : มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์
และมนุษยศาสตร์, มูลนิธิโตโยต้าประเทศไทย.

ทวารวดีต้นกำเนิดแห่งพุทธศิลปะของประเทศไทย

Dvaravati the origin of Buddhist art of Thailand

ชยาภรณ์ สุขประเสริฐ*

Chayaporn Sukprasert

บทคัดย่อ

บทความนี้แสดงถึงความรู้เกี่ยวกับอาณาจักรทวารวดี โดยได้ปะติดปะต่อขึ้นจากผลงานการค้นคว้าของผู้สนใจและนักวิชาการเพื่อแสดงให้เห็นหลักฐานความเป็นมาและร่องรอยวัฒนธรรมทวารวดี ตลอดจนพุทธศิลปะของประเทศไทยที่ล้วนแล้วได้รับอิทธิพลมาจากอินเดีย ทวารวดีเกิดขึ้นในราวพุทธศตวรรษที่ 11 – 16 เป็นชื่อที่ใช้เรียกอาณาจักรทางแถบลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาตอนล่าง เป็นอาณาจักรที่ได้รับอิทธิพลวัฒนธรรมทั้งพุทธศาสนาและศาสนาพราหมณ์จากอินเดีย เป็นแหล่งชุมชนขนาดใหญ่ที่มีความเจริญอยู่กันอย่างหนาแน่น นักวิชาการเชื่อว่ามี 3 เมือง ที่เป็นศูนย์กลาง คือ เมืองนครปฐม คูเมืองและอู่ทอง โดยหลวงจีนเหียนจั้ง (ยวนฉ่าง) และหลวงจีนอี้จิง หรือ พระภิกษุอี้จิง ได้กล่าวไว้ในจดหมายเหตุการเดินทางของท่านว่า มีอาณาจักรอันใหญ่โตอาณาจักรหนึ่ง อยู่ในระหว่างเมืองศรีเกษตร (ประเทศพม่า) และอีสานปุระ (ประเทศกัมพูชา) ชื่อโกลโโปติ (ทวารวดี) นักโบราณคดีได้สำรวจพบโบราณสถาน และพระพุทธรูป ที่สร้างตามแบบฝีมือช่างในสมัยราชวงศ์คุปตะของอินเดีย (พ.ศ.860 – 1150) เป็นจำนวนมากที่นครปฐม และแถบเมืองที่ตั้งอยู่ในลุ่มน้ำเจ้าพระยาได้แพร่ขยายไปยังภูมิภาคอื่น ๆ ทั้งภาคเหนือ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือและภาคใต้ จนถึงเมืองนครราชสีมา และเมืองบุรีรัมย์ ได้พบเหรียญเงินที่ด้านหนึ่งมีข้อความจารึกเป็นภาษาสันสกฤตอ่านได้ว่าศรีทวารวดี ศวรปุณยะ ซึ่งแปลเป็นภาษาไทยว่า บุญของผู้เป็นเจ้าของ

* ดร.ชยาภรณ์ สุขประเสริฐ, นักวิชาการอิสระ ,อดีตอาจารย์ประจำวิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์.

แห่งทวารวดี ที่เมืองนครปฐม พบที่อำเภออุทุมพร จังหวัดสุพรรณบุรีและที่เมืองโบราณบ้านคูเมืองด้วย

วัฒนธรรมทวารวดี นับเป็นวัฒนธรรมแรกสุด จึงอาจกล่าวได้ว่าศิลปะทวารวดีคือ “ต้นกำเนิดพุทธศิลป์ในสยามประเทศ”(MGR, Online) ถือเป็นต้นกำเนิดแห่งอารยธรรมที่เป็นพื้นฐานของอารยธรรมไทยเกือบทั้งหมด นอกจากนี้ยังถือเป็นครั้งแรกที่พระพุทธศาสนาเข้ามาในประเทศไทย จนเป็นศาสนาประจำประเทศในที่สุด

คำสำคัญ : ทวารวดี, พุทธศิลป์, โบราณคดี

Abstract

This article shows the knowledge about the Dvaravati Kingdom by compiled from the research results of interested people and scholars to show background and clue of Dvaravati culture which the Buddhist arts of Thailand has been influenced from India. Dvaravati occurred around the 11th - 16th Buddhist Centuries. Dvaravati is the name to refer the kingdom of the lower Chao Phraya River. It is an empire that has been influenced by both Buddhism and Brahminism from India. It is a large community that has prospered densely packed with 3 cities : NakhonPathom, Ku Mueang and Uthong. Luang Chin Hien Chang (Yuan Chang) and Luang Chine Yi Jing or Monk Eichin said in his archives that there is a great empire in between the Sri Kaset (Burma) and Isanpur (Cambodia) named Tolopoti (Dvaravati). The archaeologists have explored ancient sites the Buddha created by a craftsman during the Gupta dynasty of India (860 - 1150 BC). There are a lot of at NakhonPathom and urban areas located in the Chao Phraya River and northeast direction until NakhonRatchasima and Buriram. In addition, there found a silver coin that on one side with an inscription in Sanskrit. It reads “ Sri Dvaravati

Swarapunya”, which translates into Thai as “Merit of the Lord Dvaravati” which found at NakhonPathom, U Thong district (Suphanburi) and at Kuumueang.

Dvaravati culture is the first culture at here. It is the sunrise of civilization that is the basis of almost all Thai civilizations. It is also the first time Buddhism has entered this country and it is the Thai national religion.

Keywords: Dvaravati, Buddhist art, Archeology

บทนำ

ทวารวดี เป็นชื่อของอาณาจักรซึ่งตั้งอยู่บริเวณลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาตอนล่าง (ประมาณพ.ศ.1100-1600) (ปรีชา กาญจนาคม, 2556: 90) นักวิชาการบางท่านกล่าวว่าทวารวดีเกิดขึ้นในลักษณะของอารยธรรมมากกว่าอาณาจักร เป็นกลุ่มวัฒนธรรมกลุ่มหนึ่งที่เกิดขึ้นในประเทศไทย ในช่วงอายุอย่างคร่าวๆ คือตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 12 จนถึงราว พุทธศตวรรษที่ 16 เป็นช่วงที่เรียกช่วงทวารวดี (รุ่งโรจน์ ธรรมรุ่งเรือง, 2562 : ศิลปวัฒนธรรม silpa-mag.com) ที่เกิดขึ้นเพื่อผลประโยชน์ทางการค้า เป็นเมืองขนาดต่าง ๆ มีพัฒนาการขยายตัวจากสังคมครอบครัว และสังคมหมู่บ้านมาเป็นสังคมเมืองที่มีชุมชนเล็ก ๆ ล้อมรอบ มีหัวหน้าปกครอง มีศาสนา มีความสัมพันธ์ระหว่างเมืองต่อเมืองหรือรัฐต่อรัฐ เพื่อการค้า มีการค้าขายทางทะเลอย่างกว้างขวาง เพราะมีเส้นทางออกสู่ทะเลมากมาย (ปิยะแสง จันทรวงศ์ไพศาล, 2558: 354) ที่มีการค้าทางบกตั้งแต่อ่าวมะตะมะไปสู่อ่าวไทยผ่านทางเจดีย์สามองค์เป็นกลุ่มเมืองหนาแน่น (เดวิด เค ้วยาจ, 2562: 23) มีความเจริญแผ่ออกไปกว้างขวางครอบคลุมดินแดนที่เป็นภาคเหนือ ภาคกลาง และภาคตะวันออกเฉียงเหนือของไทยในปัจจุบัน ตลอดจนถึงหัวเมืองมอญริมฝั่งทะเลอันดามัน และทวารวดีมีความเจริญรุ่งเรืองอยู่ประมาณ 200 ปี จึงค่อยๆ เสื่อมลงเมื่อประมาณพุทธศตวรรษที่ 16 เนื่องจากขอมได้ขยายอิทธิพลเข้ามาถึงบริเวณลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาทำให้ทวารวดีตกอยู่ใต้อำนาจของขอม (दनัย ไชโยธา, 2543: 30) ทวารวดีตกอยู่ในอำนาจของขอมที่ละเมือง จนกระทั่งถึงราวพ.ศ. 1800 คนไทยในหัวเมืองต่าง ๆ ในแคว้นสุวรรณภูมิ เช่น ลพบุรี อุทอง กาญจนบุรี ราชบุรี

เพชรบุรี ได้ร่วมกันยึดอำนาจการปกครองจากขอมได้สำเร็จ แต่เมืองนครปฐมในขณะนั้นได้กลายเป็นเมืองร้างแล้วเนื่องจากแม่น้ำท่าจีนและแม่น้ำแม่กลองที่ไหลผ่านเมืองทวารวดีได้เปลี่ยนทิศทางใหม่ ไหลผ่านตัวเมืองไม่มากพอที่จะทำอะไรทำนา จนทำให้นครปฐม (ทวารวดี) เป็นที่ดอนขึ้น ผู้คนจึงอพยพย้ายถิ่นไปอยู่ในเมืองอื่น (สมเด็จพระนเรศวรมหาราชทรงพระประชวรสวรรคต <https://docs.google.com/document>) ถึงกระนั้นความยิ่งใหญ่ในอดีตของทวารวดี ก็ยังคงปรากฏให้เห็นร่องรอยความรุ่งเรืองผ่านโบราณคดีให้ได้ศึกษาและสืบค้นไปถึงต้นเค้าของความศรัทธาการยอมรับนับถือพุทธศาสนา พัฒนาการการยอมรับศิลปวัฒนธรรมจากอินเดียได้ ทวารวดีจึงนับว่าเป็นต้นกำเนิดแห่งศิลปะวัฒนธรรมไทย

หลักฐานความเป็นมาของอาณาจักรทวารวดี

การศึกษาค้นคว้าของนักวิชาการในสมัยต่อมาต่างก็ยอมรับว่า ในดินแดนประเทศไทยมีอาณาจักรทวารวดีเมื่อได้พบเหรียญเงิน 2 เหรียญที่โบราณสถานเนินหินใกล้วัดพระประโทนจังหวัดนครปฐม เหรียญเงินทั้งสองนั้น ด้านหนึ่งมีข้อความจารึกเป็นอักษรปัลลวะ ภาษาสันสกฤตอ่านได้ว่า “ศรีทวารวดี ศวรปุณยะ” ซึ่งแปลเป็นภาษาไทยว่า “บุญกุศลของพระราชาแห่งทวารวดี” กำหนดอายุจากรูปอักษรได้ว่าอยู่ในราวพุทธศตวรรษที่ 12-13 การค้นพบและการเผยแพร่อยู่ระหว่าง ปี พ.ศ.2495-2505 (ศักดิ์ชัย สายสิงห์, 2547:16) นั่นจึงเป็นสิ่งยืนยันว่า อาณาจักรทวารวดีนั้นมีอยู่จริง

ภาพที่ 1 รูปภาพเหรียญเงิน ด้านหน้า รูปหม้อน้ำ ด้านหลัง มีอักษร อ่านว่า “ศรีทวารวดี ศวรปุณยะ” พบในไทยหลายแห่ง เช่น นครปฐม, สิงห์บุรี ฯลฯ จารึกสมัยทวารวดี รูปภาพและคำอธิบาย จาก

https://www.matichon.co.th/prachachuen/daily-column/news_1088675

ข้อมูล 23 สค.2563

และไม่นานนักก็ได้พบเหรียญที่มีจารึกแบบเดียวกันนี้อีกที่อำเภออุทอง จังหวัดสุพรรณบุรีและที่คูเมือง จังหวัดราชบุรี แห่งละเหรียญ

หลักฐานอีกอย่างคือบันทึกเอกสารฝ่ายจีน คือ บันทึกการเดินทางของหลวงจีนเหียนจั้ง (เสวียนจั้ง) ที่ได้เดินทางจากจีนไปสืบทอดศาสนาในอินเดีย โดยทางบกในปี พ.ศ.1172 และเดินทางกลับจีนในปี 1188 (ศักดิ์ชัย สายสิงห์ 2547: 14) และเช่นกัน หลวงจีนอี้จิง ในราว พ.ศ.1215 ที่ได้เดินทางไปแสวงบุญ ณ อินเดีย ในราวพุทธศตวรรษที่ 13 โดยระบุว่ามียดินแดนที่ชื่อว่า ทวารวดี ที่เพี้ยนมาจากคำว่า To-Lo-Po-Ti อยู่ทางทิศตะวันตกของอีสานปุระ (ประเทศกัมพูชา) และทางทิศตะวันออกของศรีเกษตร(ประเทศพม่า) ที่หมายถึงดินแดนในเขตประเทศไทยในปัจจุบัน (สันติ เล็กสุขุม, 2557:10) ศิลปะทวารวดีวัฒนธรรมพุทธศาสนายุคแรกจึงเริ่มในดินแดนไทย

ร่องรอยวัฒนธรรมทวารวดี

ปัจจุบันร่องรอยเมืองโบราณ รวมทั้งศิลปะโบราณวัตถุโบราณสถานและจารึกต่าง ๆ ในสมัยทวารวดีนี้ ในปี พ.ศ.2506 ศ.ยอร์ช เซเดส์ ได้พบเหรียญเงินอีก 21 เหรียญ ที่ จังหวัดนครปฐม ท่านได้อ่านเหรียญเงินดังกล่าวมีคำว่า โกลโโปตี ตรงกับคำว่าทวารวดี ที่จดหมายเหตุจีนบันทึกเอาไว้ (กรมศิลปากร, 2509: 4) และพบศิลปะโบราณเพิ่มขึ้นอีกมากมาย อาทิได้แก่ กำแพงเมือง คูน้ำโบราณ โบสถ์ วิหาร ธรรมจักร ใบเสมาทวารวดีอีสาน ชิ้นส่วนของสถูป รูปคน รูปเทวดา เครื่องปั้นดินเผา และเครื่องประดับตกแต่งต่าง ๆ (วิรัตน์ พิชญ์ไพบุลย์, 2528 : 188) ประเด็นสำคัญคือร่องรอยได้พบกระจายอยู่ในทุกภาคของประเทศไทยโดยไม่มีหลักฐานของการแผ่อำนาจทางการเมืองจากจุดศูนย์กลางเช่นรูปแบบการปกครองแบบอาณาจักรทั่วไป แต่ชื่อทวารวดีที่เกิดจากหลักฐานที่เป็นเหรียญกษาปณ์ จารึกบนฐานพระพุทธรูปกัณฑ์ มันกระจายไปกว้าง ไม่ได้มีแค่เมืองใดเมืองหนึ่งเท่านั้น มีทั้งที่นครปฐม อุทอง ไปจนถึง อ.ปากช่อง ปัจจุบัน (รุ่งโรจน์ ธรรมรุ่งเรือง, 2562 : ศิลปวัฒนธรรมsilpa-mag.com) และเซอเม แก้วคล้าย (นิตยสาร ศิลปากร 2534 : 58-68) ได้กล่าวสรุปเกี่ยวกับเหรียญที่พบ ดังนี้

(1.) เหยี่ยงเงิน พบที่ จ. นครปฐม, เมืองอุทอง จ. สุพรรณบุรี, บ้านคูเมือง อ. อินทร์บุรี จ. สิงห์บุรี, และที่อื่นๆ

(2.) จารึกวัดจันทิก อ. ปากช่อง จ. นครราชสีมา

(3.) จารึกทวารกไต (Thvar Kdei ทวารกตี) กัมพูชา

(4.) จารึก Prah Non กัมพูชา

ทวารวดีมีสภาพทางสังคมเมืองในขนาดต่างกันไป มีความสัมพันธ์กันในแต่ละเมือง โดยการค้าขาย ศาสนา และความเหมือนทางวัฒนธรรม มีเศรษฐกิจพื้นฐานทางการเกษตรกรรม มีการค้าขายแลกเปลี่ยนระหว่างเมือง และการค้าขายแลกเปลี่ยนกับอาณาจักรภายนอกกลุ่มเมืองของตนด้วย

ชุมชนทวารวดีเริ่มต้นยอมรับคติความเชื่อทางพุทธศาสนา ฝ่ายลัทธิเถรวาท ให้ความสำคัญในด้านปัญญา ดังจารึกคาถา เย ธัมมาฯ เป็นอักษรปัลลวะ ภาษาบาลีจารึกไว้ที่ถ้ำถ้ำธรรมจักรศิลาหรือจารึกเนื้อความแห่งอริยสัจ (สันติ เล็กสุขุม, 2557: 19) ควบคู่ไปกับการนับถือศาสนาพราหมณ์หรือฮินดู ทั้งลัทธิไศวนิกาย และลัทธิไวษณพ นิกายในลักษณะผสมกลมกลืนกัน ศิลปะทวารวดีเป็นศิลปะเกี่ยวพันกับพระพุทธศาสนา พบในบริเวณภาคกลางของไทย และพบในอีกหลายจังหวัดด้วย (ตรา ศิลป์ ศิลปะบรรเลง, 2530: 11) ดังที่กล่าวมาแล้ว

หมายเหตุ:- คาถา เย ธัมมาฯ นี้ เป็นหัวใจของพระพุทธศาสนา เป็นคาถาคัดมา จากพระวินัยปิฎก มหาวรรค มหาขันธกะ “เย ธัมมา เหตุปภวา เตสํ เหตุ ตถาคโต อาห เตสญจ โย นิโรธ เอว วาที มหาสมโณติ ฯ” แปลได้ความว่า “ธรรมเหล่าใดเกิด แต่เหตุ พระตถาคตตรัสเหตุแห่งธรรมเหล่านั้น และความดับแห่งธรรมเหล่านั้น พระมหาสมณะมีปกติตรัสอย่างนี้”

อาณาเขตอาณาจักรทวารวดี

ภาพที่ 2 รูปภาพแผนที่บอกอาณาเขตอาณาจักรทวารวดี

(รูปภาพจาก <http://thawarawadeekingdom.blogspot.com>.) เข้าถึงข้อมูล 23 สค.2563

แม้ขณะนี้ยังไม่อาจจะระบุชัดเจนถึงเมืองศูนย์กลางของทวารวดี แต่ข้อสันนิษฐานของนักวิชาการส่วนใหญ่ให้ความสำคัญกับเมืองโบราณ 3 แห่งในที่ราบลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาและสาขาคือ เมืองอู่ทอง เมืองนครปฐมโบราณ และเมืองคูบัว (เพ็ญพะนอ พ่วงแพ, 2560 : บทคัดย่อ)

1. เมืองอู่ทอง สันนิษฐานว่าเมืองอู่ทอง น่าจะเป็นเมืองหลวงหรือราชธานีอย่างน้อยช่วงระยะเวลาหนึ่ง โดยพิจารณาจากการพบเหรียญเงินที่มีจารึกว่า ศรีทวารวดีศวรปุณณะ จำนวน 2 เหรียญที่อำเภออู่ทอง จังหวัดสุพรรณบุรี เป็นแห่งเดียวที่พบจารึกกล่าวถึงพระนามกษัตริย์ คือ พระเจ้าศรีธรรมวรมันที่ 1 ซึ่งครองราชย์ประมาณปี พ.ศ. 1453-1465 จารึกอยู่บนแผ่นทองแดง กำหนดอายุจากตัวอักษรประมาณพุทธศตวรรษที่ 13-14 เมืองอู่ทอง

มีความน่าจะเป็นไปได้ เนื่องจากพบโบราณวัตถุสมัยแรกสัมพันธ์กับอิทธิพลของวัฒนธรรมอินเดีย เช่น ลูกปัดรูปแบบต่าง ๆ เหรียญโบราณ เป็นเมืองที่มีความเจริญมานานไม่ขาดสาย ตั้งแต่สมัยก่อนประวัติศาสตร์ และเจริญสืบเนื่องต่อกันมาถึงสมัยพุทธัน พุทธศตวรรษที่ 6-9 อาจเป็นเมืองหลวงของฟูนันด้วยจนถึงสมัยทวารวดี

2. เมืองนครปฐมโบราณ (เมืองพระประโทน หรือเมืองนครชัยศรี) ได้รับการสันนิษฐานว่าน่าจะเคยเป็นราชธานีของอาณาจักรทวารวดีเจริญรุ่งเรืองขึ้นราวพุทธศตวรรษที่ 12 โดยพิจารณาจากการค้นพบเหรียญเงินถึง 2 เหรียญ ที่มีจารึกว่า ศรีทวารวดีศวรปุณยะ ซึ่งแปลว่า บุญของผู้เป็นเจ้าของแห่งทวารวดีเมืองนครปฐมโบราณ

มีความน่าจะเป็นไปได้ เนื่องจากผังเมืองนครปฐมโบราณที่มีขนาดใหญ่ที่สุดในประเทศไทย และมีการพบจารึกภาษามอญที่เก่าที่สุด มีการพบโบราณสถานโบราณวัตถุอย่างมากมาย และโบราณสถานแต่ละแห่งล้วนมีขนาดใหญ่

3. เมืองคูบัว พบร่องรอยของการตั้งถิ่นฐานของกลุ่มชนโบราณตั้งแต่ 4000 ปีมาแล้ว (ธิดา สารยา, 2532 : 40) โดยจะตั้งถิ่นฐานอยู่ใกล้ลำน้ำสายรองที่แยกมาจากแม่น้ำใหญ่ บริเวณลุ่มแม่น้ำท่าจีน-แม่กลองตอนล่าง ทางซีกตะวันตกของกลุ่มน้ำเจ้าพระยามีลักษณะเป็นสังคมเกษตร พบเหรียญเงินแบบที่พบจากแหล่งโบราณคดีที่เมืองอุทองเมืองนครปฐม บนเหรียญเงินเหล่านี้มีคำจารึกภาษาสันสกฤตอักษรปัลลวะว่า “ศรีทวารวดีศวรปุณยะ” อีกด้านหนึ่งเป็นลวดลายแบบต่าง ๆ เช่นลายรูปสัตว์หรือสัญลักษณ์มงคล (ณัฐพล บุญอุทิศ, 2546 : 53)

ต้นเค้าการยอมรับพระพุทธศาสนา

ทวารวดีรับเอาวัฒนธรรมจากอินเดียเข้ามาประสมประสาน ส่วนหนึ่งคือรับเอาตัวอักษรเข้ามาใช้ด้วย และพร้อม ๆ กับที่เอาตัวอักษรนั้นสิ่งที่เขารับมาพร้อมกันคือวัฒนธรรม อารยธรรมในมิติอื่น ๆ เช่น ระบบการปกครอง สถาบันพระมหากษัตริย์ เรื่องของพิธีกรรมต่าง ๆ และที่ปฏิเสธไม่ได้คือเรื่องศาสนาพุทธ ดูเหมือนคนทวารวดีจะยอมรับนับถืออย่างค่อนข้างเห็นได้ชัด เมื่อเทียบกับศาสนาพราหมณ์ จะเห็นว่าพุทธศาสนามีปริมาณความหนาแน่นที่มากกว่า (รุ่งโรจน์ ธรรมรุ่งเรือง, 2562 : ศิลปวัฒนธรรม silpa-mag.com)

จากการพบเมืองโบราณและหลักฐานต่าง ๆ ที่แสดงให้เห็นว่าทวารวดีมีการติดต่อค้าขาย มีความสัมพันธ์กันกับเมืองต่าง ๆ และประเทศต่าง ๆ โดยเฉพาะอินเดีย จึงพบหลักฐานทางศิลปกรรมทวารวดี ที่มีการแพร่กระจายมากในทุกภูมิภาคของ

ดินแดนไทย สถาปัตยกรรมเหล่านั้นล้วนแล้วเป็นงานพุทธศิลป์ที่สร้างขึ้นมาด้วยความศรัทธา ความเชื่อ ความเลื่อมใสในพระพุทธศาสนา อาณาจักรทวารวดียอมรับพระพุทธศาสนาและรับอิทธิพลศิลปะมาจากอินเดียด้วย

เราจึงพบพระพุทธรูปสมัยอมราวดีและพระพุทธรูปสมัยคุปตะ ในหลายพื้นที่ โดยเฉพาะบริเวณเมืองโบราณอู่ทอง จังหวัดสุพรรณบุรี เมืองนครปฐม และเมืองคูบัว และยังพบกระจายไปถึงนครราชสีมาและบุรีรัมย์ด้วย ซึ่งทำให้เห็นถึงต้นเค้าการยอมรับพระพุทธศาสนาและแนวคิดคติการสร้างและรูปแบบศิลปกรรมมาจากประเทศอินเดียโดยรูปแบบลักษณะของพุทธศิลป์ที่เด่นชัดและสัมผัสได้ถึงการยอมรับรูปแบบนั้นมา คือ พระพุทธรูปที่ถ่อขันตา เมืองออร์งกาบาด รัฐมหาราษฏร์ ประเทศอินเดีย และการสร้างสถูปเจดีย์ทรงพองน้ำมหาสถูปสาญจี รัฐมัธยประเทศ ประเทศอินเดีย

พุทธศิลปะทวารวดีที่พบในไทย

วิวัฒนาการของศิลปะทวารวดีมักให้ความสำคัญต่อกลุ่มพระพุทธรูปเป็นหลัก เนื่องจากมีการค้นพบเป็นจำนวนมาก ถ้าอนุมานจากตัวโบราณวัตถุ ศิลปวัตถุที่พบ มีความคล้ายคลึงกันในทางรูปแบบกับศิลปะอินเดียที่อยู่ร่วมสมัยกัน คือต่อเนื่องตั้งแต่คุปตะ มาหลังคุปตะ และต่อเนื่องด้วยปาละ แสดงให้เห็นเหมือนกันว่าพุทธศาสนาของทวารวดี น่าจะรับมาจากอินเดีย (รุ่งโรจน์ ธรรมรุ่งเรือง, 2562 : ศิลปวัฒนธรรม silpa-mag.com) พระพุทธรูปศิลปะทวารวดีโดยทั่วไปมักจะแบ่งกลุ่ม และยุคสมัย ออกเป็น 3 รุ่น (<https://mgronline.com>) คือ

รุ่นที่ 1 (อายุราวพุทธศตวรรษที่ 12 – ต้นพุทธศตวรรษที่ 13) จัดเป็นพระพุทธรูประยะแรกของทวารวดีและพุทธศิลปะที่ปรากฏบนแผ่นดินไทย ซึ่งยังคงลักษณะต้นแบบของพระพุทธรูปของศิลปะอินเดียแบบอมราวดี คุปตะ – หลังคุปตะ

รุ่นที่ 2 (อายุราวพุทธศตวรรษที่ 13 – 15) พระพุทธรูปมีลักษณะแบบพื้นเมือง เป็นแบบที่พบมากที่สุด

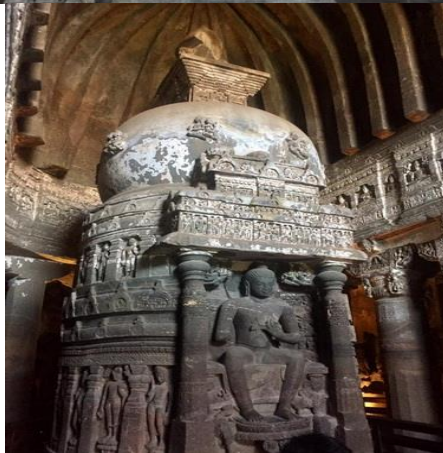
และรุ่นที่ 3 อิทธิพลของศิลปะเขมร (พุทธศตวรรษที่ 16 – 17) จัดเป็นรุ่นสุดท้ายของศิลปะทวารวดี มีอิทธิพลของศิลปะเขมรสมัยบาปวนหรือ สมัยลพบุรี ตอนต้นเข้ามาปะปน

สถาปัตยกรรมสาญจี (Sanchi), อชันตา (Ajanta Caves) สู่ทวารวดี (Dvaravati)

สาญจี (Sanchi) มหาสถูปสาญจี คือสถาปัตยกรรมโครงสร้างหินเก่าแก่ที่สุดในอินเดีย ซึ่งสร้างโดยคำสั่งของพระเจ้าอโศกมหาราช ในช่วงพุทธศตวรรษที่ 3 แขนกลางของสถูป คือ โครงสร้างอิฐรูปครึ่งวงกลมที่บรรจุพระบรมสารีริกธาตุ ของพระพุทธเจ้า ด้านบนของสถูปปัก ฉัตรวาลี (ร่มหลายชั้นที่ปักอยู่บนยอดสถูป) ซึ่งเป็นสัญลักษณ์ที่บ่งบอกความสำคัญของสถูปนี้ สถูปแห่งนี้จึงสร้างขึ้นเพื่อเป็นการให้เกียรติและที่เก็บรักษาพระบรมสารีริกธาตุ ชุ่มประตู่โตรณะทั้ง 4 ด้านแกะสลักและตกแต่งอย่างหรูหรา และมีราวระเบียงล้อมรอบทั้งสถูป (<https://learningpune.org>. เข้าถึงข้อมูล 23 สค. 2563)

ถ้ำอชันตา (Ajanta Caves) เป็นถ้ำวิหารที่เมืองออรั้งกาบาด รัฐมหาราษฏร์ มีงานพุทธศิลปะทางพุทธศาสนาจำนวนมาก งดงามและเก่าแก่ เป็นศิลปะถ้ำของพุทธสถานในอินเดีย ซึ่งในช่วงแรกๆ ของราชวงศ์สาตวาหนะ ประมาณพุทธศตวรรษที่ 4-5 เป็นมหาสังฆิกะและถ้ำยุคคุปตะ (เถรวาท) สถวีรวาท พุทธศตวรรษที่ 10-11 วัดถ้ำนี้เริ่มสร้างตั้งแต่ประมาณเมื่อ พ.ศ. 350 โดยพระภิกษุในสมัยนั้นได้ขุดเจาะลึกเข้าไปในภูเขาเพื่อสร้างเป็นวัดเป็นสถานที่สำหรับการปฏิบัติธรรมกรรมฐานเป็นกุฏิ โบสถ์ วิหาร มีการแกะสลักหินเป็นองค์พระ เป็นสถูป เป็นห้องโถงขนาดใหญ่ ถ้ำเรียงตัวต่อเนื่องกันยาวหลายร้อยเมตร บนเชิงเขาสูง ลักษณะเป็นวงโค้งรูปพระจันทร์เสี้ยวมีจำนวนมากถึง 30 กว่าถ้ำ พุทธศิลป์เหล่านั้น ไม่ว่าจะเป็นภาพแกะสลักหินเป็นองค์เจดีย์ สลักเป็นพระพุทธรูป และภาพจิตรกรรมฝาผนังภายในถ้ำ เล่าเรื่องราวต่าง ๆ ในพุทธประวัติ และชาดกอันนับว่าเป็นต้นแบบของพุทธศิลปะในยุคต่อมาจนถึงปัจจุบัน ภายหลังจากที่พระพุทธศาสนาและเซน ได้เสื่อมถอยลง สถานที่นี้ก็ถูกปล่อยให้ถูกทิ้งร้างจนกระทั่งถูกค้นพบในพ.ศ. 2362 โดยกองทหารอังกฤษเมื่อสองร้อยปีที่ผ่านมา พุทธศิลป์ดังกล่าว

ยังคงอยู่อย่างสมบูรณ์ โดยเฉพาะสถาปัตยกรรมที่ไม่มีการผุกร่อนพังทลายไปเหมือนพุทธสถานอื่น ๆ เพราะทุกอย่างสลักขึ้นจากภูเขาทั้งลูกในพ.ศ. 2527 ได้รับการขึ้นทะเบียนเป็นมรดกโลกโดยองค์การยูเนสโก

ภาพที่ 3 รูปภาพถ่าย วันที่ 21 พฤศจิกายน 2561 โดยชยาภรณ์ สุขประเสริฐ
รูปภาพstup พระพุทธรูป และประติมากรรมต่าง ๆ ถ้ำซันตา หมายเลข 26 ที่นับเป็นต้นแบบ
ของ พุทธศิลป์ทวารวดี

stup ในถ้ำมีซุ้มประดิษฐานพระพุทธรูปปางแสดงธรรมประทับนั่งห้อยพระบาท อยู่เหนือบัลลังก์ที่มีสิงห์และช้างแบกพระบาทนั้นมีดอกบัวที่มีนาคสองตนรองรับอยู่ และ โดยรอบของฐานด้านข้างมีการสลักภาพพระพุทธเจ้าและพระโพธิสัตว์ประทับยืน แสดงท่าต่าง ๆ กัน

ภาพที่ 4 รูปภาพถ้ำซันตา หมายเลข 1 วันที่ 21 พฤศจิกายน 2561 โดยชยาภรณ์ สุขประเสริฐ

ถ้ำซันตา หมายเลข 1

เป็น ถ้ำพุทธมหายาน มีลักษณะเป็นวิหาร ภายในเป็นห้องโถงสี่เหลี่ยม มีเสา
ค้ำเพดานจำนวน 20 ต้นโดยรอบห้องมีคูหาเล็ก ๆ สำหรับพระภิกษุจำพรรษาจำนวน
14 ห้อง

ด้านในสุดของถ้ำมีทางเข้าสู่ห้องบูชา ซึ่งภายในประดิษฐานพระพุทธรูปปาง
ปฐมเทศนา มีบุคคลถือแส้จามรและเทวดาหะอยู่เบื้องพระเศียรทั้งสองข้าง องค์พระ
ประทับนั่งขัดสมาธิเพชร (วัชรปรยางกะ) ฐานของบัลลังก์มีภาพสลักธรรมจักรและกวาง
หมอบ ซึ่งเป็นสัญลักษณ์ของการแสดงธรรมจักรกับปวัตนะสูตรแก่ปัญจวัคคีย์ทั้งห้า ณ
ป่าอิสิปตนมฤคทายวัน

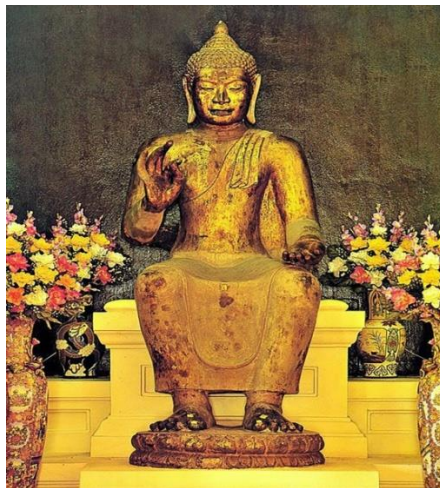
ภาพที่ 5 รูปภาพถ้ำซันตา หมายเลขที่ 2 ถ่าย วันที่ 21 พฤศจิกายน 2561

โดยชยาภรณ์ สุขประเสริฐ

ถ้าวัฒนตา หมายเลขที่ 2

ภายในมีเสาค้ำจำนวน 12 ต้น และมีคูหาสำหรับพระภิกษุจำนวน 10 ห้อง พระพุทธรูปปางปฐมเทศนาในโถงบูชา พระองค์ประทับในท่าขัดสมาธิเพชรฐานของบัลลังก์มีกวางหมอบและภาพสลักธรรมจักร

พุทธศิลปะ ได้แก่พระพุทธรูปปางปฐมเทศนาในโถงบูชา ประทับในท่าขัดสมาธิเพชรฐานของบัลลังก์มีกวางหมอบและภาพสลักธรรมจักร ณ ถ้าวัฒนตาหมายเลข 1, 2, 26 และถ้าวัฒนตาที่เป็นสถูปบางถ้าวัฒนตาเป็นต้นแบบพระพุทธรูปปางปฐมเทศนาในไทย ดังจะเห็นได้จากหลักฐาน อาทิคือ พระพุทธรูปศิลาขาว หรือ “หลวงพ่อประธานพร” วัดพระปฐมเจดีย์ ประเทศไทย

ภาพที่ 6 รูปภาพพระพุทธรูปศิลาขาว หรือ หลวงพ่อประธานพร

<https://www.thairath.co.th/lifestyle/life/1097685> เข้าถึงข้อมูล 23 สิงหาคม 63

พระพุทธรูปศิลาขาว หรือ หลวงพ่อประธานพร พระประธานในพระอุโบสถของวัดพระปฐมเจดีย์ทำจากศิลาสีขาวประทับนั่งห้อยพระบาท บนบัลลังก์ พระหัตถ์ขวา ปางแสดงธรรม การสร้างพระพุทธรูปดังกล่าวเชื่อว่าเลียนรูปแบบพระพุทธรูปที่ปรากฏในถ้าวัฒนตา

ภาพที่ 7 รูปภาพพระพุทธเจ้าประทับนั่งห้อยพระบาท ปางแสดงธรรมตอน “ปฐมเทศนา”
โดย วรณัย พงศาชลากร, <http://oknation.nationtv.tv/blog/voranai/2018/07/29/entry-1>)
เข้าถึงข้อมูล 23 สิงหาคม 63

และงานพุทธศิลปะอีกชิ้นหนึ่งที่แสดงให้เห็น การรับเอาคติความสร้างมาจากศิลปะอินเดีย คือ รูปพระพุทธเจ้าประทับนั่งห้อยพระบาท ปางแสดงธรรมตอน “ปฐมเทศนา” แท่นหินปูนสลักเก่าแก่ชิ้นหนึ่งในพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติพระปฐมเจดีย์ รูปพระพุทธเจ้าประทับนั่งห้อยพระบาท บนบัลลังก์ พระหัตถ์ขวา ปางแสดงธรรมตอน “ปฐมเทศนา” ตามคตินิยมในนิกายเถรวาท (ลังกา- อานธระ ปัลลวะ - อินเดียใต้) ในช่วงพุทธศตวรรษที่ 13 ที่นิยมใช้ภาพพุทธประวัติและชาดกในการเผยแพร่พระศาสนา โดยการสร้างพระพุทธรูปเลียนแบบพระพุทธรูปที่ปรากฏในถ้ำอชันตา

สรุป ได้ว่าศิลปกรรมประติมากรรมระยะแรกของทวารวดีได้สร้างเลียนแบบศิลปะอินเดีย ต่อมาจึงดัดแปลงเป็นฝีมือช่างพื้นเมือง ส่วนใหญ่เป็นศิลาจำหลักและลายปูนปั้น อาทิได้แก่ พระพุทธรูป ซึ่งทำตามอย่างอินเดียเป็นพระพุทธรูปแบบประทับนั่งสมาธิและแบบนั่งห้อยพระบาททั้งสองข้างคล้ายนั่งเก้าอี้ ที่ส่วนใหญ่มักสร้างด้วยศิลา และพบมักเป็นรูปธรรมจักรมีวงกลมขอบอยู่ข้างล่างด้านหน้า พระพุทธรูป มีทั้งสลักจากหินทำด้วยดินเผา และหล่อด้วยสำริด และเสมาธรรมจักร รอยพระพุทธบาท พระพิมพ์ และลายปูนปั้นแสดงวิถีชีวิตความเป็นอยู่ ส่วนอาคารสร้างด้วยอิฐขนาดใหญ่ และ ศิลาลงประดับลายปูนปั้น

ต่อมาเริ่มมีการผสมผสานอิทธิพลพื้นเมืองจนเป็นแบบเฉพาะของทวารวดี แต่ก็มีธรรมจักรและกวางหมอบ อันแสดงถึงปฐมเทศนาพบคล้ายคลึงกันในเมืองโบราณทุกแห่ง ทุกภาคของไทย ประติมากรรมสมัยนี้ได้รับอิทธิพลอินเดียสมัยอมราวดี และคุปตะ ซึ่งเจริญแพร่หลายทางภาคกลางและตะวันตกของอินเดียระหว่างพุทธศตวรรษที่ 10-11 จนถึงระหว่างพุทธศตวรรษที่ 12-13 และยังคงเจริญแพร่หลายอยู่ แต่ในช่วงพุทธศตวรรษที่ 16 อาจารย์รุ่งโรจน์ ธรรม ตั้งข้อสังเกตว่าวัฒนธรรมทวารวดีกลับมีการหายไป ในพื้นที่ภาคกลางของไทย ดูเหมือนจะมีวัฒนธรรมเขมรเข้ามาแทน เริ่มมีการสร้างปราสาท และการสร้างพุทธรูปหน้าตาแบบทวารวดี การสร้างธรรมจักร และหรือการใช้ตัวอักษรแบบทวารวดีก็ได้หายไปด้วย แต่อย่างไรก็ตามพุทธศิลปะที่ปรากฏในยุคต่อ ๆ มา ก็ยังคงถือคติการสร้างและความศรัทธา เช่นเดียวกับทวารวดี ที่นับว่าเป็นต้นกำเนิดแห่งศิลปะวัฒนธรรมไทย

ภาพที่ 8 รูปภาพ ถ้ำอชันดา หมายเลข 26 ถ่ายเมื่อวันที่ 21 พฤศจิกายน 2561

โดยชยาภรณ์ สุขประเสริฐ)

ถ้ำอชันดา หมายเลข 26

ถ้ำอชันดา หมายเลข 26 ผนังด้านขวาของสถูปมีภาพหลักพระพุทธรูปปางปรินิพพาน ความยาวกว่า 7 เมตร ซึ่งแวดล้อมด้วยสาวกที่อยู่ในอาการโศกเศร้ารวมถึงพระอานนท์ซึ่งเป็นมหาอุปัฏฐากคอยติดตามปรนนิบัติพระพุทธรองค์อย่างใกล้ชิดจนถึงในวันที่พระพุทธเจ้าดับขันธนั่นพระอานนท์ยังไม่บรรลุนิพพาน จึงมีความรู้สึกเศร้า

เสียใจอย่างมากที่ต่อมาภายหลังพระอานนทนั้นสำเร็จอรหันตผลในคืนก่อนการสังคายนาพระไตรปิฎกครั้งแรก

และพระพุทธรูปปางปรินิพพานถ้ำที่ 26 จึงถือเป็นต้นแบบและพัฒนามาเป็นพระพุทธรูปปางไสยาสน์ และพระพุทธรูปปางปรินิพพานในไทย

ภาพที่ 9 รูปภาพพระพุทธรูปนอนหินทรายปางสีหไสยาสน์ (

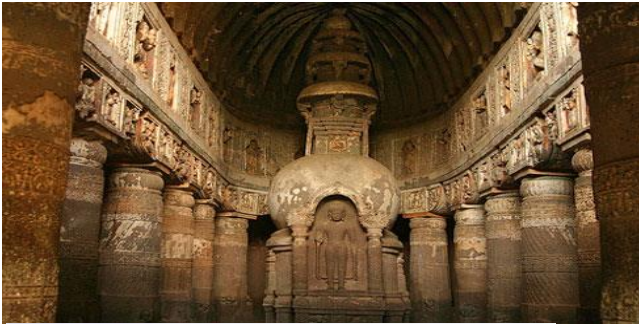
https://www2.nakhonratchasima.go.th/travel_top/detail/5/data.html)

เข้าถึงข้อมูล 23 สิงหาคม 2563

พระพุทธรูปนอนหินทรายปางสีหไสยาสน์

พระพุทธรูปนอนหินทรายปางสีหไสยาสน์ อายุ 1,300 กว่าปี วัดธรรมจักรเสมาราม อำเภอสูงเนิน จังหวัดนครราชสีมา แต่เดิมพื้นที่บริเวณของวัดนี้เป็นศาสนสถานในสมัยทวารวดี โดยมีโบราณวัตถุที่สำคัญคือพระพุทธรูปปางไสยาสน์ ก่อด้วยหินทรายที่มีความเก่าแก่และใหญ่ที่สุดของประเทศไทย พระพุทธรูปที่สร้างเลียนแบบพระพุทธรูปปางปรินิพพานที่ปรากฏในถ้ำอชันตา

ถ้ำขันตาทหมายเลข 10 เป็นถ้ำแกะสลัก โถงขนาดใหญ่ มีสถูปตรงกลางซึ่งยอดจะเป็นฉัตรขึ้นไปเป็นชั้น ที่เป็นต้นแบบสถูปเจดีย์สมัยทวารวดี

พระสถูปสาณูจี สมัยพระเจ้าอโศกเป็นชั้นรูปทรงโอคว่ำข้างบนทำเป็นพุทธอาสน์ สี่เหลี่ยมตั้งไว้และมีฉัตร

ภาพที่ 10 รูปภาพ สถูปทรงบาตรคว่ำ สมัยทวารวดี และจารึกเขมมมาฯ บนสถูป (<https://db.sac.or.th/inscriptions/inscribe/detail/76>) จารึกในประเทศไทย ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (มหาชน) เข้าถึงข้อมูล 7 พฤษภาคม 2564

สถูปทรงบาตรคว่ำ สมัยทวารวดี สถูปสูง 390 ซม. เส้นผ่าศูนย์กลาง 130 ซม. จารึกเขมมมาฯ บนสถูปศิลาอักษรจารึกอยู่ที่คอระฆัง

ทวารวดี : ต้นกำเนิดแห่งศิลปวัฒนธรรมไทย

พระภิกษุจีนชื่อเหียนจิ่ง (นลินี เหมนิติ, 2514: 6) หรือ ชวนทัง และหลวงจีนอีจิงได้กล่าวไว้ในจดหมายเหตุของท่านว่ามีอาณาจักรอันใหญ่โตอาณาจักรหนึ่งอยู่ระหว่างศรีเกษตร (พม่าปัจจุบัน) และอีสานปุระ (กัมพูชาปัจจุบัน) ชื่อว่า โถ-โล-โป-ติ (To-Lo-Po-Ti) (บังอร ปิยะพันธุ์, 2537 : 35) ท่านได้เรียกชื่อนี้ตามสำเนียงชนพื้นเมือง และในปี พ.ศ.2427 นายเซมมวลปิล (Samuel Beel) เมื่อเป็นคนแรกที่กล่าวคำว่าอาณาจักร โท-โล-โป-ติ และโดยเชื่อว่าเป็นดินแดนประเทศไทยในปัจจุบัน (นลินี เหมนิติ, 2514 : 2-3)

สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาดำรงราชานุภาพ ได้ทรงใช้คำว่า “ทวารวดี (Dvaravati)” มากำหนดอายุโบราณวัตถุ โบราณสถาน ซึ่งได้รับอิทธิพลของอินเดียหลายสมัย อิทธิพลของอินเดียที่เห็นได้ชัดเจนคือศิลปะสมัยราชวงศ์คุปตะอายุราวพุทธศตวรรษที่ 10-11 และสกุลศิลปะสมัยหลังคุปตะ (Gupta Period) อายุราวพุทธศตวรรษที่ 12-13 และสมัยปาละเสนะ (Pala Sena Period) อายุราวพุทธศตวรรษที่ 14-17 มาสร้างสรรค์งานทางด้านศิลปะที่เรียกว่าศิลปะทวารวดีที่ราบลุ่มภาคกลางของไทยขึ้นระหว่างพุทธศตวรรษที่ 11-16 (กรมศิลปากร, 2509 : 23-25) นอกจากนี้สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ ทรงให้ข้อสังเกตว่า ประชาชนทวารวดีได้รับการศึกษาดี เรียนภาษามอญ สันสกฤตและบาลี นับถือพุทธศาสนานิกายหินยาน ประชาชนมีเสรีภาพที่นับถือศาสนาใดก็ได้ ทวารวดีมีความเจริญสูงสุดด้านวัฒนธรรม สถาปัตยกรรมส่วนใหญ่เป็นการสร้างเจดีย์ สถูปและพระพุทธรูป สถูปที่มีองค์ระฆังคว่ำอยู่ตรงกลางและสร้างเป็นยอดแหลมมีแผ่นกลมวางซ้อนกันขึ้นบนยอดมีลูกแก้วซึ่งเป็นสถูปแบบมหายาน (ทองหล่อ วงษ์ธรรมมา, 2559 : 102-103) และการสร้างพระพุทธรูปประทับนั่งห้อยพระบาทบนบัลลังก์ พระหัตถ์ขวาปางแสดงธรรม และอีกปางหนึ่งที่นิยมคือพระพุทธรูปปางปรินิพพาน พระพุทธรูปปางสี่หยาสน์

บทสรุป

ทวารวดีเป็นกลุ่มวัฒนธรรมกลุ่มหนึ่งที่เกิดขึ้นในประเทศไทย ช่วงอายุคร่าว ๆ ตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 11 จนถึงพุทธศตวรรษที่ 16 ซึ่งศูนย์กลางทวารวดีอยู่ที่เมืองนครปฐม เมืองอู่ทองและคูบัวที่อาจมีการเคลื่อนย้ายไปได้เรื่อย ๆ ตามแต่ที่ว่าผู้ปกครองเมืองไหนจะขึ้นมามีอำนาจมากกว่ากัน

ทวารวดีกระจายอารยธรรมออกไปเป็นวงกว้าง มีทั้งที่ นครปฐม อู่ทอง คูบัวไปจนถึงนครราชสีมา และบุรีรัมย์ จะพบหลักฐานทางโบราณคดีเป็นเหรียญ หรือการจารึกบนฐานพระพุทธรูป หรือแม้แต่การสร้างพระพุทธรูปในลักษณะรูปแบบของศิลปะอินเดีย การสร้างสถูปและใบเสมาทวารวดีอีสาน นอกจากนั้นยังมีหลักฐานที่เป็นบันทึกของพระภิกษุจีน ที่ท่านไต้เรียงชื่อดินแดนที่อยู่ทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ของอินเดีย ว่ามีนามประเทศอะไรบ้าง ดินแดนอะไรบ้าง แต่ออกเสียงเป็นสำเนียงจีน ปรากฏว่าบ้านเมืองที่เขาเรียกว่า “โถ-โล-โป-ติ” อยู่ในจังหวัดที่น่าจะอยู่ในพื้นที่ของประเทศไทยพอดี

วัฒนธรรมทวารวดี นับเป็นวัฒนธรรมแรกสุด อันถือเป็นต้นกำเนิดแห่งศิลปวัฒนธรรมไทย เพราะทวารวดีได้รับอิทธิพลมาจากอินเดีย ทั้งวัฒนธรรม คติความเชื่อและรูปแบบพุทธศิลปะ การยอมรับนับถือพุทธศาสนา มีการใช้ภาษาบาลีสันสกฤต ทวารวดีเริ่มเสื่อมลงราวปลายพุทธศตวรรษที่ 16 เมื่ออิทธิพลวัฒนธรรมแบบเขมรโบราณจากประเทศกัมพูชา ที่มีคติความเชื่อทางศาสนาและรูปแบบศิลปกรรมที่แตกต่างออกไปเข้ามาแทนที่ แต่ก็ยังมีฐานรากสถูปและโบราณวัตถุจำนวนมากที่แสดงถึงอารยธรรมทวารวดีที่คงงามเจริญรุ่งเรืองให้เห็นอยู่ในปัจจุบัน

เอกสารอ้างอิง

กรมศิลปากร. (2509). *โบราณวิทยาเมืองอู่ทอง*. กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร.

ชะเอม แก้วคล้าย. (2534). ศรีทวารวดี . *ศิลปากร*, 34(2), 58-68.

เพ็ญพะนอ พ่วงแพ. (2560). ร่องรอยหลักฐานสมัยทวารวดีในเมืองนครปฐม. *วารสาร*

อินทนิลทักษิณสาร มหาวิทยาลัยทักษิณ, 12(1), 207-235.

- นลินี เหมนิธิ. (2514). *นำชมพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติพระปฐมเจดีย์*. กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร.
- ณัฐพล บุญอุทิศ. (2546). *พระมหาเจดีย์และพิพิธภัณฑ์ชุมชนบ้านคูบัว จังหวัดราชบุรี* (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต). กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- दनัย ไชโยธธา. (2543). *พัฒนาการของมนุษย์กับอารยธรรมในราชอาณาจักรไทย*. กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์.
- เดวิด เค วัยอาจ. (2562). *ประวัติศาสตร์ไทยฉบับสังเขป (Thailand: A Short History)*. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพฯ : ศูนย์หนังสือจุฬา.
- ตราศิลป์ ศิลปะบรรเลง. (2530). *การศึกษาเครื่องประดับทวารวดี ภาคกลาง* (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต). กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- วิรัตน์ พิษณุไพบูลย์. (2528). *ความเข้าใจศิลปะ*. กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช.
- ธิดา สาระยา. (2532). *(ศรี) ทวารวดี:ประวัติศาสตร์ยุคต้นของสยามประเทศ*. กรุงเทพฯ : อักษรสัมพันธ์.
- ทองหล่อ วงษ์ธรรมมา. (2559). *ประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้*. กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์.
- บงอร ปิยะพันธุ์. (2537). *ประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้*. กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์.
- ปิยะแสง จันทรวงศ์ไพศาล. (2558). *ศิลปะอาเซียน*. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ปรีชา กาญจนาคม. (2556). *โบราณคดีเบื้องต้น*. กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์.
- ศักดิ์ชัย สายสิงห์. (2547). *ศิลปะทวารวดี วัฒนธรรมพุทธศาสนายุคแรกเริ่มในดินแดนไทย*. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์เมืองโบราณ.
- สันติ เล็กสุขุม. (2557). *ประวัติศาสตร์ศิลปะไทย (ฉบับย่อ)*. กรุงเทพฯ : เมืองโบราณ.
- วรณัย พงศาชลากร. *พระพุทธเจ้าประทับนั่งห้อยพระบาท ปางแสดงธรรมตอน “ปฐมเทศนา”*. สืบค้น 23 สิงหาคม 63 จาก <http://oknation.nationtv.tv/blog/voranai/2018/07/29/entry-1>

รุ่งโรจน์ ธรรมรุ่งเรือง. (2562). ศิลปวัฒนธรรมทวารวดี. สืบค้น 7 พฤษภาคม 2564

จาก https://www.silpa-mag.com/history/article_36408

MGR Online. (2552). “ศิลปะทวารวดี” ต้นกำเนิดพุทธศิลป์ใน สยามประเทศ

สืบค้น 7 พฤษภาคม 2564 จาก

<https://mgronline.com/travel/detail/9520000090365>

พระพุทธรูปนอนหินทรายปางสี่หยาสน์. สืบค้น 23 สิงหาคม.2563.จาก

https://www2.nakhonratchasima.go.th/travel_top/detail/5/data.html

พระพุทธรูปศิลาขาว หรือ หลวงพ่อประธานพร. สืบค้น 23 สิงหาคม.2563.จาก

<https://www.thairath.co.th/lifestyle/life/1097685>

เหรียญเงิน รูปหม้อน้ำ. สืบค้น 23 สิงหาคม 2563 จาก

https://www.matichon.co.th/prachachuen/daily-column/news_1088675

Ajanta & Ellora, caves of Ancient India. Published by Mittal Publications.

Printed at Pritha Offsets (P)Ltd.

Ellora Ajanta. Megha Publication, Guide Book with Map & Colour Pictures of

Ellora Ajanta a world heritage.

กลวิธานการป้องกันตนเองของผู้บริหารสถานศึกษาในอาเซียน
The Self-Defense Mechanism of School Administrators
in ASEAN

สุวรรณา สูดปรุก*

Suwanna Sudpruk,

พระมหาญาณวัฒน์ ฐิตวฑฒโน**

Phramaha Yannawat Thitavaddhano

บทคัดย่อ

บทความนี้เป็นการนำเสนอเนื้อหาเกี่ยวกับกลวิธานการป้องกันตนเองของผู้บริหารสถานศึกษาในอาเซียน เป็นกลยุทธ์ที่ผู้บริหารสถานศึกษาใช้เพื่อลดสถานะทางอารมณ์และรักษาจิตใจให้อยู่ในสภาพสมดุล เมื่อใช้แล้วจะทำให้เกิดความสบายใจ สามารถรับมือกับสถานการณ์ต่าง ๆ ได้ ทั้งในด้านการเปลี่ยนแปลงนโยบายทางการบริหารไปสู่ยุคสังคมอาเซียน การบริหารจัดการสถานศึกษา บทบาทหน้าที่ของผู้บริหารสถานศึกษา ได้แก่ บทบาทในการบริหารงานวิชาการ การบริหารงบประมาณ การบริหารงานบุคคล การบริหารทั่วไป รวมถึงการจัดการความเครียดความวิตกกังวล การเผชิญหน้ากับปัญหาต่าง ๆ ได้ กลวิธานการป้องกันตนเองของผู้บริหารสถานศึกษาในอาเซียน ได้แก่ 1) กลไกป้องกันที่บรรลุดุติภาวะ 2) กลไกป้องกันแบบสู่สถานการณ์ 3) กลไกป้องกันแบบประนีประนอม 4) กลไกป้องกันแบบคาดการณ์ และ 5) กลไกป้องกันแบบเลียนแบบ

คำสำคัญ : กลวิธาน, การป้องกันตนเอง, ผู้บริหารสถานศึกษา, อาเซียน

* **
' มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย Email: Oay.suwanna@gmail.com

Abstract

This article proposes the concept of the Self-Defense mechanism of school administrators in ASEAN. The purpose of this strategy is to reduce the emotional state and keep the mind in a balanced state for school administrators. After using, the peace is brought to the users and affected that the users can be able to handle the various situations. For situation example, the administrative policy changing for the ASEAN society, school management, the duty of school administrators. From above, the duty can be divided as follow: academic management, budget management, personal management, general management and including the stress and anxiety managing, dealing with the problems.

Keywords: Defense mechanisms, School Administrators, ASEAN

บทนำ

การศึกษา คือ การสร้างคนให้มีความรู้ ความสามารถมีทักษะพื้นฐานที่จำเป็นมีลักษณะนิสัยจิตใจที่ดีงาม มีความพร้อมที่จะต่อสู้เพื่อตนเองและสังคม มีความพร้อมที่จะประกอบการทำงานอาชีพได้ การศึกษาช่วยให้คนเจริญงอกงาม ทั้งทางปัญญา จิตใจ ร่างกาย และยังส่งผลต่อสังคมและประเทศชาติให้เจริญรุ่งเรืองก้าวหน้าทัดเทียมอารยประเทศได้ การจัดการศึกษาดังกล่าวจะเกิดขึ้นในสถานศึกษา ซึ่งมีผู้บริหารสถานศึกษาเป็นผู้นำในการปรับปรุงเปลี่ยนแปลง และพัฒนาสถานศึกษาจนเกิดผลสำเร็จตามเป้าประสงค์ได้

ผู้บริหารสถานศึกษาจึงมีบทบาทสำคัญในการบริหารจัดการศึกษาและมีคุณลักษณะที่สำคัญทั้งในด้านวิชาชีพและส่วนตัวเพื่อดำเนินการให้บรรลุความสำเร็จตามเป้าหมายและจุดมุ่งหมายของการศึกษา ซึ่งผู้บริหารสถานศึกษายุคใหม่จะเป็นผู้นำแห่งการเปลี่ยนแปลงในกระบวนทัศน์ทางการบริหารในยุคแห่งการเปลี่ยนแปลงไปสู่สังคมอาเซียน (ASEAN) หรือสมาคมประชาชาติแห่งเอเชียตะวันออกเฉียงใต้

(Association of Southeast Asian Nation) ซึ่งเป็นการรวมตัวกันของประเทศสมาชิกทั้ง 10 ประเทศ ได้แก่ ประเทศไทย อินโดนีเซีย มาเลเซีย ฟิลิปปินส์ สิงคโปร์ บรูไน เวียดนาม ลาว พม่า และกัมพูชา โดยมีเป้าหมายและวัตถุประสงค์เพื่อส่งเสริมความร่วมมือและความช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ในทางเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม เทคโนโลยี วิทยาศาสตร์ และการบริหาร และเพื่อให้ความช่วยเหลือซึ่งกันและกันในรูปแบบของการฝึกอบรมและการวิจัยและส่งเสริมการศึกษาด้านเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ซึ่งจะนำไปสู่การเสริมสร้างให้ประชาชนในอาเซียนมีความเป็นอยู่และคุณภาพชีวิตที่ดี ฉะนั้นความสามารถของผู้บริหารสถานศึกษาในยุคปัจจุบันจะต้องเป็นผู้นำและปรับตัวให้ทันต่อการเปลี่ยนแปลงที่จะเกิดขึ้น รวมถึงปรับตัวให้รับมือกับสถานการณ์ต่าง ๆ ได้อย่างมีอาชีพ ซึ่งการปรับตัวนั้น เป็นการปรับกายและใจให้อยู่ในสังคม ในสภาวะแวดล้อม และในสถานการณ์ต่าง ๆ ได้อย่างมีความสุข ในทางจิตวิทยาการปรับตัวเป็นขบวนการที่บุคคลแสดงพฤติกรรม เพื่อสนองความต้องการทางด้านร่างกาย จิตใจ และสังคม โดยร่างกายจะแสดงปฏิกิริยาออกมาในรูปแบบต่าง ๆ นั้น เรียกว่า กลวิธานในการป้องกันตนเอง (Defense Mechanism) (นิภา นิธิยาน, 2559)

กลวิธานในการป้องกันตนเอง (Defense Mechanism) เป็นกลยุทธ์ที่มนุษย์นำมาใช้เพื่อลดสถานะทางอารมณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นด้วยการบิดเบือน ปฏิเสธ และหลีกเลี่ยงสถานการณ์ต่าง ๆ เมื่อได้ใช้แล้วบุคคลนั้นจะรู้สึกสบายใจขึ้น สามารถรักษาสมดุลในจิตใจไว้ได้ในระดับหนึ่ง แต่ถ้านำไปใช้ทุกเรื่องจนเคยชินเป็นนิสัยจะเป็นผลเสียต่อบุคลิกภาพได้ เพราะกลวิธานในการป้องกันตนเองเป็นการต่อสู้และป้องกันตนเองจากสถานการณ์ความเป็นจริงที่ไม่สามารถจะยอมรับได้ ดังนั้นถ้าใช้มาก ๆ อาจทำให้บุคคลนั้นมีบุคลิกภาพที่ไม่สามารถยอมรับความเป็นจริงกับสิ่งที่เกิดขึ้นกับตนได้ (เต็มศักดิ์ คทวณิช, 2546)

จากความสำคัญดังกล่าว บทความนี้จะนำเสนอประเด็นเกี่ยวกับกลวิธานการป้องกันตนเองของผู้บริหารสถานศึกษาในอาเซียน โดยมีรายละเอียดของบทความประกอบด้วย กลวิธานการป้องกันตนเอง บทบาทหน้าที่ของผู้บริหารสถานศึกษา กลวิธานการป้องกันตนเองของผู้บริหารสถานศึกษาในอาเซียนตามลำดับ

กลวิธนาการป้องกันตนเอง

กลวิธนาการป้องกันตนเอง (Defense mechanisms) เป็นกลยุทธที่บุคคลใช้เพื่อรับมือกับสถานการณ์ ความเครียด ความวิตกกังวลที่เกิดขึ้น โดยสร้างความสมดุลภายในจิตใจ ทำให้บุคคลอยู่ในสภาพที่สามารถเผชิญกับสถานการณ์ต่าง ๆ ได้ สามารถจำแนกได้หลายประเภททั้งในเชิงบวกและเชิงลบ ซึ่งกลวิธนาการป้องกันตนเองบางประเภทหากนำมาใช้มากเกินไปจนติดเป็นนิสัยก็อาจส่งผลเสียต่อบุคลิกภาพได้

จำลอง และพริ้มเพรา ดิษยวณิช ได้กล่าวถึงกลวิธนาการป้องกันตนเองไว้ว่าเป็นสภาวะทางจิตใจเมื่อมีสภาวะที่คับขัน หรือเหตุการณ์ที่บีบคั้นโดยร่างกายจะแสดงปฏิกิริยาออกมาในรูปแบบต่าง ๆ เช่น เหนื่อยล้า ตกใจ เหงื่อออก ส่วนสภาวะทางจิตใจนั้นมิได้ส่งผลต่อร่างกายทางตรง แต่เป็นกระบวนการทางความรู้สึกที่ตระหนักถึงภัยอันตรายจากสถานการณ์บางอย่าง แบ่งเป็น

1. กลไกป้องกันที่บรรลุมaturity (Mature Defenses) เป็นกลไกทางจิตที่ถือว่ามึระดับสูงที่สุดตรงกับระดับ I ใน DSM-IV เมื่อใช้แล้วจะนำไปสู่การปรับตัว และการมีสุขภาพจิตดี มักก่อให้เกิดศักดิ์ศรี และความภูมิใจแห่งตน

2. กลไกป้องกันแบบโรคประสาท (Neurotic Defenses) เป็นกลไกทางจิตที่มีการปรับตัวไม่ดีเท่ากลุ่มแรกและทำให้เกิดความไม่สบายใจบางอย่าง โดยเฉพาะอาการของโรคประสาทกลไกในกลุ่มนี้เทียบได้กับกลไกป้องกันระดับ II

3. กลไกป้องกันแบบไม่บรรลุมaturity (Immature Defenses) เป็นกลไกป้องกันทางจิตที่นำไปสู่ความไม่สบายใจอย่างรุนแรง และมักก่อให้เกิดผลเสียต่อผู้อื่นด้วย เป็นกลไกทางจิตที่สัมพันธ์กับวัยรุ่นและวัยผู้ใหญ่ที่ยังไม่บรรลุมaturity และพวกที่มีบุคลิกภาพแปรปรวน

4. กลไกป้องกันแบบโรคจิต (Psychotic Defenses) เป็นกลไกทางจิตเพื่อจัดการกับความขัดแย้ง และความวิตกกังวลในระดับต่ำที่สุด ใช้แล้วมักทำให้เกิดการปฏิเสธ (denial) และการบิดเบือน (distortion) ความจริงภายนอก เป็นกลไกที่พบได้บ่อยในความฝัน จินตนาการในเด็กและผู้ป่วยโรคจิต

ธัญญาภัทร์ เลิศจันทรากร ได้แบ่งประเภทของกลวิธานในการป้องกันตนเองไว้ 15 ตัว โดยจำแนกได้ 3 ประเภท ดังนี้

1. แบบสู้สถานการณ์ หรือแบบสู้ปัญหา (Aggressive Reaction) แบบสู้สถานการณ์ หรือแบบสู้ปัญหา หมายถึง วิธีการปรับตัวแบบเผชิญหน้ากับสถานการณ์ที่เป็นปัญหา ซึ่งเป็นได้ทั้งในรูปแบบการสร้างสรรค์หรือการทำลาย ซึ่งสามารถแบ่งออกเป็นลักษณะย่อยได้ ดังนี้ ก้าวร้าวทางตรง (Direct Aggression) ก้าวร้าวทางอ้อม (Indirect Aggression)

2. แบบประนีประนอมสถานการณ์ (Compromise Reaction) แบบประนีประนอมสถานการณ์เป็นกลวิธานที่มีลักษณะแบบพบกันครึ่งทาง จะสู้ก็ไม่ใช่ หนีก็ไม่เชิง จึงเป็นรูปแบบที่แสดงออกมาด้วยการเลือกใช้วิธีการใหม่ เปลี่ยนความต้องการหรือเป้าหมายใหม่ สามารถแยกย่อยได้ดังนี้ การกล่าวโทษผู้อื่น (Projection) การหาเหตุผลเข้าข้างตนเอง (Rationalization) แบบองุ่นเปรี้ยว (Sour Grape Reaction) แบบมะนาวหวาน (Sweet Lemon Reaction) การทำตามอย่าง (Identification) การชดเชย (Compensation) การทดแทน (Substitution) การทดเทิด (Sublimation) ปฏิกริยากลับเกลื่อน (Reaction Formation)

3. แบบหนีสถานการณ์ หรือหนีปัญหา (Withdrawal Reaction) หมายถึง วิธีการปรับตัวโดยใช้วิธีการทำให้ตนเองพ้นไปจากปัญหาหรืออุปสรรคที่เป็นต้นเหตุของความทุกข์ กลวิธานแบบหนีสถานการณ์นี้ได้แก่ การเก็บกด (Repression) ฝันกลางวัน (Day Dreaming) การถดถอย (Regression) การหนีสถานการณ์ที่ร้ายแรง ไปสู่การป่วยทางกาย (Conversion) การปฏิเสธไม่ยอมรับความเป็นจริง (Denial of Reality) การแยกตัวออกจากสังคม (solation) (ธัญญาภัทร์ เลิศจันทรากร, 2562)

โมนอย อภิศักดิ์มนตรี ได้กล่าวถึงประเภทของกลวิธานการป้องกันตนเองไว้ 20 ประเภทได้แก่

1. การเก็บกด (Repression) การที่บุคคลเผชิญกับสถานการณ์ที่ทำให้รู้สึกขมขื่น ผิดหวัง และประสบการณ์บางอย่างที่ตนไม่พอใจ บุคคลจะแสดงพฤติกรรมเพื่อไม่ให้จดจำความรู้สึกเหล่านี้และเปลี่ยนเป็นการลืมส่งผลให้บุคคลนั้นไม่สามารถจดจำ

เหตุการณ์เหล่านั้น ซึ่งจะส่งผลให้บุคคลสามารถป้องกันการกระทบกระเทือนทางจิตใจ แต่แท้จริงแล้วความรู้สึกนั้นยังคงอยู่ ตัวอย่างเช่น โจรผู้ได้บังคับบัญชาอย่างรุนแรงจนจำ หรือนึกชื่อคนนั้นไม่ได้หรือนึกหน้าไม่ออก

2. การบิดเบือนความจริง (Rationalization) การที่บุคคลให้เหตุผลอื่นเพื่อกลบเกลื่อนเหตุผลที่แท้จริงสำหรับการกระทำของตน การหาเหตุผลที่ตนรู้สึกว่าได้ และเป็นที่ยอมรับของสังคมแทนเหตุผลที่แท้จริงของพฤติกรรมบางอย่าง บางครั้งการกระทำเช่นนี้มีจุดประสงค์เพื่อรักษาชื่อเสียงของตนเองเอาไว้ไม่ให้รู้สึกเสียหน้าหรืออับอายคนอื่น เช่น ผู้บริหารตั้งความหวังว่าจะพัฒนาอาคารสถานที่ให้สวยงามภายใน 1 เดือน แต่งบประมาณไม่พอจึง ให้เหตุผลว่าต้องค่อยๆทำไปทีละส่วนก่อน

3. การขีดทอดผู้อื่น (Projection) การที่บุคคลแสดงพฤติกรรมตำหนิ หรือกล่าวโทษผู้อื่นว่าเป็นต้นเหตุเมื่อเกิดปัญหา หรือข้อขัดแย้งขึ้น ซึ่งจะช่วยขจัดความกดดันหรือช่วยแบ่งเบาความกังวลออกไป เช่น นักเรียนมาโรงเรียนสายบ่อย ผู้บริหารกล่าวโทษการจราจรว่าเป็นสาเหตุให้นักเรียนมาสาย แทนที่จะมองว่าโรงเรียนขาดการจัดการที่มีประสิทธิภาพ

4. การเคลื่อนย้าย (Displacement) การที่บุคคลแสดงพฤติกรรมระบายอารมณ์ที่หงุดหงิดและขุ่นมัวที่เกิดขึ้นเนื่องจากบุคคล หรือสถานการณ์อย่างหนึ่งไปสู่สิ่งอื่น ๆ ส่งผลให้ความรู้สึกเครียด อึดอัด ผ่อนคลาย เช่น หงุดหงิดจากปัญหาส่วนตัวแล้วมาลงกับผู้ใต้บังคับบัญชา

5. การทำปฏิกิริยาตรงข้าม (Reaction Formation) การที่บุคคลแสดงพฤติกรรมที่ตรงกันข้ามกับความรู้สึกที่แท้จริงในใจเป็นการสร้างเจตคติและการกระทำขึ้นใหม่ในทางที่ตรงกันข้ามกับความต้องการที่แท้จริง คล้ายสำนวนไทย “หน้าเนื้อ ใจเสือ” เช่นส่วนตัวไม่ชอบครูคนนี้ แต่จำเป็นต้องร่วมงานกัน จึงแสร้งเป็นทำดีเพื่อให้งานดำเนินไปได้

6. การถดถอย (Regression) การบุคคลหาทางแก้ปัญหาและผ่อนคลายความเครียดไม่สำเร็จ ก็มักจะหวนกลับไปหาวิธีการดั้งเดิมที่ตนจำได้ว่าใช้ได้ผลดีในอดีต

เช่น มีอุปสรรคในการจัดการความขัดแย้งระหว่างครูในโรงเรียน จึงหันกลับไปใช้ชีวิตในอดีตตอนที่เคยทำสำเร็จ

7. การแยกตัวเองตามลำพัง (Isolation) การที่บุคคลมีพฤติกรรมหลบหนีไปให้พ้นจากสถานการณ์นั้น โดยแยกตัวเองออกไปเสียเลยจากเหตุการณ์หรือสิ่งนั้น ๆ จะช่วยผ่อนคลายความเครียดได้ เช่น ตนเองมีความเครียด ไม่สามารถแก้ปัญหาได้ จึงเลือกหลบหนีให้พ้น แทนที่จะเผชิญแก้ปัญหา

8. การฝันเพื่อง (Fantasy) การที่บุคคลใช้จินตนาการในสิ่งที่ไม่สามารถทำได้ในชีวิตจริง เพื่อปลดปล่อย หรือลดทอนอารมณ์เครียดออกไป เช่น เกิดความเครียดแล้วไม่สามารถจัดการได้ จึงนั่งจินตนาการในความคิดว่าตนเองจัดการปัญหาได้

9. การทดเทิด (Sublimation) การที่บุคคล เปลี่ยนแปลงพฤติกรรม และอารมณ์ที่ให้โทษมาสู่คุณประโยชน์ เป็นการประนีประนอมกับสถานการณ์ เท่ากับเป็นการเปลี่ยนแรงจูงใจที่สังคมไม่ยอมรับมาสู่พฤติกรรมที่สังคมยอมรับ เช่น เป็นคนก้าวร้าว แต่เปลี่ยนความก้าวร้าวเป็นการแสดงจุดยืนที่เข้มแข็งให้สาธารณชน

10. การเลียนแบบ (Identification) การที่บุคคลการเลียนแบบพฤติกรรมทัศนคติ ค่านิยม ของบุคคล หรือสิ่งของที่ตนชื่นชอบ โดยการพยายามปรับเปลี่ยนพฤติกรรมและความรู้สึกทางจิตใจเพื่อช่วยผ่อนคลายความตึงเครียดของตัวเองโดยอาศัยความสำเร็จของบุคคลอื่น ตัวอย่าง เช่น นำคำพูด หรือท่าทีของผู้ที่เลื่อมใสมาแสดงเมื่อเผชิญกับภาวะไม่สบายใจหรือความตึงเครียดเพื่อให้เหตุการณ์ผ่านไปได้ด้วยดี

11. การปลดปล่อย (Undoing) การที่บุคคลกระทำบางอย่างที่เป็นสัญลักษณ์เพื่อล้างการกระทำเดิมการขจัดความคิด ความรู้สึก ความจำในอดีตที่ไม่พึงปรารถนา หรือความกลัวออกไปจากจิตสำนึก เช่น รู้สึกผิดที่เคยพูดจารุนแรงจนลูกน้องเสียใจ ต่อมาจึงหาของทดเชยความรู้สึกผิดที่ตนเคยทำไว้

12. การคาดการณ์ (Anticipation) การที่บุคคลคาดการณ์หรือการวางแผนล่วงหน้าอย่างมีเหตุผล สำหรับปัญหาหรือสิ่งที่ทำให้เกิดความเครียดที่จะเกิดขึ้นในอนาคต เป็นกลไกทางจิตที่มีทิศทางไปสู่เป้าประสงค์และมีการวางแผนอย่างรอบคอบในการเผชิญกับสิ่งที่น่ากลัว และผลที่ไม่ดีที่จะตามมาด้วย เช่น รู้ว่าจะเกิดผลกระทบต่อ

ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน หากไม่จริงจังเข้มงวดต่อ กระบวนการจัดการเรียนการสอน
ของครู

13. การเห็นประโยชน์ผู้อื่น (Altruism) การกระทำที่มีหลักการหรือแนวปฏิบัติเพื่อเห็นแก่ประโยชน์ของผู้อื่นเป็นที่ตั้ง และการกระทำเช่นนี้ต้องไม่ก่อให้เกิดความเดือดร้อนแต่ตนเองด้วย

14. อารมณ์ขัน (Humor) การที่บุคคลใช้อารมณ์ที่ตลกขบขันเพื่อแสดงความรู้สึกหรือความคิดออกมาโดยที่ตนก็ไม่รู้สึกอึดอัดและเป็นผลดีต่อผู้อื่นเป็นสิ่งที่ก่อให้เกิดความพอใจทั้งต่อตนเองและผู้อื่น บางครั้งความตลกขบขันอาจช่วยทำให้คนเราคลายเครียด เช่น เมื่ออยู่ในการประชุมที่บรรยากาศตึงเครียดไม่สามารถหาทางออกกับปัญหาได้ จึงหันไปใช้อารมณ์ที่ตลกขบขันเพื่อลดความตึงเครียด

15. การกดระงับ (Suppression) การที่บุคคลพยายามลึบที่เป็นกระบวนการของจิตสำนึก และเกิดขึ้นโดยตั้งใจบางครั้ง เช่น ฉันทู้สึกโกรธและผิดหวังแต่ไม่ยอมให้ความรู้สึกนั้นมาเป็นอุปสรรคต่อการทำงาน

16. การใช้เขาวนปัญญา (Intellectualization) การที่บุคคลใช้เหตุผลเข้าข้างตนเพื่อหลีกเลี่ยงประสบการณ์ทางอารมณ์ เป็นการที่บุคคลใช้แนวคิดเกี่ยวกับเขาวนปัญญาเพื่อหลีกเลี่ยงความรู้สึกความรู้สึกบางอย่างที่ทำให้ไม่สบายใจ เช่น วิเคราะห์หาสาเหตุ หรือหาเหตุผลมาอธิบายถึงการที่นักเรียนมีผลสัมฤทธิ์ตกต่ำทั้งที่ลึกๆในใจนั้นผิดหวัง

17. การชดเชย (Compensation) การที่บุคคลแสดงพฤติกรรมทดแทนในสิ่งที่ตนขาดไปเป็นแบบที่คนเราหาทางแสดงพฤติกรรมชดเชยในด้านที่ตนรู้สึกต่ำต้อยหรือจุดอ่อนของตัวเอง เพื่อช่วยอำพรางและปิดบังข้อบกพร่อง ซึ่งช่วยบรรเทาความรู้สึกวิตกกังวลใจ เช่น เป็นคนที่พูดไม่เก่ง แต่พยายามที่จะแสดงให้เห็นว่าทำงานได้มีประสิทธิภาพ หรือทำงานได้รวดเร็ว

18 การปฏิเสธ (Denial) การที่บุคคลจัดการกับความขัดแย้งทางอารมณ์หรือสิ่งทำให้เกิดความเครียดทั้งภายในหรือภายนอก โดยการปฏิเสธที่จะรับรู้บางสิ่ง

ทำให้รู้สึกปวดร้าวจากความจริงที่เกิดขึ้น และความรู้สึกส่วนตัวที่ไม่อยากให้ผู้อื่นรู้ เช่น ปิดตา เบือนหน้า ไม่อยากพูดถึง หรือทำเป็นไม่สนใจเรื่องที่ไม่อยากพูดถึง

19. การแสดงออกด้วยการกระทำ (Acting out) การที่บุคคลแสดงออกของความขัดแย้งทางอารมณ์ ไปเป็นการกระทำแทนที่จะเป็นคำพูด หรือการแสดงออกทางอารมณ์ หรือพฤติกรรมก้าวร้าว ซึ่งเจ้าตัวก็ไม่ทราบถึงความหมายของการกระทำ เช่นนั้น เช่น โมโหหัวฟัดหัวเหวี่ยง ตีอกชกหัว เตะแก้อ้อ โยนแจกันทุบทีวี ทำลายข้าวของ

20. ความก้าวร้าวโดยอ้อม (Passive aggressive) การที่บุคคลจัดการกับความขัดแย้งทางอารมณ์ หรือสิ่งทำให้เกิดความเครียดทั้งภายในหรือภายนอก โดยการแสดงความก้าวร้าวที่มีต่อผู้อื่นโดยอ้อม เมื่อดูภายนอกจะแสดงลักษณะของการยินยอมหรือการเชื่อฟัง ซึ่งเป็นการปกปิดความต้านทาน ความขัดเคืองหรือความไม่เป็นมิตรภายในเอาไว้คล้ายๆ ว่าเป็นคนดีใจ (โมไนย อภิศักดิ์มนตรี, 2557)

จากแนวคิดเกี่ยวกับกลวิธานการป้องกันตนเองข้างต้น สามารถสรุปประเภทของกลวิธานการป้องกันตนเองที่ผู้บริหารมักจะใช้ในการบริหารสถานศึกษาได้ 5 ประเภท ดังนี้ 1) กลไกป้องกันที่บรรลุลุทธิภาวะ 2) กลไกป้องกันแบบผู้สถานการณ์ 3) กลไกป้องกันแบบประนีประนอมสถานการณ์ 4) กลไกป้องกันแบบคาดการณ์ 5) กลไกป้องกันแบบเลียนแบบ

บทบาทหน้าที่ของผู้บริหารสถานศึกษา

ผู้บริหารสถานศึกษาถือเป็นบุคลากรทางการศึกษาที่สำคัญที่สุดในสถานศึกษาที่จะสามารถบันดาลให้หลักสูตรและการเรียนการสอนในโรงเรียนเกิดขึ้นได้สำเร็จอย่างสมบูรณ์ครบถ้วนในกระบวนการ และเมื่อโลกมีความเจริญก้าวหน้า เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว ดังนั้นบทบาทของผู้บริหารสถานศึกษาย่อมมีการเปลี่ยนแปลงไปด้วย ซึ่งมีผู้กล่าวถึงบทบาทของผู้บริหารสถานศึกษาไว้หลายท่าน ดังนี้

จิราภา เพียรเจริญ กล่าวว่า ผู้บริหารมีบทบาทในการบริหารจัดการเรียนรู้ โดยยึดหลักการแนวคิดและจุดเน้นของการจัดการเรียนรู้ตามหลักสูตรแกนกลาง

การศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 เป็นแนวทางในการจัดการเรียนรู้ของสถานศึกษา โดยเป็นผู้กำหนดนโยบาย กระบวนการจัดการเรียนรู้อย่างเป็นระบบครบวงจร ให้เกิดประสิทธิภาพและประสิทธิผลสูงสุด (จิราภา เพียรเจริญ, 2556)

สุนทร โคตรบรรเทา กล่าวว่า คุณลักษณะของผู้บริหารการศึกษามี้อาชีพ ในยุคปฏิรูปการศึกษา ที่มีการเปลี่ยนแปลงบริบทต่าง ๆ ไปอย่างมากมายในปัจจุบัน ว่า ควรมี ลักษณะพื้นฐานที่สำคัญ ดังนี้

1. มองกว้างไกลอย่างต่อเนื่องและพร้อมที่จะเปลี่ยนแปลง ต้องเป็นผู้ที่มีวิสัยทัศน์ (Vision) สามารถที่จะกำหนดกลยุทธ์ในการบริหาร (Strategic Management)

2. สามารถที่จะวิเคราะห์สถานการณ์ (Analyze Situation) เพื่อกำหนดแผนกลยุทธ์ และแผนปฏิบัติงานให้บรรลุเป้าหมายและนโยบายได้อย่างเหมาะสม

3. ไวต่อการรับข้อ มูลข่าวสารต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นทั้งสังคมภายนอกและภายในองค์กร ทั้งในและนอกเขตพื้นที่การศึกษารวมทั้งรู้จักวิเคราะห์ความเชื่อถือของข้อมูลข่าวสารที่ได้รับ มาอีกด้วย

4. ความสามารถในการจัดระบบการสื่อสารให้ได้ผล (Effective Communication) เพื่อเชื่อมโยงข้อ มูลข่าวสารต่าง ๆ ได้ทั่วถึงทุกระดับขององค์กร หน่วยงาน / สถานศึกษาผู้บริหาร การศึกษามี้อาชีพต้องมีความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับเทคโนโลยีสารสนเทศ (IT) เป็นอย่างดี

5. ความสามารถในการบริหารทรัพยากรบุคคล (Human Resources Management) ต้องสามารถวางแผนบุคคล สรรหาคัดเลือกกำหนดระบบงบประมาณ ความก้าวหน้าในอาชีพการ พัฒนาทรัพยากรบุคคลเพื่อให้ทราบแนวคิดทัศนคติต่าง ๆ ที่อาจเกิดขึ้น และนำมาเป็นข้อมูลในการ บริหารทรัพยากรบุคคล

6. มีคุณธรรมและจริยธรรมในการบริหารสามารถที่จะเป็นแบบอย่างที่ดีในการประพฤติปฏิบัติเพื่อให้ผู้ใต้บังคับบัญชาใช้เป็นแบบอย่างไม่ใช้ตำแหน่งหน้าที่การทำงาน แสวงหาผลประโยชน์ให้ตนเองไม่ว่า จะทางตรงหรือทางอ้อม สรุปได้ว่า ผู้บริหารสถานศึกษาจำเป็นต้องมีบทบาทในการบริหารสถานศึกษา ได้แก่ บทบาทในการ

บริหารงานวิชาการ การบริหารงบประมาณ การบริหารงานบุคคล การบริหารทั่วไป รวมถึงการเป็นผู้กำหนดทิศทาง เป็นนักจัดองค์การ เป็นผู้แก้ปัญหา เป็นผู้สร้างแรงจูงใจ และที่สำคัญการพัฒนาหลักสูตรและการเรียนการสอน จึงจะนำพาสถานศึกษาประสบความสำเร็จ (สุนทร โคตรบรรเทา, 2554)

จากแนวคิดเกี่ยวกับบทบาทหน้าที่ของผู้บริหารสถานศึกษาสามารถสรุปได้ว่า ผู้บริหารสถานศึกษาจำเป็นต้องมีบทบาทในการบริหารจัดการสถานศึกษา ได้แก่ บทบาทในการบริหารงานวิชาการ การบริหารงบประมาณ การบริหารงานบุคคล การบริหารทั่วไป บทบาทในการบริหารจัดการเรียนรู้ เป็นผู้มีวิสัยทัศน์ กำหนดกลยุทธ์ในการบริหารได้ มีคุณธรรมจริยธรรมในการบริหาร รวมถึงเป็นผู้ที่มีความสามารถในการปรับตัว รับมือกับสถานการณ์ต่าง ๆ ได้

กลวิธานการป้องกันตนเองของผู้บริหารสถานศึกษาในอาเซียน

กลวิธานการป้องกันตนเองของผู้บริหารสถานศึกษาในอาเซียน เป็นกลยุทธ์ที่ผู้บริหารสถานศึกษาใช้เพื่อลดสถานะทางอารมณ์และรักษาจิตใจให้อยู่ในสภาพสมดุล สามารถรับมือกับสถานการณ์ต่าง ๆ ได้ ทั้งในด้านการเปลี่ยนแปลงนโยบายทางการบริหารไปสู่ยุคสังคมอาเซียน การจัดการความเครียดความวิตกกังวล การเผชิญหน้ากับปัญหาต่าง ๆ มีดังนี้

1. กลวิธานการป้องกันตนเองของผู้บริหารสถานศึกษาด้านกลไกป้องกันที่บรรลุดุติภาวะ เป็นกลไกทางจิตที่ถือว่ามึระดับสูงที่สุด เมื่อใช้แล้วจะนำไปสู่การปรับตัวและการมีสุขภาพจิตดี ผู้บริหารที่ใช้กลวิธานการป้องกันตนเองประเภทนี้จะสามารถบริหารงานให้ประสบความสำเร็จได้ โดยใช้กระบวนการบริหารด้วยวงจรคุณภาพ PDCA มีการกำหนดเป้าหมายหรือวัตถุประสงค์ รวมถึงวางแผนการปฏิบัติงาน มีการมอบหมายงานแบ่งหน้าที่กันอย่างชัดเจน ผู้ร่วมงานมุ่งมั่นร่วมแรงร่วมใจสามัคคีกัน รวมถึงมีการควบคุมและตรวจสอบการใช้งบประมาณได้ กลวิธานการป้องกันตนเองประเภทนี้มักก่อให้เกิดศักดิ์ศรี และความภูมิใจแห่งตน

2. กลวิธานการป้องกันตนเองของผู้บริหารสถานศึกษาด้านกลไกป้องกันแบบสู่สถานการณ์ วิธีการปรับตัวด้วยการเข้าเผชิญหน้ากับอุปสรรคหรือปัญหาที่มาจากกันความปรารถนาของตน ผู้บริหารที่ใช้กลวิธานการป้องกันตนเองประเภทนี้จะมีแนวทางการแก้ไขปัญหาในการบริหารงานที่สามารถเผชิญหน้ากับสถานการณ์ต่าง ๆ ได้ ด้วยการตั้งสติทำจิตใจให้สงบก่อน แล้วจึงวิเคราะห์หาสาเหตุของปัญหา ประชุมปรึกษาหารือกันเพื่อวางแผน ระดมความคิดเห็น หาแนวทางแก้ปัญหา แล้วจึงลงมือแก้ไขปัญหา นั้น รวมถึงการนำศาสตร์พระราชามาประยุกต์ใช้ด้วย

3. กลวิธานการป้องกันตนเองของผู้บริหารสถานศึกษาด้านกลไกป้องกันแบบประนีประนอม เป็นกลวิธานที่มีลักษณะแบบพบกันครึ่งทาง จะสู้ก็ไม่ใช่ หนีก็ไม่เชิง ใช้เพื่อลดความเครียด จึงเป็นรูปแบบที่แสดงออกมาด้วยการเลือกใช้วิธีการใหม่ เปลี่ยนความต้องการหรือเป้าหมายใหม่ ผู้บริหารที่ใช้กลวิธานการป้องกันตนเองประเภทนี้ จะสามารถจัดการกับปัญหาความขัดแย้งภายในโรงเรียนได้โดยที่ผู้บริหารจะเป็นผู้ประสาน รับฟังปัญหา สร้างความเข้าใจซึ่งกันและกัน วางแผนการแก้ปัญหา ไกล่เกลี่ยประเด็นปัญหาด้วยความประนีประนอม ใช้ความใจเย็นและความอดทน

4. กลวิธานการป้องกันตนเองของผู้บริหารสถานศึกษาด้านกลไกป้องกันแบบคาดการณ์ การที่บุคคลคาดการณ์หรือการวางแผนล่วงหน้าอย่างมีเหตุผล สำหรับปัญหาหรือสิ่งที่ทำให้เกิดความเครียดที่จะเกิดขึ้นในอนาคต เป็นกลไกทางจิตที่มีทิศทางไปสู่เป้าประสงค์และมีการวางแผนอย่างรอบคอบในการเผชิญกับสิ่งที่น่ากลัว ผู้บริหารที่ใช้กลวิธานการป้องกันตนเองประเภทนี้ จะสามารถกำหนดทิศทางการบริหารงานภายในโรงเรียนได้ด้วยการวางแผนการปฏิบัติงาน กำหนดวิสัยทัศน์ หรือทิศทางการพัฒนาองค์กร และใช้การบริหารแบบมีส่วนร่วม รวมถึงใช้กระบวนการบริหารด้วยวงจรคุณภาพ PDCA

5. กลวิธานการป้องกันตนเองของผู้บริหารสถานศึกษาด้านกลไกป้องกันแบบเลียนแบบ การที่บุคคลการเลียนแบบพฤติกรรม ทักษะคิด ค่านิยม ของบุคคล หรือสิ่งของที่ตนชื่นชอบ โดยการพยายามปรับเปลี่ยนพฤติกรรมและความรู้สึกทางจิตใจเพื่อช่วยผ่อนคลายความตึงเครียดของตัวเองโดยอาศัยความสำเร็จของบุคคลอื่น ตัวอย่าง

เช่น นำคำพูด หรือท่าทีของผู้ที่ล้อมโสมมาแสดงเมื่อเผชิญกับภาวะไม่สบายใจหรือความตึงเครียดเพื่อให้เหตุการณ์ผ่านไปได้ด้วยดี ผู้บริหารที่ใช้กลวิธานการป้องกันตนเองประเภทนี้ มักจะมีต้นแบบในการบริหารงาน โดยสังเกตเทคนิควิธีการบริหารของบุคคลอื่น แล้วจึงนำมาปรับประยุกต์ใช้กับการบริหารของตน

บทสรุป

กลวิธานการป้องกันตนเองของผู้บริหารสถานศึกษาในอาเซียน เป็นกลยุทธ์ที่ผู้บริหารสถานศึกษาใช้เพื่อลดสภาวะทางอารมณ์และรักษาจิตใจให้อยู่ในสภาพสมดุล เมื่อใช้แล้วจะทำให้เกิดความสบายใจ สามารถรับมือกับสถานการณ์ต่าง ๆ ได้ ทั้งในด้านการเปลี่ยนแปลงนโยบายทางการบริหารไปสู่ยุคสังคมอาเซียน การบริหารจัดการบทบาทหน้าที่ของผู้บริหารสถานศึกษา ได้แก่ บทบาทในการบริหารงานวิชาการ การบริหารงบประมาณ การบริหารงานบุคคล การบริหารทั่วไป รวมถึงการจัดการความเครียดความวิตกกังวล การเผชิญหน้ากับปัญหาต่าง ๆ ได้ กลวิธานการป้องกันตนเองของผู้บริหารสถานศึกษาในอาเซียน ได้แก่ 1) กลไกป้องกันที่บรรลุลุทธิภาวะเป็นกลไกทางจิตที่ถือว่ามีระดับสูงที่สุด เมื่อใช้แล้วจะนำไปสู่การปรับตัว และการมีสุขภาพจิตดี 2) กลไกป้องกันแบบสู้สถานการณ์ เป็นวิธีการปรับตัวด้วยการเข้าเผชิญหน้ากับอุปสรรคหรือปัญหาที่มาขวางกั้นความปรารถนาของตน 3) กลไกป้องกันแบบประนีประนอม เป็นกลวิธานที่มีลักษณะแบบพบกันครึ่งทาง จะสู้ก็ไม่ใช่ หนีก็ไม่เชิง ใช้เพื่อลดความเครียด จึงเป็นรูปแบบที่แสดงออกมาด้วยการเลือกใช้วิธีการใหม่ เปลี่ยนความต้องการหรือเป้าหมายใหม่ 4) กลไกป้องกันแบบคาดการณ์ เป็นการคาดการณ์หรือการวางแผนล่วงหน้าอย่างมีเหตุผล สำหรับปัญหาหรือสิ่งที่ทำให้เกิดความเครียดที่จะเกิดขึ้นในอนาคต เป็นกลไกทางจิตที่มีทิศทางไปสู่เป้าประสงค์และมีการวางแผนอย่างรอบคอบในการเผชิญกับสิ่งที่น่ากลัว และ 5) กลไกป้องกันแบบเลียนแบบ การที่บุคคลการเลียนแบบพฤติกรรม ทศนคติ ค่านิยม ของบุคคล หรือสิ่งของที่ตนชื่นชอบ โดยการพยายามปรับเปลี่ยนพฤติกรรมและความรู้สึกทางจิตใจเพื่อ

ช่วยผ่อนคลายความตึงเครียดของตัวเองโดยอาศัยความสำเร็จของบุคคลอื่น ดังแสดง
ในภาพที่ 1

ภาพที่ 1 กลวิธนาการป้องกันตนเองของผู้บริหารสถานศึกษาในอาเซียน

เอกสารอ้างอิง

- จิราภา เพียรเจริญ. (2556). บทบาทผู้บริหารในการส่งเสริมการจัดการเรียนรู้ของครูตามหลักสูตรสถานศึกษาขั้นพื้นฐานในโรงเรียนมัธยมศึกษา จังหวัดปทุมธานี (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต). กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต.
- นิภา นิธยาน. (2559). การปรับตัวและบุคลิกภาพ จิตวิทยาเพื่อการศึกษาและชีวิต. กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์.
- เต็มศักดิ์ คทวนิช. (2546). จิตวิทยาทั่วไป. กรุงเทพมหานคร: ซีเอ็ดยูเคชั่น.
- ธัญญาภัทร์ เลิศจันทรากร. (2562). เทคนิคการพัฒนาบุคลิกภาพ. กรุงเทพฯ: ซีเอ็ดยูเคชั่น.
- โมนอย อภิศักดิ์มนตรี. (2557). กลวิธีการป้องกันตัวเองของผู้บริหารสถานศึกษา (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต). กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- สุนทร โคตรบรรเทา.(2554). หลักการและทฤษฎีการบริหารการศึกษา. กรุงเทพมหานคร : ปัญญาชน.

บทบาทพุทธศิลปะในวิถีการดำเนินชีวิตของประชาคมอาเซียน

The Role of Buddhist Arts for the Way of life

in ASEAN Community

พระมหาจิววัฒน์ กนตวณโณ*

พระมหาชาติชาย ปญญาชิโร**

บทคัดย่อ

บทบาทพุทธศิลปะในประเทศอาเซียน แสดงออกในฐานะที่เป็นศิลปะในการดำเนินชีวิตตั้งแต่เกิดจนตาย ซึ่งสะท้อนผ่านบทบาทการดำเนินชีวิตของประชาชน หรือกรอบของวัฒนธรรมทั้ง 4 ด้าน ได้แก่ คติธรรม เนติธรรม วัตถุประสงค์ธรรม และสหธรรม บทบาทของพุทธศิลปะทั้ง 4 ด้าน ดังกล่าว เป็นการสร้างโอกาสแลกเปลี่ยนเรียนรู้ต่อกันและกันทำให้เข้าใจกันและกัน รวมถึงความหลากหลายของพระพุทธศาสนา ที่เข้าได้กับทุกวัฒนธรรม ดังที่องค์พระโลมาของทิเบตเคยตรัสว่า พระพุทธศาสนานั้นเป็นศาสนาที่เข้าได้กับทุกวัฒนธรรม ที่เป็นเช่นนี้ก็เพราะพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาที่ส่งเสริมวัฒนธรรมนั้นให้เป็นอารยธรรมยิ่งขึ้น ในขณะที่เดียวกันอุปสรรคที่จะทำให้การร่วมมือในการขับเคลื่อนบทบาทนี้เป็นไปไม่ได้ หรือไม่เป็นตามกรอบของอาเซียนที่ได้กำหนดไว้ ก็อยู่ที่การเข้าใจผิดที่มีต่อยึดติดกับการนับถือตามแบบของตนเองโดยไม่เปิดใจกว้าง โดยมุ่งเน้นแต่เพียงว่าพระพุทธศาสนาตามที่ประเทศตนเท่านั้นเป็น

* รองผู้อำนวยการศูนย์อาเซียนศึกษา และประธานหลักสูตรวิปัสสนาภาวนา ภาควิชาพระพุทธศาสนา คณะพุทธศาสตร์ มจร.

** ประธานหลักสูตรสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา คณะสังคมศาสตร์ มจร.

พระพุทธศาสนาที่ถูกต้อง ปฏิบัติถูกต้อง ประเทศอื่นนั้นไม่ถูกต้อง ไม่สำรวจ การเข้าไปกำหนดวัฒนธรรมของตนเป็นวัฒนธรรมที่ดีอย่างเดียว นั้นทำให้เป็นอุปสรรคต่อการร่วมกันกำหนดบทบาทด้านนี้ ดังนั้น ความสำเร็จของการแสดงบทบาทพุทธศิลปะในอาเซียน จะเป็นไปได้มากน้อยเพียงใด ก็ขึ้นอยู่กับนโยบายของผู้ในแต่ละประเทศ ที่สำคัญคือ ให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการผลักดันร่วมมือกัน และสร้างความรับผิดชอบร่วมกัน ไม่ควรให้เป็นหน้าที่ของคณะสงฆ์ ภาครัฐหรือผู้มีส่วนรับผิดชอบเท่านั้น

คำสำคัญ : บทบาทพุทธศิลปะ, วิธีการดำเนินชีวิต, กรอบวัฒนธรรม

Abstract

The role of Buddhist arts in ASEAN countries expressed as an art of living from birth to death. Which is reflected in the lifestyle of the people or the framework of the 4 cultures: moral, Netidhamma, object, and moral. The roles of the four aspects of the Buddhist arts are creating opportunities to exchange and learn with each other and to understand each other. Including the diversity of Buddhism Compatible with all cultures As the Tibetan Dalai Lama once said Buddhism is a religion that is compatible with all cultures. This is because Buddhism is a religion that Promote that culture as a more civilization at the same time, obstacles that would make it impossible for cooperation to drive this role or not in accordance with the framework of ASEAN that has been defined it lies in the misunderstanding of adhering to one's self-respect without being open-minded. By focusing on just that Buddhism in your country is correct Buddhism do it right other countries are inaccurate and do not focus on defining their own culture as a good one. That makes it an obstacle to sharing this role. Therefore, the success of the role of Buddhist art in ASEAN. How much is going to be it depends on the policies of the leaders

of each country, the key is to allow people to participate in pushing cooperation and create shared responsibility should not only be the duty of the clergy Government sector or the responsible person.

Keywords: The role of Buddhist arts, the lifestyle, the framework of the cultures

บทนำ

พระพุทธศาสนามีประวัติศาสตร์ยาวนาน ในดินแดนแห่งประชาคมอาเซียน หรือสุวรรณภูมิแห่งนี้มีหลักฐานทางประวัติศาสตร์เกือบทุกประเทศรวมถึงประชากรที่นับถือพระพุทธศาสนาที่สืบเนื่องมาถึงปัจจุบัน กล่าวได้ว่าพระพุทธศาสนาได้ผูกพันกับวิถีชีวิตของประชาชนในแถบนี้และได้ช่วยสร้างสรรค์ อารยธรรมความรุ่งเรืองของประชาคมอาเซียนหลายประเทศ ภายใต้แนวคิดสังคมแห่งสันติภาพและภราดรภาพ โดยเฉพาะกลุ่มประเทศที่นับถือพระพุทธศาสนานั้นยังคงมีการติดต่อสร้างความสัมพันธ์กันอย่างต่อเนื่อง มีการส่งเสริมการศึกษาด้านพระพุทธศาสนา มีการประชุมแลกเปลี่ยน เพื่อการพัฒนาสังคม มีการดำเนินการในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้กว้างขวางเพื่ออำนวยความสะดวกแก่มหาชนชาวอาเซียนมากยิ่งขึ้น เช่น มีการจัดประชุมสุดยอดผู้นำพุทธศาสนาแห่งโลก (World Buddhist Summit) มีการจัดการประชุมในวันสำคัญของพระพุทธศาสนา คือ วันวิสาขบูชาในระดับโลก เป็นต้น ซึ่งเป็นแนวทางหนึ่งซึ่งผู้ที่เกี่ยวข้องทางพระพุทธศาสนาในประเทศต่าง ๆ ได้มาพบปะแลกเปลี่ยนความคิดเห็น และแสวงหาแนวทางเพื่อความเจริญรุ่งเรืองของพระพุทธศาสนาและความสงบสุขของประชาคม นอกจากนี้ในระดับประชาชนก็ยังคงมีการติดต่อร่วมประกอบกิจกรรมทางพุทธศาสนาของประชาชนภายในกันเสมอ (สุวิญ รักสัตย์, 2556 : 2-3) บทความนี้จึงมีจุดมุ่งหมายของการยกหัวข้อนี้ขึ้นมา ก็คงมีจุดประสงค์เพื่อการมองหาคู่ร่วมกันในการผลักดันพระพุทธศาสนาให้เข้าสู่เสาหลักที่ 3 ของประชาคมอาเซียนที่ต้องการสร้างความมั่นคงทางสังคมและวัฒนธรรมร่วมกันได้อย่างไร

บทบาทพระพุทธศาสนาในประเทศอาเซียน

พระพุทธศาสนาเป็นวัฒนธรรมทางสังคมที่ปรับเปลี่ยนพฤติกรรมของคนไปสู่ทิศทางที่สมบูรณ์ที่สุด เป็นวัฒนธรรมสำหรับการดำเนินชีวิต อาจารย์สุชีพ ปุญญานุภาพ กล่าวไว้ว่า พระพุทธศาสนาเป็นต้นตำรับวัฒนธรรมที่เก่าแก่ที่สุด แต่ยังทันสมัย และมีหลักอารยธรรม คือการนำให้พ้นความป่าเถื่อนที่ทำกันอยู่เดิม ไม่ว่าจะการกีดกันทางวรรณะ การบูชาตัณหา เป็นต้น วัฒนธรรมพระพุทธศาสนาทั้งปฏิบัติและปฏิรูปสังคมให้ดีขึ้น (สุชีพ ปุญญานุภาพ, 2540 : 86)

จึงเห็นได้ว่า พระพุทธศาสนานั้น เป็นรากเหง้าแห่งวัฒนธรรมที่สามารถพัฒนาคนให้ปรับเปลี่ยนพฤติกรรมให้ประเสริฐยิ่งกว่าสรรพสัตว์ใด ๆ ได้ ดังพุทธศาสนสุภาษิตที่ว่า “วิชาจรรณสมปนโน โส เสฏฺโฐ เทวมานุเส แปลว่า ผู้ที่สมบูรณ์ด้วยความรู้และความประพฤติจึงชื่อว่าประเสริฐในหมู่เทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย”

พุทธวัฒนธรรม จึงเป็นวิถีการดำเนินชีวิตของมนุษย์ที่ดีงามและมีคุณค่าเป็นมรดกแห่งสังคมที่ควรรักษา ดังนั้น บทบาทพระพุทธศาสนาในฐานะรากฐานสำคัญของสังคมและวัฒนธรรมในกลุ่มประเทศอาเซียนที่นับถือพระพุทธศาสนาเป็นหลักและที่กำลังได้รับการเผยแผ่เข้าไปสู่ประเทศอื่น ๆ ตามกรอบของวัฒนธรรมทั้ง 4 ด้าน ได้แก่ คติธรรม เนติธรรม วัตถุธรรมและสหธรรม ดังนี้

1. บทบาททางด้านหลักธรรมในพระพุทธศาสนา

หลักธรรมในพระพุทธศาสนา คือ หลักธรรมที่เป็นหัวใจสำคัญของพระพุทธศาสนา ได้แก่ การไม่ทำบาปทั้งปวง การทำกุศลให้ถึงพร้อม และทำจิตใจให้ผ่องใส และการปฏิบัติตามหลักสัทธาทั้ง 4 ประการ ได้แก่ หลักความเชื่อในกรรม หรือการกระทำ หลักความเชื่อในผลของกรรม หรือผลของการกระทำ หลักความเชื่อว่าทุกคนมีกรรมเป็นของของตน และหลักความเชื่อที่มีต่อการตรัสรู้พระพุทธเจ้า หลักคตินี้ ถือว่าเป็นหลักพื้นฐานให้สังคมในประชาคมอาเซียนมีความเชื่อที่ถูกต้อง บุคคลจะเป็นเช่นไรก็ด้วยการกระทำของบุคคลผู้นั้นเอง หากทำงานก็ย่อมได้รับผลของงาน หากทำความชั่วก็ย่อมได้รับผลของความชั่วแน่นอนทั้งในระดับภายในและภายนอก ภายในได้แก่ความทุกข์ใจ ภายนอกได้แก่ความเสื่อมจากลาภ ยศ สรรเสริญ สุข ตาม

หลักแห่งกรรมในจุฬามณีวิภังคสูตรว่า “สัตว์ทั้งหลายมีกรรมเป็นของตน เป็นผู้รับมรดกกรรม มีกรรม เป็นกำเนิด มีกรรมเป็นพวกพ้องเผ่าพันธุ์ มีกรรมเป็นที่พึ่งอาศัย กรรมนั้น แหละจำแนกสัตว์ให้ทราบและดี” (ม.อุปริ.(ไทย) 14/290/350)

2. บทบาททางด้านวัตถุธรรมในพระพุทธศาสนา

วัตถุธรรมเป็นเรื่องเกี่ยวกับสถาปัตยกรรม ปติมากรรม จิตรกรรมทางพระพุทธศาสนา เป็นที่ประจักษ์แล้วว่า วัตถุธรรมทางด้านนี้ของพระพุทธศาสนานั้นงดงาม แสดงให้เห็นถึงอารยธรรมชั้นสูงของสังคมในประเทศอาเซียน การได้รับการศึกษา รักษาไว้ และเผยแพร่ออกไปเพื่อให้ผู้อื่นได้รับประโยชน์ ให้ชาวโลกได้เห็นความงดงามทางด้านนี้ พุทธศิลป์ทั้งมวลสร้างขึ้นบนพื้นฐานพุทธปรัชญาเพื่อใช้ศิลปะให้เข้าถึงจริยธรรม เป็นการเติมเต็มความเป็นมนุษย์ให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น (สุวิญ รักษัตย์, 2556 : 6)

3. บทบาททางด้านเนติธรรมในพระพุทธศาสนา

หลักเนติธรรม เป็นหลักที่แสดงถึงความเชื่อในกฎเกณฑ์กติกากฎในสังคม กล่าวได้ว่า เนติธรรมที่เป็นกฎหมายบ้านเมืองนั้นสร้างวัฒนธรรมให้คนกลัวการลงโทษ แต่เนติธรรมที่เป็นความเชื่อทางสังคมนั้นจะทำให้เกิดความกลัวที่มาจากใจ ไม่กล้าทำผิดเป็นการมีหลักทศิรีและโอตตปปะต่อกรกระทำความผิด แม้ไม่มีคนเห็นก็ไม่กล้าทำเนื่องจากเกรงจะเป็นเภทภัยกับตนและครอบครัว การใช้ระบบเนติธรรมที่เรียกว่า การขัดเกลาทางสังคม (คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2555 : 69) นั้นมีความยั่งยืนและแน่นอนกว่าการบีบบังคับ

เนติธรรมตามหลักแนวของพระพุทธศาสนา ตั้งอยู่บนพื้นฐานของศีล 5 คือ การไม่เบียดเบียนสิ่งมีชีวิตให้ได้รับความเดือดร้อน ไม่ถือเอาสิ่งของที่เขาไม่ได้ให้ ไม่ผิดประเวณีโดยการครอบครองของรักของหวงของผู้อื่น ไม่พูดกลับกลอกหลอกลวง และไม่ดื่มน้ำเมาและสิ่งเสพติดที่ทำให้เป็นที่มาของความประมาท และตั้งอยู่บนพื้นฐานของธรรม 5 คือ ความมีเมตตากรุณา การรู้จักเสียสละ การยินดีในภรรยาของตน การมีสัจจะรักษาคำพูด และการมีสติสัมปชัญญะ กล่าวคือ มนุษย์ทุกคนย่อมได้รับผลกรรมที่ตนได้กระทำไว้ไม่ว่าดีหรือชั่วก็ตาม ดังคำสอนในพระพุทธศาสนาที่ว่า

“ถ้าท่านกลัวทุกข์ก็อย่าทำกรรมชั่วทั้งในที่ลับและที่แจ้ง ถ้าท่านจักทำ หรือทำ อยู่ซึ่งกรรมชั่ว ถึงแม้จะเหาะหนีไปก็จะไม่พ้นจากความทุกข์ไปได้เลย” (ขุ.อุ.(บาลี) 25/115/150)

4. บทบาททางด้านธรรมในพระพุทธศาสนา

ธรรม (Social Cultural) เป็นวัฒนธรรมทางสังคมในด้านการมีปฏิสัมพันธ์ ต่อกันและกันตามหน้าที่ และสถานะทางสังคม เช่น หน้าที่ระหว่างมารดาบิดากับบุตร ธิดา ครูอาจารย์กับศิษย์ สามีกับภรรยา มิตรกับมิตร นายกับบ่าว และสมณพราหมณ์ กับฆราวาส เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีเรื่องการอยู่ร่วมกัน การปฏิบัติร่วมกัน ความเอื้อเฟื้อ การเดิน การยืน และการรับประทานอาหาร ความเคารพ ความอ่อนน้อม การ ใช้ภาษา กริยามารยาทที่มีต่อกันและกันในสังคม (จันทงค์ ทองประเสริฐ, 2547 : 38) บทบาทของพระพุทธศาสนาในด้านนี้ จึงมีความสำคัญเป็นอย่างมาก ส่งผลให้สังคมใน อาเซียนอยู่ร่วมกันได้อย่างมีความสุข

พุทธศิลปะที่ปรากฏในพระพุทธศาสนา

พุทธศิลปะ มีพัฒนาการมาอย่างต่อเนื่อง ตั้งแต่สมัยโบราณจนถึงปัจจุบันงาน ศิลปะ ในแต่ละยุคสมัย จึงเปลี่ยนแปลงรูปแบบไปตามความนิยม และการถ่ายทอดเล่า ขานเรื่องราวต่าง ๆ พุทธประวัติที่บันทึกไว้ในพระไตรปิฎก ช่างศิลป์จึงได้นำออกมา ถ่ายทอดผ่านงาน ศิลปะ ในรูปแบบต่าง ๆ ทั้งจิตรกรรมฝาผนัง งานประติมากรรม งาน ปั้นดินเผา แกะสลักหิน ประเภทต่าง ๆ และแกะสลักไม้ต่าง ๆ ส่วนมากจะเป็นการเล่า เรื่องราวเกี่ยวกับพระพุทธเจ้าเป็นเรื่องราว ที่สามารถศึกษาได้จากภาพตามฝาผนังของ โบสถ์ วิหาร วัด กำแพง ปราสาท พระราชวัง อาทิ (ชยาภรณ์ สุขประเสริฐ, 2559 : 60)

ผลงานด้านศิลปะไม่ว่า เป็นพระพุทธรูป จิตรกรรมฝาผนัง สถาปัตยกรรม ที่ พบอยู่หลาย แห่งในประเทศไทย พม่า อินเดีย ลาว อินโดนีเซีย เขมร ทิเบต ล้วนเป็น เครื่องแสดงออกถึง ความศรัทธาในศาสนา แสดงให้เห็นถึงอิทธิพลของพระพุทธศาสนา ด้วยความเชื่อ ความศรัทธาผู้สร้างงานศิลปะได้พยายามสื่อหรือสอดแทรกไว้ในงาน ศิลปะแต่ละชนิดเรียกได้ว่า เป็นปรัชญาศิลปะในงานพุทธศิลป์ คืองานศิลปะที่มีธรรมะ

ในศาสนาพุทธอยู่ในงานศิลป์นั้น ซึ่งมีอยู่หลายรูปแบบ ทั้งในรูปแบบของงานศิลปวัตถุ หรือพิธีกรรมทางศาสนา ซึ่งจะมีหลักธรรมะสอนอยู่ โดยแบ่งศึกษาออกเป็นประเภทต่าง ๆ ทั้งพระพุทธรูป สถาปัตยกรรมที่ และ วัตถุสิ่งของ

จึงสามารถกล่าวได้ว่า งานศิลปกรรมเหล่านี้เป็นเอกลักษณ์ของชาติอย่างหนึ่ง ดังนั้น การนำงานพุทธศิลป์มาเป็นสื่อในการสอนปรัชญาธรรมะต่าง ๆ เป็นการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในรูปแบบหนึ่ง อาทิ การเขียนภาพจิตรกรรมฝาผนังในโบสถ์วิหาร อธิบาย เรื่องพุทธประวัติของพระพุทธเจ้าสถาปนา เจดีย์ พระพุทธรูปปางต่าง ๆ ช่วยให้ผู้คนมีศรัทธาใน พระพุทธเจ้า และพุทธศิลป์ยังสื่อเพื่อความรู้ในชาดกหรือธรรมบท

ดังนั้น งานพุทธศิลป์ก่อให้เกิดผลอันเป็นคุณค่าทางจิตใจ ให้เกิดความเกษมเบิกบาน มีความ สุขสงบ โปร่งเบา ร่มเย็นในจิตใจ งานพุทธศิลป์หลายชิ้นล้วนแล้วถ่ายทอดความจริงเรื่องราวต่าง ๆ เพื่อส่งเสริมคุณธรรม จริยธรรม หลักศีลธรรมความดีงาม เสริมสร้างเพื่อสื่อให้ผู้ศรัทธา ให้เข้าถึงสัจธรรมแห่งชีวิต ไม่ว่าจะเป็นกฏของธรรมชาติ ความไม่เที่ยง การพลัดพราก ที่มนุษย์ทุกคนต้องประสบ แม้กระนั้น พุทธศิลป์ยังถ่ายทอดความเมตตากรุณา ปลอดภัยให้ผู้คนทุกยุคทุกเวลาเบาบางลง แม้กาลเวลาจะไม่ทำให้พุทธศิลป์คลายมนต์ขลังลงได้อาติ พุทธศิลป์ พระพุทธรูปปางลีลา ลอยตัว แม้ผ่านกาลเวลายาวนานแล้ว แต่ความงดงามยังฉายแสงความ เมตตากรุณาไม่เปลี่ยนแปลง

โดยเฉพาะประเทศไทย มีประวัติศาสตร์ทางพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติไทย มายาวนาน ดังนั้น ในประเทศไทยจึงมีพุทธศิลป์เป็นจำนวนมาก พุทธศิลป์ที่ปรากฏในประเทศไทยเริ่มมีให้เห็นเป็นหลักฐานที่ยังหลงเหลืออยู่ก็อยู่ในสมัยสุโขทัย และสมัยกรุงศรีอยุธยาทำให้ได้เห็นร่องรอยความงดงาม ความศรัทธา ความเชื่อ และประวัติศาสตร์ชาติพันธุ์ของไทยได้เป็นอย่างดี แต่แม้ว่า พุทธศิลป์จะทำหน้าที่สื่อสารศรัทธา เจตนา และแนวความคิดของผู้สร้างอย่างดียิ่ง แต่ก็ปฏิเสธไม่ได้ว่า เริ่มจะมีพุทธพาณิชย์เข้ามาเจือปนด้วย (ชยาภรณ์ สุขประเสริฐ, 2559 : 60 - 61)

พุทธศิลป์ เป็นงานศิลปะ เป็นศิลปกรรมที่สร้างขึ้นมาเพื่อสนองตอบ และรับใช้งานทางด้านพระพุทธศาสนา โดยตรงทั้งในด้านจิตรกรรม ประติมากรรม และ

สถาปัตยกรรมที่มนุษย์สร้างสรรค์ขึ้นเป็นความงาม เพื่อความพอใจที่แฝงไว้ด้วยปรัชญาธรรมทางวัตถุถวายเพื่อเป็นพุทธบูชา เนื่องในพระพุทธศาสนาเป็นการส่งเสริมเผยแพร่เป็นสิ่งช่วยโน้มน้าวจิตใจของ พุทธศาสนิกชน ให้เกิดความศรัทธา ประพฤติปฏิบัติตนในแนวทางที่ดีงามตามหลักธรรมของ พระพุทธศาสนา โดยสิ่งทีผู้สร้างงานศิลปะได้พยายามสื่อ หรือสอดแทรกไว้ในงานศิลปะแต่ละชนิด โดยไม่เลือกว่า จะเป็นลัทธิมหาญาณ หรือเถรวาท ดังจะเห็นว่า งานศิลปะที่ปรากฏอยู่ในรูปแบบของงานทีผู้สร้างมักจะสื่อหลักธรรมสอนอยู่ด้วย และสร้างในวัดเพื่อพุทธบูชา เพื่อการปลุกศรัทธาเตือนใจ เป็นการเผยแพร่พระพุทธศาสนาในรูปแบบหนึ่ง

จากความหมายของงานพุทธศิลปะที่ยกมาข้างต้น แม้จะมีความหมายทีแตกต่างกันในรายละเอียดและจุดเน้น แต่เมื่อสรุปจะเห็นแนวทางสำคัญ 2 ประการ (จารุวรรณ พึ่งเทียร, 2553 : 4) คือ

1) พุทธศิลป์ เป็นงานศิลปะทีสร้างขึ้นเพื่อรับใช้พระพุทธศาสนาโดยตรง มีความมุ่งหมายเพื่อชักนำให้เกิดความเลื่อมใสต่อพระพุทธศาสนา พร้อมกับน้อมนำเอาหลักธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้ามาประพฤติปฏิบัติตามในระดับปุถุชน และเมื่อศรัทธามีมากยิ่งขึ้น ก็ยังสามารถนำพาตนเองเข้าสู่การปฏิบัติธรรมได้

2) พุทธศิลป์ เป็นงานศิลปะประเภททัศนศิลป์ (มองเห็นได้ด้วยตา) ประกอบด้วย พุทธศิลป์ด้านสถาปัตยกรรม พุทธศิลป์ด้านประติมากรรม พุทธศิลป์ด้านจิตรกรรม สามารถบ่งบอกลักษณะเฉพาะของแต่ละยุคสมัยได้ เช่น ในประเทศไทย เรียกว่า พุทธศิลป์สมัยเชียงแสน พุทธศิลป์สมัยทวารวดี พุทธศิลป์สมัยสุโขทัย เป็นต้น

1. ความหมายของคำว่า “พุทธศิลป์”

คำว่า “พุทธศิลป์” แยกออกเป็น 2 คำ คือ คำว่า “พุทธ” ตามรากศัพท์หมายถึง ผู้รู้ ผู้ตื่น ผู้เบิกบาน แต่ความหมายโดยอรรถ หมายถึง “พระพุทธศาสนา” และคำว่า “ศิลปะ” หรือ “ศิลป์” หมายถึง สิ่งทีมนุษย์ประดิษฐ์คิดค้นขึ้น ด้วยความคิดและสติปัญญาตลอดทั้งขบวนการช่าง หรืองานอันเป็นความพากเพียรของมนุษย์ ซึ่งต้องใช้ความพยายามด้วยมือและด้วยความคิด (ศิลป์ พีระศรี, 2515 : 25-26) โดยทั่วไป

มักใช้คำว่า “ศิลปกรรม” หมายถึง สิ่งที่ทำขึ้นด้วยมือ หรือฝีมือทางการช่าง เพราะฉะนั้น เมื่อนำเอาคำว่า “พุทธ” กับ “ศิลปะ” มารวมกันกลายเป็นคำว่า “พุทธศิลป์” หมายถึง ศิลปกรรมที่สร้างขึ้นรับใช้พระพุทธศาสนาโดยตรงทั้งในด้านจิตรกรรม ประติมากรรม และสถาปัตยกรรม ในลัทธิมหายานและหินยาน (สงวน รอดบุญ, 2529 : 190) หรือศิลปกรรมทุกชนิดที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา (หม่อมเจ้าสุภัทรดิศ ดิศกุล, 2520 : 2) ซึ่งบางครั้งเรียกว่า “ศิลปกรรมพระพุทธศาสนา”

ดังนั้น ความหมายโดยทั่วไปของ “พุทธศิลป์” จึงหมายถึงผลงานอันเป็นความ พากเพียรของพุทธศาสนิกชนที่ได้พยายามสร้างสรรค์ขึ้นด้วยแรงกาย และกำลัง ความคิด โดยประสงค์จะให้เป็นที่บูชา หรือเป็นเครื่องแสดงออกถึงความระลึกถึง พระพุทธเจ้าและให้เกิดศิลปกรรม เพื่อเป็นสื่อศรัทธาที่สามารถเห็นได้เป็นรูปธรรม จากศาสนสถานและศาสนวัตถุ ที่มีการสร้างสรรค์เอาไว้เพื่อเป็นอนุสรณ์ในพุทธศาสนา หรือเพื่อเสริมสร้างความศรัทธาเลื่อมใสให้สมบูรณ์นั่นเอง

คำว่า “พุทธศิลป์” เป็นคำที่ใช้เรียกงานที่สร้างขึ้นเนื่องในพระพุทธศาสนา สร้างขึ้นด้วยความเลื่อมใสศรัทธา โดยคำว่า “พุทธศิลป์” แยกอธิบายตามรูปคำ และ ความหมาย ดังนี้ (ราชบัณฑิตยสถาน, 2552 : 795)

พุทธะ ตามรากศัพท์ในพจนานุกรม หมายถึง ผู้ตรัสรู้ ผู้ตื่นแล้ว ผู้เบิกบานแล้ว ใช้เฉพาะเป็นพระนามของพระบรมศาสดาแห่งพระพุทธศาสนา เรียกเป็นสามัญว่า พระพุทธเจ้า

ศิลปะ หมายถึง สิ่งที่มนุษย์สร้างสรรค์ขึ้น เพื่อแสดงออกซึ่งอารมณ์ ความคิด ปัญญา และความงาม

พุทธศิลป์ ถูกเรียกว่า “ศิลปกรรมทางพุทธศาสนา” หมายถึง ผลงานอันเป็น ความพากเพียรของศิลปิน (ช่าง) ที่ได้พยายามสร้างสรรค์ขึ้นด้วยแรงงาน และกำลัง ความคิด โดยประสงค์จะให้เป็นที่บูชา หรือเป็นเครื่องแสดงออกถึงความระลึกถึง พระพุทธเจ้า และปฏิบัติตามหลักธรรมคำสอน ทำให้เกิดเป็นผลงานทางศิลปกรรม เพื่อ เป็นสื่อศรัทธาที่สามารถเห็นได้เป็นรูปธรรมจากศาสนสถาน และศาสนวัตถุที่มีการ

สร้างสรรค์เอาไว้เพื่อเป็นอนุสาวรีย์ (คำสั่งสอน คำแนะนำพร่ำสอน) ในพระพุทธศาสนา หรือเพื่อส่งเสริมความศรัทธาเลื่อมใสให้สมบูรณ์นั่นเอง (ศิลป์ พีระศรี, 2515 : 25-26)

เพราะฉะนั้น พุทธศิลป์ จึงได้แก่ ผลงานอันเป็นความพากเพียรของมนุษย์ที่ได้พยายามสร้างขึ้นด้วยร่างกาย และกำลังความคิด โดยประสงค์ให้เป็นเครื่องบูชา หรือเป็นเครื่องแสดงออกซึ่งความระลึกถึงพระพุทธเจ้า และทำให้เกิดศิลปกรรมเพื่อเป็นสื่อศรัทธาที่สามารถเห็นได้เป็นรูปธรรมจากศาสนสถาน และศาสนวัตถุที่มีการสร้างสรรค์เอาไว้ เพื่อเป็นอนุสรณ์ในพระพุทธศาสนา ในงานศิลปะที่ปรากฏหลักฐานเป็นเครื่องยืนยันแล้วนั้น จะพบได้ว่า บรรดาศิลปินผู้สร้างสรรค์ผลงานนั้น มีความผูกพันอยู่กับคติความเชื่อ หรือศาสนา โดยเฉพาะอย่างยิ่งก็คือพระพุทธศาสนานั้น ได้ปรากฏหลักฐานให้เห็นเป็นโบราณสถานทางพระพุทธศาสนา นั้นเกิดมา เพราะว่า พระมหากษัตริย์ได้ทำหน้าที่เป็นองค์ศาสนูปถัมภก ทรงเป็นผู้นำและทรงทำการส่งเสริมศิลปินให้สร้างสรรค์ศิลปะ หรือเกิดงานพุทธศิลป์ขึ้น ด้วยแรงศรัทธาของผู้ที่สร้างสรรค์ผลงานนั้น ๆ

โดยพจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542 ได้อธิบายความหมายไว้ว่า “พุทธเจดีย์” เกี่ยวข้องกับพระพุทธเจ้า มี 4 ชนิด คือ ธาตุเจดีย์ บริภาคเจดีย์ ธรรมเจดีย์ และ อุทเทสิกเจดีย์” (ราชบัณฑิตยสถาน, 2524 : 795)

ในปัจจุบัน นักปราชญ์ด้านการศาสนา ได้ให้ความหมายเกี่ยวกับพุทธศิลป์ ไว้หลากหลาย ซึ่งพอสรุปได้ดังตัวอย่างต่อไปนี้

พระธรรมโกศาจารย์ หรือ พุทธทาสภิกขุ ท่านได้อธิบายเกี่ยวกับพุทธศิลป์ มีเนื้อความสรุปได้ว่า “ยอดของศิลปะนั้น เป็นเรื่องดำรงชีวิตจิตใจให้อยู่เหนือความทุกข์ นี่เป็นศิลปะสูงสุดในพระพุทธศาสนา เรียกว่า เป็นศิลปะของชาวพุทธ ในการที่ช่วยกันปลดปล่อยความทุกข์ในทางจิตใจ หรือปัญหาสังคม ในปัจจุบันเปลี่ยนไปเป็นเรื่องทางวัตถุ ศิลปะของชาวพุทธเลยกลายเป็นเรื่อง โบสถ์เจดีย์และพระพุทธรูปสวยๆ...”

พระราชวรมณี (ประยูรค์ ปยุตโต) ได้อธิบายความหมายไว้ว่า พุทธศิลป์ คือ เจดีย์ที่เคารพนับถือ บุคคล สถานที่ หรือวัตถุ ที่สมควรเคารพบูชาเจดีย์ที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธเจ้ามี 4 ประเภทคือ 1) ธาตุเจดีย์ คือสถานที่บรรจุพระบรมสารีริกธาตุ

2) บริโภคเจตีย์ คือสิ่งหรือ สถานที่ ที่พระพุทธรูปเจ้าเคยทรงใช้สอย 3) ธรรมเจตีย์ คือ สถานที่บรรจุพระธรรมหรือบรรจุ พระพุทธรูป 4) อุทเทสิกเจตีย์ คือพระพุทธรูป ทางด้านศิลปกรรมไทย หมายถึงสิ่งที่ก่อเป็น ยอดแหลม เป็นสถานที่บรรจุสิ่งที่เคารพ นับถือ เช่น พระบรมสารีริกธาตุ พระอรหันตธาตุ อัฐิของเจ้าเมือง พระมหากษัตริย์ และอัฐิของบรรพบุรุษ เป็นต้น (พระราชวรมณี (ประยูรค์ ปยุตโต), 2540 : 5)

พุทธ ความหมายคือ ท่านผู้ตรัสรู้แล้ว ผู้ตรัสรู้ ผู้ตื่นแล้ว ผู้เบิกบาน ท่านผู้รู้ อริยสัจสี่ อย่างถ่องแท้ (พระราชวรมณี (ประยูรค์ ปยุตโต), 2540 : 268)

ศิลปะ ความหมายคือ ฝีมือ ความฉลาดในฝีมือ การแสดงออกมาให้ปรากฏ อย่างงดงามน่าชม วิชาที่ใช้ฝีมือวิชาชีต่างๆ ศิลปะ หรือ ศิลป์ เป็นการกระทำหรือ ขั้นตอนของการสร้างชิ้นงานศิลปะ โดยมนุษย์เป็นผู้สร้างสรรค์สุนทรียภาพ จินตนาการ หรือ การสร้างจากอารมณ์ในภาวะต่างๆ ของมนุษย์ จนเป็นผลงานแห่งความคิดและการรังสรรค์ ที่แสดงออกมาในรูปลักษณะที่แตกต่างกันออกไป ก่อให้เกิดอารมณ์ ความรู้สึก ในความงดงาม ความชอบ ความพึงพอใจ ความประทับใจ หรือเกิดความ สะเทือนใจ มีอารมณ์ ชื่นชม ชอบ รัก ไม่พอใจ เกลียด ชิงชัง เป็นต้น (พระราชวรมณี (ประยูรค์ ปยุตโต), 2540 : 390)

พระไพศาล วิสาโล ได้กล่าวถึงศิลปะเป็นเรื่องของความงาม ซึ่งสามารถสร้างความ ตื่นตาตื่นใจจนเกิดอาการตะลึงงัน หรือสะกดใจให้เกิดความลุ่มหลง อยาก ชิดใกล้ ใคร่ครอบครอง (พุทธศาสนาเรียกว่า ราคะ) แต่ในอีกด้านหนึ่ง ศิลปะสามารถเป็นสื่อให้ เราเข้าถึงความดีและความจริงได้ กล่าวคือ บันดาลใจให้เกิดศรัทธาในสิ่งดีงาม หรือน้อมใจให้เกิดความสงบ เกิดกำลังใจใฝ่ฝันอย่างมั่นคง ในอุดมคติ อีกทั้งสามารถเปิดเผย ความจริงของชีวิตให้เราได้ประจักษ์ รู้เท่าทันมายาจนละวางได้ ศิลปะชั้นครูยังสามารถ ยกจิตสู่สภาวะเหนือโลกเหนือสามัญ (transcendence) คือ สภาวะที่จิตได้สัมผัสกับ ความจริงขั้นสูงสุดหรือ ปรมัตถ์ เช่น ความรู้สึกเป็นหนึ่งเดียวกับธรรมชาติและจักรวาล สภาวะที่อัตตาตัวตนได้ เลือนหาย ไม่มีเส้น แบ่งระหว่างฉันกับโลกอีกต่อไป อยู่เหนือ สมมติบัญญัติหรือความจริงแบบทวินิยม (dualism) เป็นสภาวะที่จิตเปี่ยมด้วยเมตตา กรุณา อย่างไม่มีประมาณ (พระไพศาล วิสาโล, 2553, ออนไลน์)

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้เขียนพุทธศิลป์ที่เกี่ยวข้องกับ พระพุทธรูปและพระเครื่อง ในหนังสือพระผู้เป็นปราชญ์แห่งพระพุทธศาสนาไว้ว่า

เมื่อ พุทธศักราช 2508 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช รัชกาลที่ 9 ได้ทรงสร้างพระเครื่องขึ้นพิมพ์หนึ่งเป็นการส่วนพระองค์ เรียกว่า “พระกำลังแผ่นดิน” หรือ “พระสมเด็จจิตรลดา” พระองค์ทรงมีวัตถุประสงค์ 3 ประการ คือ

1) เพื่อพระราชทานแก่ผู้ทูลขอ หรือพระราชทานตามอภัยาคัยเป็นเครื่องเตือนใจให้ผู้ที่ได้รับพระราชทาน มีความประพฤติปฏิบัติดีสมกับที่ได้พระราชทาน

2) เพื่อเป็นกำลังแผ่นดิน

3) เพื่อให้เกิดความสามัคคีรวมกำลังกันรักษาแผ่นดินสืบไป

พระผงจิตรลदानี้ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช รัชกาลที่ 9 ทรงดำริออกแบบ และทรงสร้างขึ้นด้วยฝีพระหัตถ์ของพระองค์เองทุกองค์ มีพระลักษณะด้านพุทธศิลป์สวยงาม (มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2545 : 100-101)

สมเด็จพระยาตำราจราชานุภาพ ทรงอธิบายพุทธศิลป์มีเนื้อความว่า (กรมพระยาตำราจราชานุภาพ, 2517 : 53-53) “ในสมัยนั้น พุทธบริษัทนับถือพระไตรสรณคมน์ ไม่มีวัตถุอื่นเป็นเจดีย์ในพระพุทธศาสนา พระไตรสรณคมน์จึงเป็นเจดีย์ในพระพุทธศาสนา ต่อมาเจดีย์ในพระพุทธศาสนา จึงมี 4 ประเภท คือ ธาตุเจดีย์บริโศกเจดีย์ ธรรมเจดีย์ และอุทเทสิกเจดีย์ เกิดในภายหลัง

พระยาอนุমানราชธนะ (เสถียร โกเศศ) ได้กล่าวว่า ศิลปะ หมายถึง งาน อันเป็นความพากเพียรของมนุษย์ ซึ่งต้องใช้ความพยายามด้วยมือและด้วยความคิด (พระยาอนุমানราชธนะ (เสถียร โกเศศ), 2515 : 21)

รศ.สงวน รอดบุญ แสดงข้อความไว้ว่า พุทธศิลป์ หมายถึง งานศิลปะประเภทต่าง ๆ ที่สร้างสรรค์ขึ้นเพื่อศาสนาพุทธ มีด้านสถาปัตยกรรม ประติมากรรม และจิตรกรรม ซึ่งสร้างขึ้นเพื่อให้เกิดเป็นประจักษ์พยานในความมั่นคงของพระศาสนา ส่งเสริมการเผยแผ่พระธรรม และโดยมุ่งหมายให้งานพุทธศิลป์เป็นสิ่งช่วยโน้มน้าว

จิตใจของพุทธศาสนิกชนให้เกิดความศรัทธาปสาทะ ประพฤติปฏิบัติตนไปในทางที่ดีงาม ตามหลักธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้า (สงวน รอดบุญ, 2535 : 481)

อำนาจ เย็นสบาย ได้แสดงพุทธศิลป์ตามทรรศนะของอาจารย์เฉลิมชัย โฆษิตพิพัฒน์ มีเนื้อความพอสรุปได้ว่า

คำว่า “พุทธศิลป์” มิใช่เป็นอุบัติการณ์ทางภาษาคำใหม่ หรือเป็นปรากฏการณ์ทางศิลปะล่าสุด หรือเป็นนิมิตใหม่ในการแสวงหาที่เพิ่งค้นพบ ใดๆก็ตาม จากคำว่า พุทธศิลป์ มีรากฐานผูกพันกับวิถีการดำเนินชีวิตของผู้คนในสังคมไทยมาเป็นเวลาช้านาน มีลักษณะเฉพาะของความเป็นตะวันออก มีลักษณะเฉพาะพิเศษแบบชนชาติไทย ศิลปะกับวัด มีความสัมพันธ์ใกล้ชิดมาเป็นเวลาช้านาน ไม่ว่าจะเป็นภาพเขียน พุทธปฏิมา สถาปัตยกรรม และวรรณกรรม ซึ่งศิลปะแขนงต่าง ๆ เหล่านี้ได้รับการกล่าวขานว่า เป็นพุทธศิลป์ โดยมีเหตุผลสำคัญประการหนึ่ง เพราะสร้างขึ้นในปริณทลของวัด เนื้อหาสาระมีส่วนเกี่ยวข้องกับพระศาสนา เช่น พุทธประวัติ พุทธปฏิมาเกี่ยวข้องกับคำสอนโดยอาศัยวิธีการต่าง ๆ เช่น ทฤษฎีสามโลกในไตรภูมิ และอีกประการหนึ่ง เพราะศิลปินหรือช่าง ต้องการแสดงเจตจำนงในการนรมิตศิลปกรรมด้วยพลังศรัทธา และเป็นพุทธบูชา เป็นต้น (อำนาจ เย็นสบาย, 2532 : 95-97)

อำนาจ เย็นสบาย แสดงเนื้อความเพิ่มเติมอีก ว่า สำนักสันตติโศก ได้เสนอทรรศนะทางศิลปะที่แตกต่างกันออกไป จากความเข้าใจของคนทั่วไป แม้กระทั่งตำราเรียนศิลปะที่เขียนเรื่องพุทธศิลป์ ก็มีภาพของวัดอุณโธได้แก่ โบสถ์ วิหาร เจดีย์ การอธิบายคุณค่าก็พูดเฉพาะรูปแบบ เส้น สี จังหวะ องค์ประกอบกระทั่งเปรียบเทียบพระพุทธรูปในยุคคลาสสิก มีความงามอ่อนหวานปานสตรี กล่าวโดยเฉพาะก็คือ พุทธศิลป์ หรือศิลปะที่เกี่ยวกับศาสนาพุทธ ที่ศึกษาเล่าเรียนกัน มิได้มีการเน้นให้ถึงพุทธธรรม...” (อำนาจ เย็นสบาย, 2532 : 43)

เชลุด นิมเสมอ ได้แสดงเนื้อความเกี่ยวกับพุทธศิลป์ไว้ว่า งานพุทธศิลป์ซึ่งประกอบด้วย จิตรกรรม ประติมากรรม ภาพพิมพ์ ศิลปะสื่อผสมและอาจรวมถึงสถาปัตยกรรมด้วยนั้น มีองค์ประกอบสำคัญ 2 ส่วน คือ

รูปทรง คือ ส่วนที่เป็นรูปธรรม ได้แก่ วัสดุ และทัศนธาตุต่างๆ ที่สัมผัสได้ด้วยประสาทตา

เนื้อหา คือ ส่วนที่เป็นนามธรรมที่รับรู้ได้ด้วยความรู้สึกนึกคิด ผ่านทางรูปทรง เช่น เรื่องราว อารมณ์ และสัญลักษณ์ (ชะลูด นิมเสมอ, 2532 : คำนำ)

อารี สุทธิพันธุ์ ได้แสดงเนื้อความเกี่ยวกับงานพุทธศิลป์ไว้ว่า นอกจากงานพุทธศิลป์ที่สร้างขึ้น ควรมีคุณสมบัติ 5 ประการ คือ (อารี สุทธิพันธุ์, 2528 : 76)

1. คุณสมบัติที่แท้จริงในตัวของงานทัศนศิลป์ 3 ส่วน คือ

1.1 คุณสมบัติกายภาพภายใน ได้แก่ วัสดุที่นำมาประกอบกับวิธีที่ผสมผสานกันทำให้เกิดเป็นผลงาน จิตรกรรม ประติมากรรม หรือสถาปัตยกรรมขึ้น ซึ่งมุ่งหมายถึงคุณสมบัติและคุณค่าของวัสดุที่ทำให้ผู้พบเห็นตระหนักในคุณค่าของสิ่งที่ตนรับรู้ นั้น และถ้าหากว่า ผู้พบเห็น พบว่า วัสดุที่ใช้นั้นชำรุด กะเทาะ เสียหายส่วนใดส่วนหนึ่ง ก็ จะเกิดความรู้สึกร่วม เสียหาย หวงแหน

1.2 คุณสมบัติทางความรู้สึกกายภาพที่แสดงให้เห็น ได้แก่ ลักษณะท่าทางของผลงานศิลปะนั้น ๆ จะผูกพันกันแบบอย่างในการดำเนินชีวิตของศิลปินผู้สร้าง เช่น ท่าทางของพระพุทธรูป มักจะแสดงท่าทางเฉพาะแบบไม่แสดงความรู้สึกต่อเนื้อแก่ผู้พบเห็น เมื่อเราเห็นพระพุทธรูปอยู่ในท่านั่ง ก็มีความรู้สึกนั่งจริง ๆ จะยืนไม่ได้ หรือยืนก็จะยืนเท่านั้น จะก้าวเดินต่อไปไม่ได้ เป็นต้น

1.3 คุณสมบัติทางความหมายต่อชุมชน ได้แก่ ผลงานที่เกี่ยวกับพิธีทางศาสนา ทางความเชื่อ และการแสดงพื้นเมือง คุณสมบัติตามความหมายนี้ เมื่อผู้พบเห็นรับรู้แล้ว ก็จะมีบังเกิดความรู้สึกต่อเนื่องในจิตใจ เสริมสร้างศีลธรรมและความสามัคคี

2. คุณสมบัติในการดำรงอยู่ของงานพุทธศิลป์ หมายถึง งานพุทธศิลป์ จะต้อง มีตำแหน่งในการติดตั้งที่แน่นอน มีขนาดสูงต่ำเหมาะสม มีมุมที่งดงามมากที่สุดมุมใดมุมหนึ่ง ส่วนมุมอื่น ๆ เป็นส่วนประกอบ นอกจากนี้ ยังเกี่ยวข้องกับตำแหน่งของแสงและเงา ที่ตกทอดลงบนผลงานนั้นด้วยมุมที่เหมาะสม

3. คุณสมบัติที่ให้ความรู้สึกเพิ่มขึ้น ยิ่งดูยิ่งประทับใจ หมายถึง งานทัศนศิลป์ จะต้องก่อให้เกิดความรู้สึกประทับใจมากยิ่งขึ้น ตัวอย่างเช่น เมื่อเข้าไปเห็นพระ

ประธานในอุโบสถ ครั้งแรกมีความประทับใจอย่างไร และภายหลังเข้าไปชมอีก ย่อมมีความประทับใจเพิ่มขึ้น ยิ่งพิศยิ่งซึ่ง ยิ่งดูนานเข้า ยิ่งเพิ่มความรู้สึกน่าเลื่อมใสในคุณค่าของวัสดุ คุณค่าของรูปทรง และทรงคุณค่าทางศิลปกรรม ผลงานนั้น ถือได้ว่าทรงคุณค่าทางความรู้สึกเพิ่มขึ้นและเป็นความรู้สึกเฉพาะตน

4. คุณสมบัติที่ช่วยส่งเสริมให้คิดถึงสิ่งอื่น หมายถึง งานทัศนศิลป์นั้น จะต้องก่อให้เกิดความคิดเปรียบเทียบกับผลงานอื่น ๆ ที่เคยเห็นตามประสบการณ์ที่ผ่านมา พลุกเร้าให้คิดถึงคุณค่า ยิ่งกว่านั้นยังทำให้รู้สึกว่าได้มีส่วนร่วมกับผลงานทางศิลปะที่ตรงหน้า ซึ่งถือได้ว่า เป็นความรู้สึกทางสุนทรียภาพเฉพาะตนอย่างหนึ่ง

5. คุณสมบัติที่มีความสมบูรณ์ในตัว หมายถึง งานพุทธศิลป์นั้น จะต้องมีความสมบูรณ์ลงในตัวรูปทรงและเรื่องราว ไม่สามารถที่จะแยกส่วนประกอบขึ้นใดชิ้นหนึ่งออกได้

2. เนื้อหาพุทธศิลป์ทางพระพุทธศาสนา

เนื้อหาทางพระพุทธศาสนา ที่นำมาสร้างสรรค์ และถ่ายทอดเป็นงานพุทธศิลป์ สามารถจัดหมวดหมู่ออกเป็น 3 กลุ่ม คือ (สมชาติ มณีโชติ, 2529 : 54)

1. กลุ่มที่มีเนื้อหาว่าด้วย : พระพุทธาภิวัตน์ตรัย ได้แก่ เรื่องอดีตพุทธ, ปัจเจกพุทธเจ้า, พุทธประวัติ, ชาดก, สาวกพุทธ, อนาคตพุทธ

2. กลุ่มที่มีเนื้อหาว่าด้วย : ไตรภูมิ

3. กลุ่มที่มีเนื้อหาว่าด้วย : ธรรมชาติและสิ่งมีชีวิต

ประเภทของงานพุทธศิลป์

ก. สถาปัตยกรรม

สถาปัตยกรรม หมายถึง อาคารสถานที่หรือสิ่งก่อสร้างที่กระทำขึ้นด้วยความคิดสร้างสรรค์กำหนดขอบเขตปริมาตรของที่ว่าง ให้เกิดบรรยากาศและประโยชน์ใช้สอย ตามความต้องการของมนุษย์ (ทั้งนามธรรมและรูปธรรม) โดยอาศัยหลักการทางศิลปะ (ความงาม) และวิทยาศาสตร์ (เหตุผล) (อนุวิทย์ เจริญศุภกุล, ม.ป.ป. : 83)

สถาปัตยกรรม ที่สร้างขึ้นเนื่องในพระพุทธศาสนา โดยทั่วไปสร้างขึ้นในบริเวณที่เรียกว่าพุทธสถาน (วัด) เพื่อใช้ประกอบกิจกรรมทางศาสนา ได้แก่ อาคารสิ่งก่อสร้าง

ถาวรวัตถุต่าง ๆ เพื่อการสักการบูชาและบำเพ็ญศาสนกิจ รวมถึงสิ่งก่อสร้างที่เป็นที่อยู่อาศัยของพระสงฆ์ (กรมศิลปากร, 2540 : 5)

ข. ประติมากรรม

ประติมากรรม เป็นศิลปะที่สื่อความด้วยการเห็น มีปริมาตร สามารถสัมผัสรู้สึกถึงความกว้าง ความยาว และความสูง รวมทั้งความลึกและความนูนได้

การสร้างงานประติมากรรมเนื่องในพระพุทธศาสนา เพื่อใช้เป็นอนุสรณ์อย่างหนึ่งที่ถ่ายทอดคติ ความเชื่อ และแนวคิดทางศาสนาให้เป็นรูปธรรม สัมผัสได้ด้วยตา (การเห็น) ก่อให้เกิดความรู้ ความเข้าใจ เรื่องราวในศาสนา ตลอดจนความประทับใจอันนำไปสู่ความเลื่อมใสศรัทธา (สุรศักดิ์ เจริญวงศ์, 2535) ดังต่อไปนี้

3. ประเภทของประติมากรรมทางพระพุทธศาสนา

การสร้างประติมากรรมทางพระพุทธศาสนา มีวัตถุประสงค์เพื่อเสนอความเชื่อทางศาสนาเป็นหลักใหญ่ เป็นการรับใช้ศาสนาด้วยผลงานประติมากรรม น้อมนำชักจูงให้คนในสังคมเลื่อมใสศรัทธาในพระพุทธศาสนา ให้ลึกซึ้งยิ่งขึ้น สามารถรับรู้และเข้าใจในหลักธรรมคำสอนของศาสดามากขึ้น เพื่อเป็นสิ่งแทนหรือพรรณนาความรู้สึกนึกคิด ความเชื่อออกมาเป็นรูปธรรม ดังนั้น อาจจำแนกประเภทของประติมากรรมตามลักษณะ และวัตถุประสงค์ที่แสดงออกได้ 2 ประเภทใหญ่ๆ ดังนี้ คือ

ประเภทที่ 1 ประติมากรรมรูปเคารพ

ประติมากรรมรูปเคารพที่สร้างขึ้นในพระพุทธศาสนา เพื่อเป็นตัวแทนในสิ่งเคารพนับถือของพุทธศาสนิกชน ประติมากรรมรูปเคารพ จึงเป็นรูปทรงแห่งวัตถุที่ถูกสร้างสรรค์ขึ้นเพื่อเป็นสิ่งแทน (สัญลักษณ์) เป็นสิ่งพรรณนาความรู้สึกอุดมคติ และความเชื่อที่เป็นนามธรรม ให้ปรากฏเป็นรูปธรรม มีจุดมุ่งหมายให้เป็นศูนย์รวมแห่งศรัทธาในศาสนา ได้แก่ พระพุทธรูป และรูปสัญลักษณ์

1.1 พระพุทธรูป

ประติมากรรมรูปเคารพที่สร้างขึ้นเพื่อเคารพบูชานี้ พระพุทธรูปนับว่าเป็นประติมากรรมที่สำคัญที่สำคัญและสร้างสรรค์เป็นจำนวนมากที่สุด อันสืบเนื่องมาจากพระพุทธศาสนาโดยเฉพาะลัทธิเถรวาท เป็นที่ยอมรับนับถือต่อเนื่องกันมานาน จาก

อดีตมาจนถึงปัจจุบัน องค์พระพุทธรูปเปรียบเสมือนหัวใจของศิลปวัฒนธรรมทางศาสนา เพราะเป็นอุเทสิกเจดีย์ วัตถุประสงคฺ์ที่สร้างขึ้นเพื่อปรารถนาให้ระลึกถึงองค์พระพุทธรูป และเพื่อน้อมนำใจให้พุทธศาสนิกชนได้ระลึกถึงเหตุการณ์สำคัญต่าง ๆ ในพุทธประวัติจึงได้กำหนดระบบแบบแผนท่าต่าง ๆ ของพระพุทธรูปเป็นปางต่าง ๆ แต่ละปางของพระพุทธรูป ในพุทธประวัติ มีวัตถุประสงค์เพื่อสะท้อนเรื่องราวอันเป็นบุคลากริษฐานและเหตุการณ์สำคัญในพุทธประวัติ ที่ได้รับการกำหนดแบบเป็นรูปธรรม เป็นอิริยาบถต่าง ๆ เช่น นั่ง นอน ยืน เดิน เป็นต้น

การสร้างพระพุทธรูป มิได้มีจุดมุ่งหมายเพื่อแสดงลักษณะของพระพุทธรูปเพียงส่วนเดียว แต่ต้องทำให้งามต้องใจพุทธศาสนิกทั้งหลายด้วย เพราะพระพุทธรูปเป็นศูนย์รวมของพุทธศาสนิกชนซึ่งเป็นที่กราบไหว้บูชา ดังนั้น พระพุทธรูป จำต้องสร้างขึ้นด้วยวัตถุที่มีความคงทนถาวรและทรงคุณค่า เช่น ทองคำ หยก หินแกรนิต หินอ่อน หรือโลหะมีค่าต่าง ๆ ถ้าจำเป็นต้องสร้างขึ้นด้วยวัตถุที่มีความคงทนน้อย เช่น หินทราย ไม้หรือปูน ต้องตกแต่งผิววัสดุนั้นให้มีคุณค่าขึ้นด้วยการลงรักปิดทองคำเปลวทับหรือตีแผ่นทองหุ้มปิดไว้ ประติมากรรมเหล่านี้ มักสำเร็จลงด้วยจิตศรัทธาเลื่อมใสอย่างแท้จริง ล้วนเต็มไปด้วยความวิริยะ อุตสาหะ และกรรมวิธีการสร้างอย่างยอดเยี่ยม

1.2 รูปสัญลักษณ์

เป็นประติมากรรมที่ได้รับอิทธิพลการสร้างมาแต่ครั้งอินเดียโบราณ ซึ่งมีคติห้ามสร้างพระพุทธรูปเป็นรูปเคารพ จึงคิดหาทางสร้างรูปเคารพเป็นสัญลักษณ์แสดงเรื่องราวของพระพุทธรูปองค์ขึ้น ภายหลังได้มีการสร้างพระพุทธรูป โดยชาวกรีกที่นับถือพระพุทธรูปศาสนาในแคว้นคันธารราฐพุทธศาสนิกชนจึงหันมานิยมสร้างพระพุทธรูปกันมากขึ้น และแพร่หลายมาจนถึงทุกวันนี้ แต่การสร้างประติมากรรมรูปสัญลักษณ์ก็ยังคงสืบทอดกันมาทุกยุคทุกสมัย แม้จะมีจำนวนไม่มากเท่าการสร้างพระพุทธรูปก็ตาม กล่าวโดยสรุป ประติมากรรมรูปสัญลักษณ์ที่สร้างขึ้นมีวัตถุประสงค์ เพื่อสะท้อนเรื่องราวของพุทธประวัติ ตอนสำคัญๆ ตัวอย่างเช่น

รูปดอกบัว	เป็นสัญลักษณ์แห่งการประสูติ
รูปบัลลังก์และต้นโพธิ์	เป็นสัญลักษณ์แห่งการตรัสรู้
รูปธรรมจักรและกวางหมอบ	เป็นสัญลักษณ์แห่งการแสดงปฐมเทศนา ณ ป่าอิสิปตนมฤคทายวัน
รูปสลูป	เป็นสัญลักษณ์แห่งการปรินิพพานรอยพระ พุทธรบาท เป็นสัญลักษณ์แห่งการประทับ รอยแห่งพระพุทธศาสนาขององค์สัมมาสัม พุทธเจ้าลงบนพื้นแผ่นดินที่พระธรรมของ พระองค์เผยแพร่ไปถึง

ประเภทที่ 2 ประติมากรรมตกแต่งสถาปัตยกรรม

การสร้างประติมากรรมเพื่อตกแต่งสถาปัตยกรรมที่สร้างขึ้นเนื่องในพุทธศาสนามีวัตถุประสงค์เพื่อสะท้อนคติความเชื่อทางศาสนา ด้วยการพรรณนาหรือบรรยายด้วยการเล่าเรื่องด้วยภาพประติมากรรมทั้งยังเป็นการประดับตกแต่งศาสนสถานให้เกิดคุณค่า ความงาม อลังการ อันก่อให้เกิดความเข้าใจและความเลื่อมใสศรัทธา ประติมากรรมตกแต่งสถาปัตยกรรมแบ่งตามหน้าที่ใช้สอย ได้แก่ ประติมากรรมเล่าเรื่องและประติมากรรมลวดลายประดับ

2.1 ประติมากรรมเล่าเรื่อง เป็นประติมากรรมเทคนิคปูนปั้นหรือแกะสลักเป็นภาพนูนทั้งสูงและนูนต่ำ บริเวณที่ติดตั้งงานได้แก่ ฐานผนัง หรือหน้าบันของอาคารทั้งภายในและภายนอก โดยแสดงเรื่องราวทางศาสนาเกี่ยวกับพุทธประวัติหรือชาดก (ทศชาติ) โดยประติมากรจะเลือกเรื่องหรือตอนสำคัญๆ มาแสดงให้เหมาะสมกับพื้นที่ในการสร้างงานที่มีอยู่

2.2 ประติมากรรมลวดลายประดับ เป็นประติมากรรมที่สร้างขึ้นเพื่อประดับตกแต่งอาคารทางศาสนา ให้เกิดคุณค่าทางความงามและสะท้อนคติความเชื่อทางศาสนาให้ปรากฏเป็นรูปธรรม

2.3 ประติมากรรมตกแต่งสะท้อนความเชื่อ เป็นประติมากรรมตกแต่งประดับอาคารหรือศิลปวัตถุ มีวัตถุประสงค์เพื่อแสดงความหมายและสะท้อนคติความเชื่อเกี่ยวกับพระพุทธศาสนา ได้แก่ คติไตรภูมิและจักรวาลเป็นหลัก เช่น ฐานรูปสลักตัวบันไดนาค เป็นต้น

ค. จิตรกรรม

ความหมายโดยทั่วไปของ “จิตรกรรม” คือ ภาพวาดระบายสีบนพื้นแผ่นราบ เส้น-สี เป็นองค์ประกอบหลักสำคัญ ที่ประกอบกันเป็นภาพ ส่วนผู้สร้างงานจิตรกรรมนั้น เรียกว่า “ช่างเขียน” หรือ “จิตรกร” (สันติ เล็กสุขุม, 2535 : 161)

ประเภทของจิตรกรรม

การกำหนดและการจำแนกประเภทของงานจิตรกรรมไทยอาจจำแนกได้ 2 วิธี คือ จำแนกโดยประเภทของวัสดุหรือพื้นที่รองรับภาพจิตรกรรม และจำแนกโดยอาศัยการพิจารณาจากรูปแบบที่ปรากฏด้วยสายตา (สุรศักดิ์ เจริญวงศ์, 2525 : 1)

จิตรกรรมไทย จำแนกโดยวัสดุหรือพื้นที่รองรับ อาจแบ่งได้เป็น 2 ประเภท ดังนี้ คือ (วรรณิภา ณ สงขลา, 2535 : 1)

1. จิตรกรรมฝาผนัง (Mural Painting) เป็นจิตรกรรมที่เคลื่อนที่ไม่ได้เพราะเขียนลงบนโครงสร้างของตัวอาคาร เช่น ฝาผนัง เพดาน เสา คอสอง ช่อ คาน และบานประตู เป็นต้น จิตรกรรมฝาผนังเหล่านี้ ที่มีอยู่ตามวัดต่าง ๆ มักจะพบเขียนอยู่ที่พระอุโบสถ วิหาร ศาลา หอไตร กรุโบพระเจดีย์หรือพระปรารักษ์ และตามกุฏิต่าง ๆ เป็นต้น เรื่องที่เขียนส่วนมากได้แก่ พระพุทธประวัติเทพชุมนุม ไตรภูมิ ชาดกต่าง ๆ วรรณกรรมทางศาสนา ปรีชาธรรม ตำนาน นิทานพื้นบ้าน พระราชพิธี ประเพณี และเหตุการณ์สำคัญต่าง ๆ ฯลฯ

2. จิตรกรรมที่เคลื่อนที่ได้ (Easel Painting) เป็นจิตรกรรมที่เขียนลงบนวัสดุที่สามารถเคลื่อนที่ได้ เช่น สมุดข่อย พระบฏ ตู้พระธรรมต่าง ๆ ส่วนใหญ่เป็นภาพที่เขียนด้วยเรื่องราวเช่นเดียวกับภาพจิตรกรรมฝาผนัง แต่เป็นภาพที่มีพื้นภาพขนาดเล็กกว่าจิตรกรรมฝาผนัง การสร้างองค์ประกอบของภาพ จึงจัดเป็นกลุ่มเล็กและมีเทคนิคที่

ต่างออกไป เช่น การเขียนลายรดน้ำ ลายกำมะลอ หรืออาจปิดทองประดับกระจก เป็นต้น

ดังนั้น อาจกล่าวได้ว่า วัตถุประสงค์ของการสร้างจิตรกรรมใน พระพุทธศาสนานั้น มีความมุ่งหมายทั้งในรูปธรรมและนามธรรม ที่ถูกกำหนดให้สัมพันธ์อย่างเป็นระบบกับผังและประเภทอาคารของอาคารพุทธสถานนั้นๆ มิได้เป็น แต่เพียงงานประดับตกแต่งเพื่อความงามหรือเป็นภาพเล่าเรื่องอย่างสามัญเท่านั้น หากแต่ว่า งานจิตรกรรม ดังได้ทำหน้าที่สำคัญยิ่ง อีกประการหนึ่ง เพื่อเป็นสื่อ สัญลักษณ์ที่สร้างความหมายพิเศษบางประการให้กับพุทธสถาน

4. ความสำคัญของพุทธศิลปะ

งานพุทธศิลป์เป็นงานที่สร้างสรรค์ขึ้นมาเพื่อเป็นการอุทิศและเป็นการรับใช้ พระศาสนาโดยตรง ก่อให้เกิดความศรัทธาเลื่อมใสในพระพุทธศาสนาของ พุทธศาสนิกชนโดยองค์รวม และเป็นการสืบต่ออายุของพระพุทธศาสนาให้ยั่งยืนใน กาลต่อไป

มีนักปราชญ์และนักวิชาการหลายท่าน ได้ให้ทัศนะคติในเรื่องพุทธศิลป์อัน เป็นงานศิลปะที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนาได้อย่างแยบคายและน่าสนใจ ดังปรากฏ ตามความหมายในทัศนะของนักปราชญ์ทั้งหลาย เช่น

อ.จุลทรรศน์ พยาฆรานนท์ ข้อความตอนหนึ่งว่า

ศิลปกรรมไทยนั้นเป็นที่รู้จักกันว่า มีการสร้างทำ และปรากฏอยู่เป็นส่วนมาก ในพระอารามต่าง ๆ ซึ่งเป็นวัดทางพระพุทธศาสนา เป็นต้นว่า โบสถ์ วิหาร พระสถูป พระปราสาท เป็นงานด้านสถาปัตยกรรม พระพุทธปฏิมา ลวดลายปูนปั้น งานสลักไม้ ตกแต่งต่าง ๆ เป็นงานด้านประติมากรรม และมีรูปภาพไว้ตามฝาผนังภายในโบสถ์ หรือศาลาการเปรียญเป็นงานด้านจิตรกรรม ศิลปกรรมที่สร้างทำขึ้น เพื่อประโยชน์ ในทางพระพุทธศาสนา เหล่านี้เรียกว่างาน “พุทธศิลป์”

ช่างศิลปะซึ่งเป็นผู้ออกความคิดอำนวยความสะดวกงานศิลปกรรมต่าง ๆ นั้นส่วนใหญ่คือพระสงฆ์ที่เป็นช่าง สามารถทำการช่างได้ เมื่อสมัยแรกๆ ที่พระสมณทูตนำ พระพุทธศาสนาจากประเทศอินเดียเดินทางเข้ามาเผยแผ่ในประเทศไทยเรา นี้ พระ

สมณทูตย่อมจะเอาศิลปะวัตถุเป็นต้นว่า พระพุทธรูป ภูมิมา พระพุทธรูปพิมพ์ และพระสงฆ์ที่มีความรู้ความสามารถทำงานการช่างศิลปะต่าง ๆ ได้ตามเข้ามาด้วย เพื่อประโยชน์แก่การเผยแพร่พระศาสนา ด้วยอาศัยการสร้างปูชนียสถานบ้าง ปูชนียวัตถุบ้าง ให้ปรากฏแก่คนทั้งหลายให้เป็นเครื่องเจริญศรัทธา ยังให้เกิดความยินดีและน้อมนำขนทั้งหลายให้ฝึกฝืนที่จะสนใจในพระศาสนาเป็นที่สุด (จุลทรรศน์ พยาฆรานนท์, 2551 : 10)

อ.ศรีศักดิ์ วัลลิโภดม ได้ให้ความหมาย ซึ่งมีข้อความตอนหนึ่งว่า

ในขั้นต้นนี้ควรทำความเข้าใจกับคำว่า พระพุทธรูป กับพุทธศิลป์ เสียก่อน พระพุทธรูปหมายถึง รูปเคารพแทนองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ผู้ทรงเป็นศาสดาของพระพุทธศาสนา ส่วนพุทธศิลป์ หมายถึง พุทธลักษณะทุกประการที่ประกอบกันขึ้นเป็นพระพุทธรูป (ศรีศักดิ์ วัลลิโภดม, 2517 : 247)

จุดมุ่งหมายในการสร้างงานพุทธศิลปะ

สังคมไทยแต่เดิมนั้นมีพระพุทธศาสนา เป็นแหล่งความรู้และศูนย์รวมจิตใจที่เชื่อมโยงความสัมพันธ์ของชนทุกระดับชั้นในสังคมไทย ให้มีวิถีชีวิตที่สอดคล้องและดำเนินไปอย่างสงบสุข โดยมีพระสงฆ์เป็นแกนนำในการสืบทอด และเผยแพร่พระธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้า มีพุทธสถาน (วัด) เป็นศูนย์กลางการประกอบพิธีกรรม และมีพุทธศิลปะเป็นเครื่องมือ หรืออุปกรณ์สำคัญในการเผยแพร่คติความเชื่อทางศาสนาไปสู่ประชาชน

จุดมุ่งหมายในการสร้างงาน พุทธศิลปะ ก็เพื่อส่งเสริมเผยแพร่และการปฏิบัติทางพระพุทธศาสนาโดยตรง เป็นสิ่งที่ช่วยโน้มน้าวจิตใจของพุทธศาสนิกชนให้เกิดความศรัทธาปสาทะ หรือความเชื่อมั่นอันจะเป็นบ่อเกิดของฉันทะความฝักใฝ่ที่จะรู้ แล้วเกิดความวิริยะพากเพียร อุตสาหะในการอบรม กาย วาจา และใจ ส่งผลให้เกิดปัญญาปรีชาหยั่งรู้เหตุผล และวิมุตติความหลุดพ้นในที่สุด ตามหลักธรรมของพระพุทธศาสนา

จุดกำเนิดของพุทธศิลปะนั้น ถือได้ว่าเกิดขึ้นหลังจากพระพุทธองค์เสด็จดับขันธปรินิพพานแล้ว โดยเริ่มจากการสร้างพระสถูป เพื่อบรรจุพระบรมสารีริกธาตุและ

เป็นที่สักการบูชาของพุทธบริษัทผู้มาจากทิศทั้งปวง จึงเกิดเป็นพระธาตุเจดีย์ ต่อเมื่อพุทธบริษัทต้องการใกล้ชิดพระพุทธรองค์โดยจาริกไปยังสังเวชนียสถานทั้ง 4 เพื่อน้อมรำลึกถึงพระองค์จึงเกิดเป็น บริโภคเจดีย์ และเมื่อพุทธบริษัทอยู่ห่างไกลพระธาตุเจดีย์และบริโภคเจดีย์จะไปทำการสักการบูชาได้ยาก จึงสร้างเจดีย์สถานเป็นที่บูชาขึ้นบ้าง และเขียนพระธรรมลงเป็นตัวอักษรประดิษฐานไว้เป็นที่บูชาจึงเกิดเป็นธรรมเจดีย์ต่อมาได้สร้างเจดีย์ (สิ่งเคารพบูชา) อื่น ๆ ขึ้นมีเจตนาอุทิศต่อพระพุทธรูปเจ้า อันได้แก่พระพุทธรูป เป็นต้น จึงเกิดเป็นอุเทสิกเจดีย์ ซึ่งสิ่งเคารพบูชาทั้ง 4 รวมเรียกว่า พุทธเจดีย์ อันเป็นมูลเหตุแห่งเจดีย์

สิ่งเคารพบูชาดังข้างต้น อาจกล่าวได้ว่า เป็นจุดเริ่มต้นของการสร้างงานพุทธศิลป์ โดยเกิดจากความเคารพศรัทธาต่อพระพุทธรูป และได้พัฒนาความศรัทธาเหล่านั้นจากนามรูป สู่รูปธรรม ในรูปของอาคารสถานที่ (สถาปัตยกรรม) สัญลักษณ์แห่งสื่อแสดงความเคารพ (ประติมากรรม) และการเล่าเรื่องราวทางพระพุทธศาสนาในแง่มุมต่าง ๆ (ประติมากรรม หรือจิตรกรรม) ซึ่งแฝงไว้ด้วยหลักธรรมทางศาสนาทั้งสิ้น

บทสรุป

บทบาทพระพุทธศาสนาในประชาคมอาเซียน จึงควรมีกรอบที่ชัดเจนโดยยึดสังคัมวัฒนธรรมของแต่ละประเทศเป็นหลัก แต่เชื่อมด้วยกรอบทางวัฒนธรรมตามแนวพระพุทธศาสนาทั้ง 4 ด้านเป็นแกน ก็จะทำให้บทบาทนี้ไม่ได้เป็นการครอบงำวัฒนธรรมของกันและกัน แต่ยิ่งทำให้พระพุทธศาสนาในแต่ละประเทศมีความเข้มแข็งยิ่งขึ้น สิ่งที่สำคัญก็คือ การสร้างกรอบการส่งเสริมให้ชัดเจนในการสร้างบทบาทพระพุทธศาสนาใน 4 มิติให้ได้รับการยอมรับร่วมกันก่อนจึงจะทำให้มีพลังและความเป็นรูปธรรม ไม่กระทำดังเช่นผ่านมาที่แต่ละประเทศต่างก็ทำในส่วนของตน ประเทศไหนมีแรงมากก็ทำได้ดี ประเทศไหนมีแรงน้อยก็ทำไม่ได้ไม่บรรลุวัตถุประสงค์ ไม่ได้กระทำในความเข้าใจที่เป็นอาเซียน แต่ต่อไปจะต้องร่วมมือกันในนามอาเซียน เพื่อให้เกิดความเป็นเอกภาพในความหลากหลาย เพื่อวัตถุประสงค์ทั้ง 3 ด้านคือ สังคมดี สังคม

สันติสุข และสังคมเสมอภาค ผู้ที่จะผลักดันบทบาทเหล่านี้ทั้งหมดก็ต้องอาศัยผู้เกี่ยวข้องทุกภาคส่วนทั้งบรรพชิตและคฤหัสถ์ทั้งในส่วนภาครัฐและเอกชน เชื่อกันว่าการรวมตัวกันของประชาคมอาเซียนจะไม่ใช่การแข่งขันกันเอง แต่เป็นการสร้างความเข้มแข็งให้แกกันและกันตามเจตนารมณ์ของผู้คิดวางแผนในการสร้างประชาคมอาเซียน

การสร้างความเข้มแข็งของบทบาทดังกล่าว พุทธศิลป์ได้สร้างผ่านคุณค่าของพุทธศิลป์ที่มีอิทธิพลต่อวิถีชีวิต ก็คือ ความสวยงาม งดงาม ให้อารมณ์สะเทือนใจ และความประทับใจแก่ผู้ชม แต่เมื่อเป็นพุทธศิลป์ หรือศิลปะในทางพระพุทธศาสนา นอกจากจะให้ความงามในทางศิลปะและองค์ประกอบทางศิลปะแล้ว กลับให้คุณค่าในด้านความเคารพ นับถือ ยกย่อง หรือเทิดทูนบูชาแก่ผู้พบเห็น ทั้งในแง่อามิสบูชา คือ การบูชาด้วยวัตถุสิ่งของ และในแง่ธรรมาบูชา คือ การบูชาด้วยการปฏิบัติตามพระธรรมคำสั่งสอน เพราะศิลปะแขนงนี้เกิดมาจากศรัทธา หรือความเคารพเลื่อมใสในพระพุทธศาสนา เป็นแรงบันดาลใจให้ศิลปินสร้างศิลปะเหล่านี้ขึ้น คุณค่าของพุทธศิลป์ในทุกประเทศเป็นเช่นเดียวกัน กล่าวคือ 1) เป็นสัญลักษณ์หรือตัวแทนของพระพุทธเจ้า ซึ่งพุทธศาสนิกชนทั่วโลกยังให้ความเคารพนับถือเสมือนเป็นตัวแทนของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าอีกด้วย 2) เป็นเครื่องระลึกนึกถึงคุณของพระรัตนตรัย และยังเป็นการแสดงถึงความศรัทธาปสาทะต่อพระรัตนตรัยคือ พระพุทธ พระธรรม และพระสงฆ์ อีกด้วย ซึ่งเป็นคุณค่าหลักทางพุทธศิลป์ทุกประเภท ไม่ว่าจะเป็นประเภทจิตรกรรม ประติมากรรม สถาปัตยกรรม และปฏิมากรรม 3) เป็นการบันทึก หรือเล่าประวัติความเป็นมาขององค์พระศาสดา 4) เป็นแหล่งเก็บรวบรวมหลักพระธรรมวินัย หรือหลักพระธรรมคำสั่งสอนในทางพระพุทธศาสนา ศิลปะในด้านนี้ได้แก่ คัมภีร์พระไตรปิฎก 5) เป็นที่พักอาศัยของนักบวชในทางพระพุทธศาสนา เช่น วัด อาราม นอกจากนี้วัดยังเป็นสถานที่ที่เก็บ หรือรวบรวมศิลปะทางพระพุทธศาสนาต่าง ๆ เอาไว้ด้วย

การเปลี่ยนแปลงการจัดการพุทธศิลป์ของอาเซียนในกระแสโลกาภิวัตน์ ย่อมมี ปัญหาและอุปสรรคในการจัดการพุทธศิลป์ให้รอดพ้นจากการถูกทำลาย อย่างน้อย

โดยเฉพาะการทำลายด้วยน้ำมือของคนนั้น ในสมัยปัจจุบัน ได้มีการเปลี่ยนแปลงการจัดการพุทธศิลปะในกระแสโลกาภิวัตน์ ที่ได้สัมฤทธิ์ผลมาก ดังตัวอย่างการจัดการของรัฐบาลในประเทศอินโดนีเซีย ซึ่งถึงแม้ว่า ประเทศอินโดนีเซีย จะเป็นประเทศมุสลิมก็ตาม แต่เมื่อพวกเขาตระหนักถึงคุณค่าของศิลปะ ที่ไม่แยกแยะว่าเป็นของศาสนาอื่น แต่เป็นศิลปะของประเทศ เป็นศิลปะที่บ่งบอกถึงประวัติศาสตร์ในอดีตที่เจริญรุ่งเรืองของตนเอง เป็นศิลปะของโลกด้วย อีกทั้งยังเป็นศิลปะเศรษฐกิจที่นำนักท่องเที่ยวของเที่ยวชมความงาม ความไม่เหมือนของใคร นำเงินตามเข้าประเทศในแต่ละปีเป็นจำนวนมากมหาศาลด้วย

เอกสารอ้างอิง

ที.ม.(ไทย) 10/152-162/126-136.

ช.อุ.(ไทย) 25/10/183-187.

กรมศิลปากร. (2540). *วัดหลวงสมัยรัตนโกสินทร์*. กรุงเทพมหานคร : กรมศิลปากร.

คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.(2555). *สังคมและวัฒนธรรม*.

กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์ มหาวิทยาลัย.

จุลทรรศน์ พยาฆรานนท์. (2551). *ลักษณะไทย*. กรุงเทพมหานคร : อมรินทร์พริ้นติ้ง แอนพับลิชชิ่ง.

จารุวรรณ พึ่งเทียร. (2553). *พุทธศิลป์*. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

จำนงค์ ทองประเสริฐ. (2547). *วัฒนธรรมไทยภาษาไทย*. กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

ชยาภรณ์ สุขประเสริฐ. (2559). *พุทธศิลป์ : ถิ่นไทย*. *วารสารพุทธอาเซียนศึกษา*, 1(2), 59 – 74.

ชะลูด นิ่มเสมอ. (2532). *การเข้าถึงศิลปะในจิตรกรรมไทย*. กรุงเทพมหานคร : อมรินทร์พริ้นติ้ง กรุ๊ป.

พระราชวรมุนี (ประยูรค์ ปยุตโต). (2540). *ศิลปะศาสตร์เพื่อการศึกษายั่งยืน*.

กรุงเทพมหานคร : บ.ส่งสยาม จำกัด.

พระธรรมปิฎก (ประยูรค์ ปยุตโต). (2540). *พระพุทธศาสนาในอาเซียน*.

กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา.

พระยาอนูมานราชชน (เสถียร โกเศศ). (2515). *หนังสือศิลปะสงเคราะห์*.

กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์บรรณาคาร.

ราชบัณฑิตยสถาน. (2525). *พจนานุกรม*. กรุงเทพมหานคร : ราชบัณฑิตยสถาน.

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). *พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหา*

จุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ
ราชวิทยาลัย.

_____ . (2545). *พระผู้ทรงเป็นปราชญ์แห่งพระพุทธศาสนา*.

กรุงเทพมหานคร : บ.21 เซนจูรี จำกัด.

สงวน รอดบุญ. (2539). *ศิลปกรรม*. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา.

_____ . (2535). *พุทธศิลป์ สารานุกรมศึกษาศาสตร์ ฉบับเฉลิมพระเกียรติ 12*

สิงหาคม 2535. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์วิสิทธิ์วัฒนา.

วรรณิภา ณ สงขลา. (2535). *จิตรกรรมไทยประเพณี ชุดที่ 002 เล่มที่ 3 วัดชลธาราลิง*

เท. กรุงเทพมหานคร : ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย.

สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ. (2517). *ตำนานพุทธเจดีย์*.

กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์คลังวิทยา.

สมชาติ ภูมิโชติ. (2529). *จิตรกรรมไทย*. กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์.

สุชีพ ปุญญานุภาพ. (2540). *วัฒนธรรมวิทยา*. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพมหานคร :

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย.

สุรศักดิ์ เจริญวงศ์. (2535). *แนวคิดและวัตถุประสงค์ของจิตรกรรมไทย*, เอกสารการ

สอนชุดศิลปะกับสังคมไทย หน่วยที่ 6-10. พิมพ์ครั้งที่ 2. นนทบุรี : โรงพิมพ์

มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช.

สุรศักดิ์ เจริญวงศ์. (2525). *คู่มือพระปฐมโพธิกถา*. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพมหานคร :
ไทยวัฒนาพานิช.

สันติ เล็กสุขุม. (2535). *จิตรกรรมไทย – แบบประเพณีและแบบสากล*, เอกสารสอนชุด
วิชา กับ สังคมไทย หน่วยที่ 1-5, พิมพ์ครั้งที่ 2. นนทบุรี : โรงพิมพ์
มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.

ศิลป์ พีระศรี. (2525). *ศิลปะสงเคราะห์*. แปลโดย พระยาอนุนมานราชชน. พิมพ์ครั้งที่ 2.
กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ศูนย์การทหารราบ.

ศรีศักดิ์ วลลิภดล. (2517). *แคว้นทริภุญชัย, ในศิลปะและโบราณคดีในประเทศไทย*.
กรุงเทพมหานคร : กรมศิลปากร.

หม่อมเจ้าสุภัทรดิศ ดิศกุล. (2520). *พุทธศิลป์ล้ำเลิศควรชู*. กรุงเทพมหานคร : สำนัก
นายกรัฐมนตรี.

อนุวิทย์ เจริญศุกกุล. (2529). แนวการศึกษาและวิจัยสาขาประวัติศาสตร์
สถาปัตยกรรมในประเทศไทย, *วารสารหน้าจั่ว*, 6, 78 – 93.

อำนาจ เย็นสบาย. (2532). *ศิลปะพิจารณา*. กรุงเทพมหานคร : แสงศิลปการพิมพ์.

อารี สุทธิพันธุ์. (2528). *ศิลปะกับมนุษย์*. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนา
พานิช.

เว็บไซต์

สุวิญ รักษัตย์.(2556). *บทบาทพระพุทธศาสนาในประเทศไทย*. สืบค้นเมื่อ 25
กรกฎาคม 2560 จาก <http://gs.mbu.ac.th/index.php/2013-08-14-04-11-51/2013-10-24-10-38-52/32-2013-08-14-04-22-10>

วิกิพีเดีย สารานุกรมเสรี (2558). *ศาสนาพุทธแบบทิเบต*. สืบค้นเมื่อ 25 กรกฎาคม
2560 จาก <https://th.wikipedia.org/wiki/ศาสนาพุทธแบบทิเบต>

พระไพศาล วิสาโล. (2553). *ศิลปะกับพุทธศาสนา* สืบค้นเมื่อ 20 สิงหาคม 2563 จาก
<https://www.visalo.org/article/2553>

บทวิจารณ์หนังสือ

ที่ใดมีความเศร้า De Profundis

ผู้แต่ง	Oscar Wilde
ผู้แปล	รติพร ชัยปิยะพร
วิจารณ์โดย	มุกกรวี ฉิมพะเนาวิ*

“ความรุ่งเรืองมั่งคั่ง ความรื่นเริง และความสำเร็จ อาจมีเนื้อแท้อันสามัญ
และหยาบกระด้าง แต่ความเศร้านั้นละเอียดอ่อนที่สุด”

ออสการ์ ไวลด์

บทนำ

หนังสือ ที่ใดมีความเศร้า De Profundis เป็นงานเขียนที่ออสการ์ ไวลด์ เขียนขึ้น
ในระหว่างถูกจองจำในปี ค.ศ. 1897 ถือเป็นงานเขียนในลักษณะความเรียงชิ้นสุดท้ายใน
ชีวิตของเขาและเป็นงานเขียนเพียงชิ้นเดียวที่เขาเขียนขึ้นระหว่างอยู่ในคุก โดยงานเขียนชิ้น
นี้เผยให้เห็นความในใจและสะท้อนเรื่องราวของชายคนหนึ่ง ผู้ซึ่งเคยทะนงในสติปัญญาของ
ตนและสูญเสียทุกสิ่งจากข้อกล่าวหาในยุคสมัยที่การรักเพศเดียวกันนั้นเป็นเรื่องต้องห้าม

* กองบรรณาธิการวารสารพุทธอาเซียนศึกษา (Buddhist ASEAN Studies Journal: BASJ)

และไม่ได้รับการยอมรับจากสังคม แต่ในขณะเดียวกันการสูญเสียดังกล่าวนี้ก็ทำให้เขาได้ค้นพบบางสิ่งในเวลาเดียวกัน

ออสการ์ ไวลด์ (Oscar Wilde) มีชื่อเต็มว่า ออสการ์ ฟิงกัลป์ โอฟลาเฮอร์ที วิลส์ ไวลด์ (Oscar Fingal O'Flaherite Wills Wilde) เป็นหนึ่งในนักคิดและนักเขียนคนสำคัญของสมัยวิกตอเรียในอังกฤษ เขาเป็นผู้มีชื่อเสียงในเรื่องความมีปฏิภาณไหวพริบดี มีฝีปากคมคาย โดยเฉพาะการต่อต้าน ล้อเลียนและตั้งคำถามกับสังคมในหลายระดับ ไวลด์เป็นคนที่ใช้ชีวิตโดดเด่นและโลดโผน นอกจากผลงานทางด้านกวี บทละครและวรรณกรรมแล้ว ไวลด์ยังเป็นนักวิจารณ์ศิลปะและสนใจสร้างงานที่ว่าด้วยสุนทรียศาสตร์และความงาม งานเขียนส่วนใหญ่ของเขาเป็นงานที่มองและเสียดสีสังคมมนุษย์ได้อย่างคมคาย ซึ่งงานเขียนชิ้นที่โดดเด่นและมีชื่อเสียงมากที่สุดของเขา ได้แก่ นวนิยายเรื่อง *The Picture of Dorian Gray* (1880) ที่กล่าวถึงความปรารถนาอันดำมืดของมนุษย์และการทำสัญญาปีศาจ บอกเป็นนัยถึงความนิยมความรักร่วมเพศผ่านตัวละครต่าง ๆ งานเขียนของไวลด์ถือเป็นงานที่ล้ำยุคสมัย เขายืนยันการปฏิเสธระบบคุณค่าทางศีลธรรมของสังคม ผ่านปากของตัวละครหนึ่งว่า “โลกนี้ไม่มีหนังสือที่มีศีลธรรมหรือไร้ศีลธรรม มีแต่หนังสือที่เขียนได้ดีหรือเขียนได้เลวเท่านั้น” ความเป็นผู้หลงใหลในความงามตามอุดมคติของสุนทรียนิยม ที่เชื่อว่าศิลปะมีเป้าหมายอยู่ที่การปลุกเร้าสุนทรียะทางผัสสะ โดยศิลปะนั้นไม่จำเป็นต้องมีส่วนในการหล่อหลอมอัตลักษณ์ทางสังคมหรือศีลธรรมในสังคม จากวิธีการมองโลกของเขา รวมกับความเชื่อมั่นในสติปัญญาของตนเองทำให้เขาใช้ชีวิตเหนือกฎเกณฑ์ที่สังคมสร้างขึ้น ไวลด์ถูกจัดว่าเป็นพวกหัวก้าวหน้าหน้าตาตกใจของสังคมยุควิกตอเรียอันเคร่งขรึมและเข้มงวดในขณะนั้น ผู้คนบางส่วนจึงรับความคิดและงานของไวลด์ไม่ค่อยได้ และการมองโลกและทัศนคติที่ล้ำยุคเช่นนี้ ส่งผลให้เขาต้องพบกับบั้นปลายชีวิตอันแสนเศร้า เมื่อเขาได้พบกับลอร์ด อัลเฟรด ดักลาส (Lord Alfred Douglas) และถูกพิพากษาด้วยข้อหาหมิ่นประมาทกับเพศเดียวกันจนถูกคุมขังเป็นเวลาสองปี นำมาสู่งานเขียนชิ้นสุดท้ายในชีวิตของเขา *De Profundis*

ที่ใดมีความเศร้า De Profundis

De Profundis ตีพิมพ์ครั้งแรกในปี ค.ศ. 1905 โดยโรเบิร์ต รอส บรรณาธิการส่วนตัวและเพื่อนสนิทของออสการ์ ไวลด์ งานเขียนชิ้นนี้ได้ถ่ายทอดความรู้สึกของไวลด์ที่ตกอยู่ในห้วงของความทุกข์อย่างแสนสาหัสจากการถูกจองจำในคุก เขาได้ทบทวนตนเองถึงการก้าวผ่านระยะเวลาที่ชีวิตกำลังรุ่งโรจน์ถึงขีดสุด ผู้คนสรรเสริญ มาถึงจุดพลิกผันที่ผู้คนต่างเหยียดหยาม ไม่เหลือซึ่งความดีงาม อันเป็นผลมาจากแนวคิดและมุมมองที่มีต่อสังคมของตัวเอง แต่ถึงกระนั้น แม้จะได้รับความขมขื่นเจ็บปวดสักแค่ไหน ไวลด์ก็ไม่ได้กล่าวโทษสังคมที่ตัดสินลงโทษเขา หากแต่ยอมรับและเรียนรู้ที่จะเปลี่ยนสิ่งที่เขากำลังเผชิญให้เป็นประสบการณ์ทางศิลปะที่นำไปสู่การตระหนักรู้ในใจตนและสัจธรรมในชีวิต ผู้วิจารณ์ไม่สามารถบรรยายในสิ่งที่ไวลด์ได้ถ่ายทอดความลุ่มลึกของมุมมองที่มีต่อการดำรงชีวิตในขณะนั้นของเขาออกมาได้ทั้งหมด อาจจะต้องขอให้ผู้อ่านได้ไปสัมผัสถึงงานเขียนอันทรงคุณค่านี้ด้วยตนเอง แต่กระนั้น ก็ขอขยักตัวอย่างเนื้อความบางส่วนที่สะท้อนสิ่งที่ไวลด์ได้จากการทบทวนชีวิตของตน วิถีความแห่งเป็นมนุษย์และสิ่งที่ได้เรียนรู้ระหว่างที่เขาถูกจองจำ

“ เหล่าทวยเทพได้มอบแทบทุกสิ่งให้กับผม แต่ผมกลับปล่อยให้ตัวเองถูกล่อลวงด้วยมนตร์เสน่ห์ของความสุขสบายเชิงผัสสะอันไร้แก่นสาร ผมหาความสุขในแบบที่ผมพึงใจและเดินหน้าต่อไป โดยลืมไปว่าทุกการกระทำอันเล็กน้อยในแต่ละวันคือสิ่งที่สร้างและทำลายตัวตนของเรา ผมปล่อยให้ความหลงระเรีงเข้าครอบงำโดยไม่รู้ตัวและพบจุดจบในความอัปยศอันร้ายกาจ สิ่งเดียวที่หลงเหลืออยู่สำหรับผมในตอนนี้เป็น ความอ่อนน้อมถ่อมตนอย่างสมบูรณ์ ” (ที่ใดมีความเศร้า, หน้า 33-34)

“ แม้จะมีบางเวลาที่ผมตีความกับความคิดที่ว่าความทุกข์ของผมจะไม่มีวันสิ้นสุด แต่ผมก็ยังไม่อาจทนให้ความทุกข์เหล่านั้นไร้ความหมายได้ ผมพบบางสิ่งซึ่งซุกซ่อนอยู่ในธรรมชาติของผม บางสิ่งที่บอกผมว่าไม่มีอะไรไร้ความหมายในโลกใบนี้ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง

ความทุกข์ และสิ่งที่ชุกซ่อนอยู่ในตัวตนของมรรวากับหีบสมบัติในทุ่งกว้าง คือการรู้จักถ่อมตน” (ที่ได้มีความเศร้า, หน้า 35)

“ความนอบน้อม คือสิ่งที่แปลกประหลาดที่สุดในบรรดาทุกสรรพสิ่ง เราจะได้มาก็ต่อเมื่อยอมสละซึ่งทุกสิ่งที่มี เมื่อเราสูญเสียทุกสิ่งไปแล้วเท่านั้น เราจึงรู้ว่าเรามีมันอยู่ในครอบครอง” (ที่ได้มีความเศร้า, หน้า 35-36)

“ที่ได้มีความเศร้า ที่นั่นมีสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ สักวันหนึ่งคนจะเข้าใจว่ามันหมายความว่าอย่างไร พวกเขาจะไม่มีวันเข้าใจชีวิต จนกว่าจะเข้าใจสิ่งนี้... ผมเคยใช้ชีวิตเพื่อความสำราญเท่านั้น เบือนหน้าหนีจากความทุกข์ทรมานและความเศร้าทุกประเภท ผมเกลียดพวกมันทั้งคู่ ผมตั้งใจที่จะเพิกเฉยต่อพวกมันให้มากที่สุดเท่าที่จะเป็นไปได้ ปฏิบัติต่อพวกมันราวกับเป็นความบกพร่องไม่สมบูรณ์แบบ พวกมันไม่ได้เป็นส่วนหนึ่งในแผนการใช้ชีวิต ไม่มีพื้นที่ในปรัชญาของผม” (ที่ได้มีความเศร้า, หน้า 51)

“หลังจากกระเสือกกระสนผ่านความยากลำบากมากมาย ผมก็สามารถเข้าใจบทเรียนบางประการที่ชุกซ่อนอยู่ในหัวใจของความเจ็บปวด บางครั้งเหล่านักบวชและคนที่ใช้ลิ้นปราศจากปัญญากล่าวถึงความทุกข์ในฐานะสิ่งเร้นลับ แท้จริงแล้วความทุกข์คือการเปิดเผยของพระเจ้าที่ทำให้เราสังเกตเห็นในสิ่งที่เราไม่เคยเห็นมาก่อน เราเข้าใจประวัติศาสตร์ทั้งหมดจากจุดยืนที่ต่างออกไป ความรู้สึกอันคลุมเครือที่เรามีต่อศิลปะผ่านสัญชาตญาณ กลายเป็นสิ่งที่เราเข้าใจได้ทั้งทางปัญญาและอารมณ์ ด้วยวิสัยทัศน์อันชัดเจนไร้ที่ติและความเข้าใจอันเข้มข้นสมบูรณ์” (ที่ได้มีความเศร้า, หน้า 52)

บทสรุป

ที่ได้มีความเศร้า De Profundis เป็นหนังสือที่สะท้อนมุมมองและสัจธรรมในการใช้ชีวิตได้เป็นอย่างดี ในขณะที่โวลต์เผชิญกับความทุกข์อย่างสาหัสจากการสูญเสียเกียรติยศชื่อเสียง เงินทองและอิสรภาพ ระหว่างถูกจองจำส่งผลต่อความคิดและจิตใจของโวลต์อย่างรุนแรง เขาได้ค้นพบสัจธรรมในชีวิต ไม่ว่าจะเป็นเรื่องเล็ก ๆ น้อย ๆ มิตรสหาย ครอบครัว

ศิลปะ ไปจนถึงการดำรงอยู่และคำสอนของพระผู้เป็นเจ้าของเจ้า สิ่งเหล่านี้ได้สะท้อนให้เราตระหนักถึงความสมดุลของชีวิต การเรียนรู้จากการกระทำและรู้จักมองตนเอง การเรียนรู้จากทุกอารมณ์ที่เกิดขึ้นในทุกขณะจิต เปลี่ยนจากการจมดิ่งในความทุกข์เศร้าแล้วย้อนดูว่า มันกำลังสอนอะไรให้แก่เรา ดังเช่นคำกล่าวที่ว่า ความสุขคือมายาคติ แต่ความเศร้านั้นคือการเรียนรู้ เนื่องจากมนุษย์เรามักเสพติดแต่ความสุข จนมองว่าเป็นส่วนหนึ่งของชีวิตและเป็นสิ่งที่ขาดไม่ได้ หากแท้จริงแล้วความทุกข์เศร้านั้นเป็นองค์ประกอบหนึ่งที่ทำให้ชีวิตของเราสมบูรณ์

เอกสารอ้างอิง

Oscar Wilde. (2558). *ที่ใดมีความเศร้า De Profundis*. แปลโดย รติพร ชัยปิยะพร.

กรุงเทพฯ : ฟรีฟรอม.

ภาคผนวก

คำแนะนำสำหรับผู้เขียนบทความ

สถานที่ติดต่อเกี่ยวกับบทความ

สำนักงานศูนย์อาเซียนศึกษา ห้อง A 400 อาคารเรียนรวม ชั้น 4 โซน A มหาวิทยาลัยมหา
จุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย เลขที่ 79 หมู่ 1 ตำบลลำไทร อำเภอลำทะเมนชัย จังหวัด
พระนครศรีอยุธยา 13170

โทรศัพท์ 035-248505

Email: mcuasean@gmail.com

ประเภทผลงานที่ตีพิมพ์ (ภาษาไทย/ ภาษาอังกฤษ)

- บทความวิจัย (Research Article)
- บทความวิชาการ (Academic Article)
- บทความปริทัศน์ (Article Review)
- บทวิจารณ์หนังสือ (Book Review)
- บทวิจารณ์เชิงวิชาการ (Critique/ Discussion Paper)
- กรณีศึกษา (Case Study)

ข้อกำหนดการจัดพิมพ์ต้นฉบับบทความ

1. ต้นฉบับพิมพ์เป็นภาษาไทยหรือภาษาอังกฤษก็ได้ แต่ละเรื่องจะต้องมี
บทคัดย่อทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ การใช้ภาษาไทยให้ยึดหลักการใช้คำศัพท์และการ
เขียนทับศัพท์ภาษาอังกฤษตามหลักของราชบัณฑิตยสถาน ให้หลีกเลี่ยง การเขียน
ภาษาอังกฤษปนภาษาไทยในข้อความ ยกเว้นกรณีจำเป็น เช่น ศัพท์ทางวิชาการที่ไม่มีคำ
แปล หรือคำที่ใช้แล้วทำให้เข้าใจง่ายขึ้น คำศัพท์ภาษาอังกฤษที่เขียนปนภาษาไทยให้ใช้ตัว
เล็กทั้งหมดยกเว้นชื่อเฉพาะ สำหรับต้นฉบับภาษาอังกฤษต้องได้รับการตรวจสอบความ
ถูกต้องด้านการใช้ภาษาจากผู้เชี่ยวชาญด้านภาษาอังกฤษก่อน

2. ขนาดของต้นฉบับ ใช้กระดาษขนาด A4 (พิมพ์หน้าเดียว) และพิมพ์โดยเว้นระยะห่างจากขอบกระดาษด้านละ 1 นิ้ว (2.54 เซนติเมตร) โดยมีระยะห่างระหว่างบรรทัดเป็นแบบ double space เพื่อสะดวกในการอ่านและแก้ไข

3. ชนิดและขนาดตัวอักษร ทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษให้ใช้ตัวอักษรแบบ TH SarabunPSK เหมือนกันตลอดทั้งบทความรายละเอียดต่างของบทความ กำหนดดังนี้

ชื่อเรื่อง (Title)

- ชื่อเรื่องภาษาไทย กำหนดกึ่งกลาง ขนาด 16 point ตัวหนา
- ชื่อเรื่องภาษาอังกฤษ กำหนดกึ่งกลาง ขนาด 16 point ตัวหนา

ชื่อผู้นิพนธ์ (Author)

- ชื่อผู้นิพนธ์ลำดับที่ 1 ทั้งภาษาไทยและอังกฤษ กำหนดขีดขวา ขนาด 16 point ตัวปกติ
- ชื่อผู้นิพนธ์ลำดับถัดไป (ถ้ามี) กำหนดขีดขวา ขนาด 16 point ตัวปกติ
- ใส่เชิงอรรถหน้าแรกเป็นชื่อหน่วยงานของผู้นิพนธ์ และ E-Mail ที่ติดต่อได้ กำหนดขีดซ้าย ขนาด 12 point ตัวธรรมดา

บทคัดย่อ (Abstract)

- หัวข้อ บทคัดย่อ และ Abstract กำหนดขีดซ้าย ขนาด 16 point ตัวหนา
- เนื้อความของบทคัดย่อภาษาไทยและบทคัดย่อภาษาอังกฤษ (Abstract) บรรทัดแรกจัดย่อหน้า โดยเว้นระยะจากขอบซ้าย 0.5 นิ้ว ขนาด 16 point ตัวธรรมดา และบรรทัดถัดไปกำหนดขีดซ้ายตัวธรรมดา

คำสำคัญ (Keyword) ระบุทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ เลือกใช้คำที่เกี่ยวข้องกับบทความ อย่างน้อย 3 คำ ขนาด 16 point ตัวธรรมดา

การพิมพ์หัวข้อใหญ่และหัวข้อรอง

- หัวข้อใหญ่ กำหนดขีดซ้าย ขนาด 16 point ตัวหนา
- หัวข้อรอง จัดย่อหน้าเว้นระยะจากขอบซ้าย 0.5 นิ้ว ขนาด 16 point ตัวหนา
- เนื้อความของแต่ละหัวข้อ บรรทัดแรกจัดย่อหน้าโดยเว้นระยะจากขอบซ้าย 0.5 นิ้ว ขนาด 16 point ตัวธรรมดา และบรรทัดถัดไปกำหนดขีดซ้าย

ดังนี้

4. ภาพและตารางประกอบ กรณีมีภาพหรือตารางประกอบ กำหนดการจัดพิมพ์

- ภาพประกอบและตารางประกอบทั้งหมดที่นำมาอ้างต้องไม่ละเมิดลิขสิทธิ์ผลงานของผู้อื่น
- ภาพประกอบจัดกึ่งกลางของหน้ากระดาษ และไม่ต้องตีกรอบภาพ
- ชื่อภาพประกอบจัดอยู่ใต้ภาพ ใช้คำว่า ภาพที่ ต่อด้วยหมายเลขภาพและข้อความบรรยายภาพ กำหนดกึ่งกลางของหน้ากระดาษ ขนาด 14 point ตัวธรรมดา
- ชื่อตารางประกอบจัดอยู่เหนือเส้นคั่นบนสุดของตาราง ใช้คำว่า ตารางที่ ต่อด้วยหมายเลขตารางและข้อความบรรยายตาราง กำหนดชิดขอบซ้ายของหน้ากระดาษ ขนาด 16 point ตัวธรรมดา
- บอกแหล่งที่มาของภาพประกอบ ตารางประกอบที่นำมาอ้าง โดยพิมพ์ห่างจากชื่อภาพหรือเส้นคั่นใต้ตาราง กำหนดเว้นระยะห่าง 1 บรรทัด บรรทัดแรกจัดย่อหน้าโดยเว้นระยะจากขอบซ้าย 0.5 นิ้ว ขนาด 14 point ตัวธรรมดา และบรรทัดถัดไปกำหนดชิดซ้าย

5. จำนวนหน้า ความยาวของบทความ 8-15 หน้า รวมตาราง รูปภาพและเอกสารอ้างอิง

หมายเหตุ: ทุกบทความต้องมีบทคัดย่อเป็นภาษาไทยและภาษาอังกฤษ ในกรณีที่ตีพิมพ์บทความเป็นภาษาต่างประเทศ ต้องมีบทคัดย่อเป็นภาษาไทยด้วย

การพิจารณาและคัดเลือกบทความ

บทความแต่ละบทความจะได้รับพิจารณาจากคณะกรรมการกลั่นกรองบทความวารสาร (Peer Review) 2 ท่านที่มีความเชี่ยวชาญในสาขาวิชาที่เกี่ยวข้อง และได้รับความเห็นชอบจากกองบรรณาธิการก่อนตีพิมพ์ โดยการพิจารณาบทความจะมีรูปแบบที่ผู้พิจารณาบทความไม่ทราบชื่อหรือข้อมูลของผู้เขียนบทความและผู้เขียนบทความไม่ทราบชื่อผู้พิจารณาบทความ (Double-blind peer review)

ส่วนประกอบของบทความ

1. ส่วนบทคัดย่อ (Abstract)

บทคัดย่อควรมีความยาวไม่เกิน 500 คำ โดยแยกต่างหากจากเนื้อเรื่อง บทความวิจัยและบทความปริทรรศน์ต้องมีบทคัดย่อทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ ซึ่งบทคัดย่อควรเขียนให้ได้ใจความทั้งหมดของเรื่อง ไม่ต้องอ้างอิงเอกสาร รูปแบบ หรือตาราง และลักษณะของบทคัดย่อควรประกอบไปด้วยวัตถุประสงค์ (Objective) วิธีการศึกษา (Methods) ผลการศึกษา (Results) สรุป (Conclusion) และคำสำคัญ (Key words) ซึ่งควรเรียงเรียงตามลำดับและแยกหัวข้อให้ชัดเจน ดังนี้

- **วัตถุประสงค์** ควรกล่าวถึงจุดหมายของการศึกษา
- **วิธีการศึกษา** ควรกล่าวถึงวิธีการค้นคว้าข้อมูล ระเบียบวิธีวิจัยที่นำมาศึกษา สถิติที่นำมาใช้
- **ผลการศึกษา** ควรประกอบด้วยผลที่ได้รับจากการค้นคว้า ศึกษา และผลของค่าสถิติ (ในกรณีที่มีการวิเคราะห์)
- **สรุป** ควรกล่าวถึงผลสรุปของการค้นคว้าและศึกษา
- **คำสำคัญ** ควรมีคำสำคัญ 3-6 คำ ที่ครอบคลุมชื่อเรื่องที่ศึกษา และจะปรากฏอยู่ในส่วนท้ายของบทคัดย่อทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ โดยต้องจัดเรียงคำสำคัญตามตัวอักษร และคั่นด้วยเครื่องหมายจุลภาค (,)

2. ส่วนเนื้อเรื่อง ควรประกอบด้วย

2.1 บทนำ (Introduction) เป็นส่วนกล่าวนำโดยอาศัยการปริทรรศน์ (review) ข้อมูลจากรายงานการวิจัย ความรู้ และหลักฐานต่างๆ จากหนังสือหรือวารสารที่เกี่ยวข้องกับเรื่องที่ศึกษา และกล่าวถึงเหตุผลหรือความสำคัญของปัญหาในการศึกษาค้นคว้า สมมติฐานของการศึกษา ตลอดจนวัตถุประสงค์ของการศึกษาให้ชัดเจน

2.2 วิธีการศึกษา (Methods) กล่าวถึงรายละเอียดของวิธีการศึกษาประชากร และกลุ่มตัวอย่างในการศึกษา และวิธีการศึกษา เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย รวมทั้งสถิติที่นำมาใช้วิเคราะห์ข้อมูล

2.3 ผลการศึกษา (Results) เป็นการแสดงผลที่ได้จากการศึกษาและวิเคราะห์ในข้อ 2.2 ควรจำแนกผลออกเป็นหมวดหมู่และสัมพันธ์กับวัตถุประสงค์ของการศึกษา โดยการบรรยายในเนื้อเรื่องและแสดงรายละเอียดเพิ่มเติมด้วยภาพประกอบ ตาราง กราฟ หรือแผนภูมิ ตามความเหมาะสม

2.4 การอภิปรายผล (Discussion) เป็นการนำข้อมูลที่ได้มาจากการวิเคราะห์ของผู้นิพนธ์นำมาเปรียบเทียบกับผลการวิจัยของผู้อื่น เพื่อให้มีความเข้าใจหรือเกิดความรู้ใหม่ที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัยนั้น รวมทั้งข้อดี ข้อเสียเชิงวิธีการศึกษา เสนอแนะความคิดเห็นใหม่ๆ ปัญหาและอุปสรรคต่างๆ ที่ได้จากการศึกษาค้นคว้า เพื่อเป็นแนวทางที่จะนำไปประยุกต์ให้เกิดประโยชน์

2.5 ข้อเสนอแนะ (Suggestion) การแนะนำผลการวิจัยไปใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อไป

2.6 เอกสารอ้างอิง (References) ใช้รูปแบบการอ้างอิงแบบ APA Style (American Psychology Association) ซึ่งมีรายละเอียด ดังนี้

2.6.1 เอกสารอ้างอิงทุกลำดับที่ปรากฏอยู่ท้ายบทความต้องมีการอ้างอิงอยู่หรือกล่าวถึงในเนื้อหาของบทความ

2.6.2 จัดพิมพ์เรียงลำดับเอกสารอ้างอิงก่อนหลังตามตัวอักษร และยึดรูปแบบตามรูปแบบของ APA (American Psychology Association) กำหนดขีดขอบซ้ายของหน้ากระดาษ ขนาด 16 point ตัวธรรมดา

ตัวอย่างการเขียนเอกสารอ้างอิง

การเขียนชื่อผู้แต่ง

ไม่ต้องลงคำนำหน้านาม ตำแหน่งทางวิชาการ คำเรียกทางวิชาชีพและตำแหน่งยศต่าง ๆ (ยกเว้น มีฐานันดรศักดิ์ บรรดาศักดิ์ และสมณศักดิ์)

ผู้เขียน 1 คน

ผู้แต่ง1.(ปีที่พิมพ์).ชื่อเรื่อง. สถานที่พิมพ์: สำนักพิมพ์.

ผู้เขียน 2 คน

ผู้แต่ง1,และผู้แต่ง2. (ปีที่พิมพ์).ชื่อเรื่อง. สถานที่พิมพ์: สำนักพิมพ์.

ผู้เขียน 3 คน

ผู้แต่ง1,/ผู้แต่ง2,/และผู้แต่ง3.(ปีที่พิมพ์).ชื่อเรื่อง. สถานที่พิมพ์: สำนักพิมพ์.

1. หนังสือ

ชื่อผู้แต่ง. (ปีที่พิมพ์). ชื่อหนังสือ. สถานที่พิมพ์: สำนักพิมพ์.

ตัวอย่าง

วรวิทย์ เจริญเลิศ. (2562). *ประวัติแนวคิดเศรษฐกิจการเมือง*. กรุงเทพฯ:สำนักพิมพ์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

หมายเหตุ หนังสือที่ไม่ปรากฏชื่อผู้แต่งให้ขึ้นต้นด้วยชื่อหนังสือ

2. บทความวารสาร

2.1 วารสารแบบรูปเล่ม

ชื่อผู้เขียน. (ปีที่พิมพ์). ชื่อเรื่อง. ชื่อวารสาร, ปีที่(ฉบับที่), หน้าแรก-หน้าสุดท้าย.

ตัวอย่าง

ศักดิ์ภัท เชาวนัลักษณะสกุล และ ยุพา ปราชญากุล. (2561). *วารสารบริหารธุรกิจและ
สังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง*, 1(3), 17-34.

2.2 วารสารออนไลน์

2.2.1 กรณีไม่มีเลข DOI

ชื่อผู้เขียน.(ปีที่พิมพ์). ชื่อเรื่อง.ชื่อวารสาร, ปีที่(ฉบับที่), หน้าแรก-หน้าสุดท้าย. สืบค้น
จาก หรือ Retrieved from <http://www.xxxxxxxx>

ตัวอย่าง

Pattaratumrong, M. , & Wongkhamhaeng, K. (2019) . The Molecular
Identification of Nephtys species (Polychaeta: Phyllodocida) from
Songkhla Lake, Southern Thailand. *Naresuan University Journal:
Science And Technology (NUJST)*, 27(3), 1-9. Retrieved from
<http://www.journal.nu.ac.th/NUJST/article/view/Vol-27-No-3-2019-1->

2.2.2 กรณีมีเลข DOI

ชื่อผู้เขียน.(ปีที่พิมพ์). ชื่อเรื่อง.ชื่อวารสาร, ปีที่(ฉบับที่), หน้าแรก-หน้าสุดท้าย.doi:
12345678

ตัวอย่าง

Chantana, C. (2019). A Cooling System for a Mushroom House for Use in the Upper Central Region Climate of Thailand. *Naresuan University Journal: Science And Technology (NUJST) , 27(3) , 10- 19.*
doi:10.14456/nujst.2019.22

3. รายงานการประชุมหรือสัมมนาทางวิชาการ

ชื่อผู้แต่ง.(ปีที่พิมพ์).ชื่อเรื่อง.ชื่อเอกสารรวมเรื่องรายงานการประชุม, วัน เดือน ปี สถานที่
จัด. เมืองที่พิมพ์: สำนักพิมพ์.

ตัวอย่าง

กรมวิชาการ. (2538). *การประชุมปฏิบัติการรณรงค์เพื่อส่งเสริมนิสัยรักการอ่าน, 25-29*
พฤศจิกายน 2528 ณ วิทยาลัยครูมหาสารคาม จังหวัดมหาสารคาม. กรุงเทพฯ:
ศูนย์พัฒนาหนังสือ กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ.

4. วิทยานิพนธ์

ชื่อผู้แต่ง.(ปีที่พิมพ์). ชื่อวิทยานิพนธ์ (ระดับปริญญาของวิทยานิพนธ์). เมืองที่พิมพ์:
สำนักพิมพ์

ตัวอย่าง

สมคิด สร้อยน้ำ. (2557). *การพัฒนาตัวแบบองค์การแห่งการเรียนรู้ในโรงเรียนมัธยมศึกษา*
(วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ). ขอนแก่น: มหาวิทยาลัยขอนแก่น.

5. การอ้างอิงจากอินเทอร์เน็ต

ชื่อผู้แต่ง. (ปีที่เผยแพร่ทางอินเทอร์เน็ต). ชื่อเรื่อง/ชื่อบทความ. สืบค้นเมื่อ วัน เดือน ปีจาก

ตัวอย่าง

ประภัสสร กิมสุวรรณวงศ์. (2556). การดูแลสุขภาพแบบองค์รวมของผู้สูงอายุตามแนวคิดทางพระพุทธศาสนา. สืบค้นเมื่อ 10 มีนาคม 2560 จาก

<http://oknation.nationtv.tv/blog/SocialDevelopmentByBuddhism/2013/12/15/entry-1>

6. หนังสือแปล

ชื่อผู้แต่งต้นฉบับ. (ปีที่พิมพ์). ชื่อเรื่องที่แปล [ชื่อเรื่องต้นฉบับ] (ชื่อผู้แปล, แปล). สถานที่พิมพ์: สำนักพิมพ์. (ต้นฉบับพิมพ์ปี ค.ศ. หรือ พ.ศ.).

ตัวอย่าง

แบร์รี สมาร์. (2555). *มิเชล ฟูโกต์* [Michel Foucault] (จามะรี เชียงทอง และสุนทร สราญจิต, แปล). กรุงเทพฯ: ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน). (ต้นฉบับพิมพ์ปี ค.ศ. 1994).

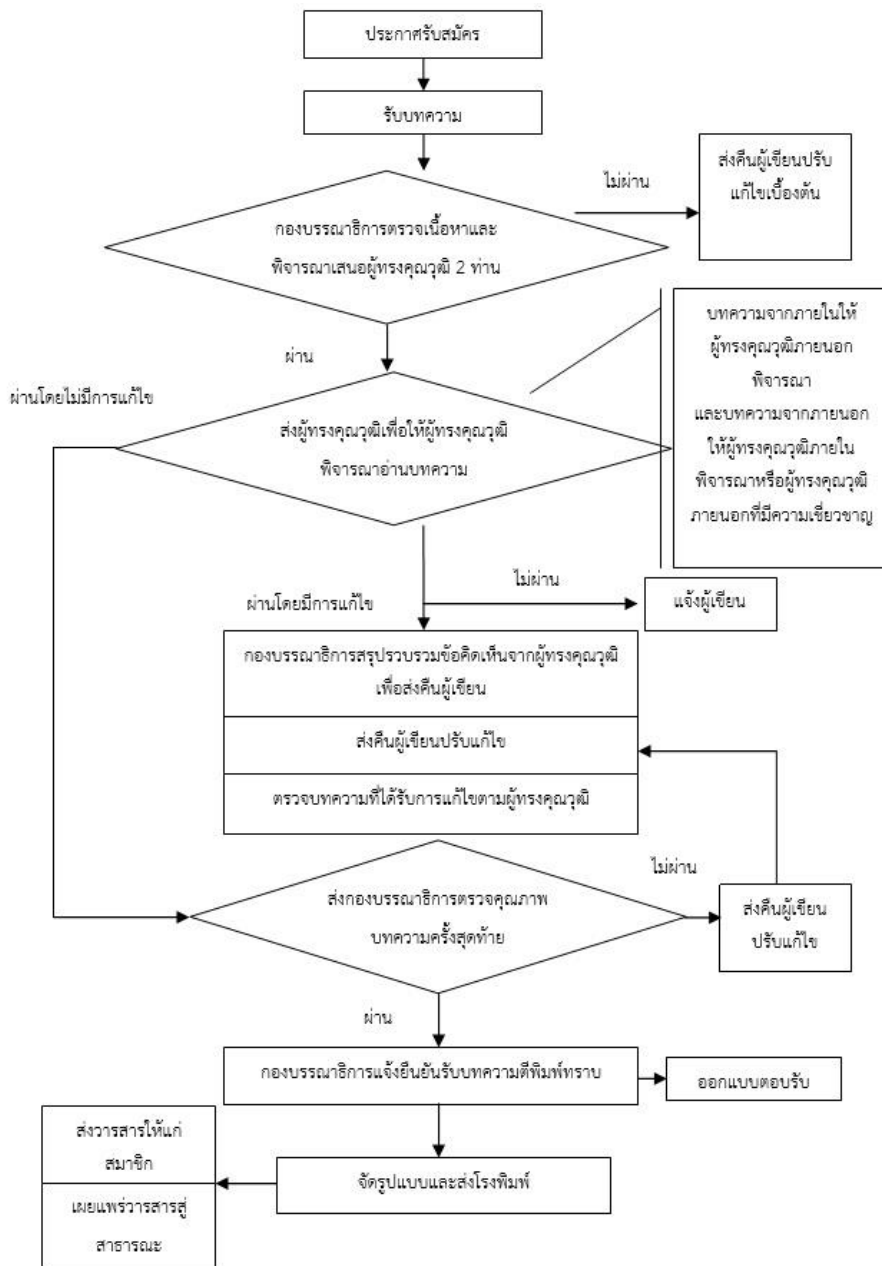
7. บทสัมภาษณ์

สัมภาษณ์ ชื่อผู้ให้สัมภาษณ์, ตำแหน่ง (ถ้ามี), วัน เดือน ปี ที่ทำการสัมภาษณ์.

ตัวอย่าง

สัมภาษณ์พระพรหมบัณฑิต, อธิการบดี มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 18 กรกฎาคม 2557

ขั้นตอนการดำเนินงานวารสารพุทธอาเซียนศึกษา

แบบประเมินบทความตีพิมพ์ลงในวารสารพุทธอาเซียนศึกษา

ชื่อบทความ .....

.....

ชื่อผู้ทรงคุณวุฒิ/ชื่อผู้อ่านบทความ : .....

สถานที่ทำงาน : .....

โทรศัพท์.....โทรสาร.....

Email.....

การประเมินคุณภาพทั่วไป

1. คุณภาพทางวิชาการ

เกณฑ์ประเมิน : บทความที่ดีควรเสนอหลักวิชาการที่เชื่อถือได้ รายละเอียดที่น่าเสนอ
ต้องผ่านการวิเคราะห์ / วิจัย และมีเอกสารหรือหลักฐานสนับสนุน

ดีมาก   เหตุผล

.....

.....

ดี   เหตุผล

.....

.....

พอใช้   เหตุผล

.....

.....

ยังเชื่อถือไม่ได้   เหตุผล

.....

.....

ความเห็นหรือข้อเสนอแนะ (ถ้ามี) .....

ประโยชน์ทางวิชาการ

เกณฑ์ประเมิน : บทความที่มีความสำคัญคือบทความที่เสนอความรู้หรือประเด็นใหม่ๆที่เป็นประโยชน์ต่อวงวิชาการ สามารถนำไปประยุกต์ใช้ได้

ดีมาก

ดี

พอใช้

ยังไม่สมควรจัดพิมพ์

ความเห็นหรือข้อเสนอแนะ (ถ้ามี) .....

การใช้ศัพท์ทางวิชาการและภาษาที่ใช้

เกณฑ์ประเมิน : มีการใช้ศัพท์ที่เป็นที่ยอมรับในวงวิชาการสาขานั้น

ดีมาก

ดี

พอใช้

ยังเชื่อถือไม่ได้

ความเห็นหรือข้อเสนอแนะ (ถ้ามี) .....

2. การเขียนบรรณานุกรม

เกณฑ์ประเมิน : มีการอ้างอิงและการเขียนบรรณานุกรมที่ถูกต้อง ครบถ้วนและเป็นระบบเดียวกัน

ดีมาก

ดี

พอใช้

ยังเชื่อถือไม่ได้

ความเห็นหรือข้อเสนอแนะ (ถ้ามี) .....

สรุปความเห็นผู้ทรงคุณวุฒิสำหรับการตีพิมพ์บทความ

เห็นสมควรให้ตีพิมพ์บทความได้โดยไม่ต้องแก้ไข

เห็นสมควรให้ตีพิมพ์บทความได้โดยมีข้อแก้ไข ดังนี้

1. ....

2. ....

3. ....

4. ....

5. ....

ไม่สมควรให้ตีพิมพ์บทความ เนื่องจาก

1. ....

2. ....

3. ....

ข้อคิดเห็นอื่น ๆ .....

.....
.....
.....
.....

ลงชื่อ.....

( )

ผู้ทรงคุณวุฒิ/ผู้อ่านบทความ

หมายเหตุ : หากมีประเด็นชี้แนะอื่นๆ และพื้นที่ไม่เพียงพอ ท่านสามารถขยายต่อเพิ่มเติม
จากนี้ได้

